

ETTEVÕTLUSÕPPE EDENDAMISE KAVA

Olen
ettevõtlik!

Eesti Kaubandus-Tööstuskoda • Ettevõtlusõppe Mõttekoda

Tallinn 2010

ETTEVÕTLUSÕPPE MÕTTEKODA

Olen
ettevõtlik!

Rasketel aegadel on ettevõtlikkus ja ettevõtlikud inimesed eriti hinnas. Iseenesest ei muutu midagi. Kõik peavad pea tööle panema, et lahendused üles leida.

Ettevõtlikkus viitab inimese võimele mõtteid tegudeks muuta. See eeldab loomingulisust, uuendusmeelsust ja riskivalmidust, samuti oskust võimalusi märgata, tegevust kavandada ja kavandatut ellu viia. Ettevõtlik inimene saab iseendaga hakkama ja suudab muuta ühiskonda – olgu siis ettevõtjana, koolijuhina, riigi- või haridusametnikuna, vabatahtlikuna vms.

Ettevõtlikkust väärtustavast ühiskonnast kui eesmärgist räägitakse enamikes Euroopa riikides. Ühiskonna jätkusuutlikuks toimimiseks on vaja, et nii täna kui ka homme jätkuks ettevõtlikke inimesi, kelle saavutusvajadus paneb neid sihikindlalt tegutsema ning korraldama erinevate ressursside kasutamist uudsel ja senisest väärtuslikumal moel.

Ettevõtlikkus on eelkõige hoiak ja ellusuhtumine. Nende kujunemine algab sünnihetkest. Seega on oluline, et ettevõtlikkuse väärtustamisele ja eesmärgipärasele kujundamisele pööratakse tähelepanu juba maast-madalast.

Eelnimetatud seisukohti jagades kogunes Eesti Kaubandus-Tööstuskoja eestvedamisel Ettevõtlusõppe Mõttekoda. Mõttekoja esimesele kohtumisele 31. oktoobril 2008. aastal kogunesid kõik ettevõtlikkuse kujundamisega ja ettevõtlusõppe arendamisega seotud institutsioonid ja nende eksperdid¹.

Üheskoos otsustati, et:

- Ettevõtlusõppe Mõttekoda ei jää ainult ühekordseks ürituseks, vaid hakkab tegutsema regulaarselt;
- alustatakse sisulist koostööd riikliku õppekava väljatöötajatega Mõttekoja seisukohtade ja ettepanekute tutvustamiseks ja ettevõtliku ellusuhtumise ja mõtteviisi propageerimiseks;
- asutakse välja töötama üleriigilist ettevõtlusõppe strateegilist kokkulepet.

fotod: Kärt Maurus

Anu Moosel, Urve Venesaar, Tiia Randma, Mari Suurvälgi, Merike Elmik, Epp Vodja ja Mehis Pärn Mõttekoja rühmatöös ettevõtlikkuse ideaali sõnastamas

¹ Haridus- ja Teadusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Ettevõtluse Arendamise SA, SA Innove, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Eesti Arengufond, Tartu Ülikool (sh Ettevõtluskeskus ja Eetikakeskus), Tallinna Tehnikaülikool, Estonian Business School, Mainori Kõrgkool, Junior Achievement Arengufond, SENT – Sild Ettevõtlike Noorte Tulevikku, SA Ida-Viru Ettevõtluskeskus (Ettevõtlik kool võrgustik), Majandusõpetajate Selts, Ühiskonnaõpetajate Selts, Junior Chamber International Estonia, ettevõtjad/praktikud, Eesti Kaubandus-Tööstuskoda.

Ettevõtlusõppe edendamise kava

Olen ettevõtlik!

Eesti Kaubandus-Tööstuskoda
Ettevõtlusõppe Mõttekoda

Tallinn 2010

Sisukord

1. SISSEJUHATUS lk 3

2. LÜHIKOKKUVÕTE lk 4

3. ÜHISKONDLIK VAJADUS
ETTEVÕTLIKE INIMESTE JÄRELE lk 5

3.1 Eesti elanike ettevõtlusaktiivsus võrreldes
Euroopa Liidu ja USA keskmisega

4. ETTEVÕTLUSÕPPE OLEMUS lk 7

- 4.1 Ettevõtlusõppe roll muutivas maailmas
- 4.2 Ettevõtlusõppe arengulugu
- 4.3 Ettevõtlusõppe arengut soodustanud tegurid
- 4.4 Ettevõtlusõppe mõiste kujunemine
- 4.5 Ettevõtlusõppe eesmärk ja komponendid
- 4.6 Ettevõtlusõppe sisumudel lähtuvalt
õppija vanusest

5. TÄNASED VÄLJAKUTSED lk 11

- 5.1 Riigi ja ühiskonna tasand
- 5.2 Koolikorraldus

6. EESMÄRK – EESTIS ON
ETTEVÕTLIKUD INIMESED lk 12

- 6.1 Seosed teiste arengukavadega
- 6.2 Ettevõtlikkuse ideaalilt
- 6.3 Ettevõtlikkuse ideaali sõnastus (üldine)
- 6.4 Ettevõtlikkuse ideaali sõnastus kooliastmeti

7. ETTEVÕTLIKKUSE IDEAALI
VÕRDLUS RIIKLIKU ÕPPEKAVA
ÕPITULEMUSTEGA lk 19

- 7.1 Metoodika
- 7.2 Ettevõtlikkuse ideaal ja üldpädevused,
kokkuvõte
- 7.3 RÕK-i õpitulemused ettevõtlikkuse toetamisel
- 7.3.1 Õpitulemuste toetus ettevõtlikkuse näitajatele?
- 7.4 Ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaal
õpitulemustes ja tunnimahtude mõju kõigi
õpitulemuste saavutamisel
- 7.4.1 Põhikooli 1. kooliaste
- 7.4.2 Põhikooli 2. kooliaste
- 7.4.3 Põhikooli 3. kooliaste
- 7.4.4 Gümnaasiumi kooliaste
- 7.5 Ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaal
ja õppeaine võimalik potentsiaalne mõju
ettevõtlikkuse kujundamisel
- 7.5.1 Põhikooli 1. kooliaste
- 7.5.2 Põhikooli 2. kooliaste
- 7.5.3 Põhikooli 3. kooliaste
- 7.5.4 Gümnaasiumi kooliaste
- 7.6 Kokkuvõte ja järeldused
- 7.6.1 Ettevõtlikkuse ideaal ja RÕK-i üldpädevused
- 7.6.2 Õpitulemuste toetus ettevõtlikkuse näitajatele
- 7.6.3 Erinevad õppeained ettevõtlikkuse toetamisel
- 7.6.4 Ettevõtlikkuse toetus erinevatel kooliastmetel
ja haridustasemetel

8. TEGEVUSUUNAD JA -TASANDID lk 38

- 8.1 Allikad
- 8.2 Ülesehitus
- 8.3 Tegevussuundade kirjeldus
- 8.3.1 Teavitust
- 8.3.2 Koolitus
- 8.3.3 Õppe- ja juhendmaterjalid
- 8.3.4 Õigusruum
- 8.3.5 Ressurss
- 8.4 Tegevustasandite kirjeldus
- 8.4.1 Õppija ja õppeprotsess
- 8.4.2 Õpetaja ja haridusasutus (lasteaiad ja kool)
- 8.4.3 Partnerid ja ressursid
- 8.4.4 Ühiskond
- 8.5 Kokkuvõte
- 8.5.1 Kesksed ainevaldkonnad
- 8.5.2 Õppematerjalide ja -metoodikate
loomine, koondamine, koordineerimine
- 8.5.3 Tulemuslikkuse hindamine koolis
- 8.5.4 Eestvedajad ja tugivõrgustik
- 8.5.5 Teavitust- ja mainekujundusprogramm

9. LISAD lk 48

- 9.1 Riikliku õppekava üldpädevuste võrdlus
ettevõtlikkuse ideaali kirjeldusega kooliastmeti
- 9.2 Sagedasemad probleemid ettevõtlusõppes
ja ettevõtlikkuse kujundamisel
- 9.3 Ettevõtlikkus- ja ettevõtlusõppe
tegijad ja tegevused 2009
- 9.4 Ettevõtlusõppe Mõttekoja
institutsionaalne ja isikuline koosseis
- 9.5 Ettevõtlusõppe edendamise kava koostamisel
erinevates rühmatöödes osalenud eksperdid
- 9.6 Näide ettevõtlusõppe rakendamisest teistes
riikides, Šotimaa haridusstrateegia lühitutvustus
- 9.7 Kasutatud kirjandus ja allikad
- 9.8 „Olen ettevõtlik!“ plakatid

1. Sissejuhatus

Käesoleva kava koostamise aluseks on haridus- ja teadusminister Tõnis Lukase ja majandus- ja kommunikatsiooniminister Juhan Partsi poolt 2007. aasta oktoobris allkirjastatud ühisdeklaratsioon „Ettevõtliku meelelaadi ja ettevõtlusõppe edendamiseks Eesti haridussüsteemis”. Deklaratsioonis tõdetakse:

„Ettevõtlikkuse ja ettevõtluse tähtsustamine haridussüsteemis tervikuna on Eesti jaoks kriitiline tegur, kuid samas pole ettevõtlusalaste teadmiste käsitlemine õppeasutustes kõige paremini korraldatud. Puudub läbimõeldud ning struktureeritud lähenemine, kuidas edendada ettevõtlikku meelelaadi ja luua motivatsiooni ettevõtluseks vanusest ja õpitavast erialast sõltumata”.

Eelnimetatud seisukohti jagades kogunes Eesti Kaubandus-Tööstuskoja eestvedamisel Ettevõtlusõppe Mõttekoda. Mõttekoja esimesele kohtumisele 31. oktoobril 2008. aastal kutsuti kõik ettevõtlikkuse kujundamisega ja ettevõtlusõppe arendamisega seotud institutsioonid ja nende võtmeisikud¹.

Otsustati, et:

- Mõttekoda ei jää ainult ühekordseks ürituseks, vaid hakkab tegutsema regulaarselt;
- alustatakse sisulist koostööd riikliku õppekava väljatöötajatega Mõttekoja seisukohtade ja ettepanekute tutvustamiseks ja ettevõtliku ellusuhtumise ja mõtteviisi propageerimiseks;
- asutakse välja töötama üleriigilist ettevõtlusõppe strateegilist kokkulepet.

Käesolev kava on koostatud Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse ja Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi tellimusel ning käsitleb riikliku õppekava alusel lasteaias ja koolis toimuvat õpet. Kava koostamisel osalesid Ettevõtlusõppe Mõttekoja töös osalevad institutsioonid ja nende eksperdid (vt lisa 9.4 ja 9.5). Kava koostamisel on olnud eeskujuks Šoti, Norra, Soome jt riikide ettevõtlushariduse korraldus ja on kasutatud mitmete autorite varemilmunud materjale (vt lisa 9.7). Kava soovituslike tegevussuundade ja tegevustiku ettepanekutes on arvestatud erinevate kooliastmete hariduseksperptide ja -praktikute rühmatööde tulemusi.

¹ Haridus- ja Teadusministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Ettevõtluse Arendamise SA, SA Innove, Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Eesti Arengufond, Tartu Ülikool (sh Ettevõtluskeskus ja Eetikakeskus), Tallinna Tehnikaülikool, Estonian Business School, Mainori Kõrgkool, Junior Achievement Arengufond, SENT – Sild Ettevõtlike Noorte Tulevikku, SA Ida-Viru Ettevõtluskeskus (Ettevõtlik kool võrgustik), Majandusõpetajate Selts, Ühiskonnaõpetajate Selts, Junior Chamber International Estonia, ettevõtjad/praktikud, Eesti Kaubandus-Tööstuskoda.

2. Lühikokkuvõte

Ettevõtlusõppe eesmärk on suurendada inimeste hulka, kes suudavad ja tahavad muuta ideed tegelikkuseks nii enda, kogukonna kui ettevõtte tasandil. Ettevõtlusõppe sisu määramisel on olulised kaks komponenti: ettevõtlikkus ja teadmised/oskused. Ettevõtlusõppe vundamendiks ja järgneva baasiks on selliste isikuomaduste/hoiakute ja oskuste kujundamine, mis suurendavad isiku võimekust võimaluste märkamisel ja nende realiseerimisel. Ettevõtlusõppe teiseks komponendiks on teadmised ja oskused, mida on vaja ideede edukaks teostamiseks, ehk *mida? kellele? ja kuidas?* teha.

Ettevõtlusõppe Mõttekoja poolt sõnastatud ettevõtliku inimese ideaal „Mõtlen loovalt, algatan julgelt, tegutsen arukalt, vastutan ja hoolin“ kirjeldab terviklikult arenenud inimest. Ideaalina vanuseastmeti eesmärgiks seatud kompetentsused toetavad kõigi riiklikus haridusstandardis (riiklikud õppekavad) kirjeldatud üldpäävuste saavutamist. Riikliku haridusstandardi üldosas sõnastatud eesmärgid ja põhimõtted, samuti õppetegevuse läbiviimiseks soovitatud õppemeetodid, peavad saama meie koolielu igapäeva osaks. Rakendustegevuste käigus on vaja senisest enam pöörata tähelepanu noorte saavutustahte ja sihikindluse kujunemisele, ärgitada noori mõtlema suurelt ja seadma kõrgeid eesmärke ning õpetada toimetulekut ebaõnnestumise ja määramatusega.

Õppija arengu suunamisel õppeprotsessis on võtmeisik õpetaja. Ettevõtlik õpetaja vajab püsivat ja usaldusväärset tuge: kaasaegseid ja mitmekesiseid õppemeetodikaid ja -materjale, abilisi õppeprotsessi mitmekesistamiseks ja partnerite kaasamiseks ning sotsiaalvõrgustikke ja veebikeskkondi kogemuste vahetamiseks.

Eesti kooli tegevuse keskmes peab olema õpilase terviklik areng. Üheks võimaluseks õpilase tervikarengu tähtsustamiseks ning üldpäävuste kujundamiseks on uute põhimõtete rakendamine hindamises (kujundav hindamine, tagasiside andmine (väärtus-)hoiakuid väljendavate õpitulemuste puhul jne) ning kooli sisehindamise muutumine tõeliselt pidevaks protsessiks, mille eesmärk on tagada õpilaste arengut toetavad tingimused ja kooli järjepidev areng.

Eesti ühiskond peab muutuma kooli toetavamaks. Selleks on vaja, et erinevad huvigrupid (nt lapsevanemad, ettevõtjad jne) mõistaksid ja toetaksid ühiseid hariduseesmärke ning saaksid aru enda osast nendeni jõudmisel. Samuti on oluline, et igaüks meist väärtustaks loovat ja võimaluste märkamisele suunatud käitumist ning toetaks ja tunnustaks ettevõtlikke inimesi, kelle eestvedamisel luuakse ühiskonnas lisaväärtus kas äriilistes või sotsiaalsetes ettevõtmistes.

Ettevõtlikkuse väärtustamiseks ühiskonnas on riigi tasandil tähtis eestvedajate olemasolu ning nende omavaheline pidev koostöö. Eestvedajate ülesandeks on oma valdkonna tugivõrgustiku arendamine, kokkulepitud tegevuste elluviimine ja teiste elluviijate toetamine. Ettevõtlusõppe eesmärkide sidustamisel kooli õppeprotsessi, õpetajakoolitusse ja õppematerjalidesse esimesel ja teisel haridustasemel on eestvedajaks Haridus- ja Teadusministeerium koos Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusega. Ühiskonna ettevõtlusteadlikkuse tõstmisega, ettevõtlusõppe vajalikkuse ja ettevõtlikkuse ideaali tutvustamiseks tehtava teavitustööga seotud tegevussuundade eestvedajad on Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus. Erinevate tegevussuundade ja -tasandite tegevuste kooskõlastamiseks jätkab tegevust laiapõhjaline Ettevõtlusõppe Mõttekoda.

3. Ühiskondlik vajadus ettevõtlike inimeste järele

Ühiskond kestab ja areneb kiiremini tänu inimestele, kes julgevad unistada ning tahavad ja suudavad oma unistusi tegudeks muuta. Selleks on vaja loovust, uuen-
duslikkust ja riskijulgust, samuti teadmisi ja oskusi, et oma eesmärkide saavu-
tamiseks tegevusi ja ressursse kavandada. Sellised inimesed saavad hakkama nii
enda kui kogukonna elu korraldamisega, oskavad töötajana oskuslikumalt märgata
ja haarata võimalustest ning just selliste inimeste eestvedamisel luuakse ühiskonnas
lisaväärtus kas ärilistes või sotsiaalsetes ettevõtmistes.

Eesti arengut, sealhulgas uute töökohtade loomist, takistab muude tegurite seas
elanike vähene ettevõtlikkus. Üldlevinud on suhtumine *lähen tööle, otsin tööd või
keegi ei taha mind tööle*. Suur hulk inimesi ei tihka mõelda ise ettevõtjaks hakkami-
sest, sest nad arvavad endil mitte jätkuvat ettevõtlusega alustamiseks vajalikke
teadmisi ja oskusi ning ideid ja julgust.

3.1 Eesti elanike ettevõtlusaktiivsus võrreldes Euroopa ja USA keskmisega

Ettevõtlusaktiivsus Eestis oli 2004. aasta uuringu² andmeil 5 protsenti – nii suur osa
Eesti tööealisest elanikkonnast tegeles uuringu läbiviimise hetkel oma ettevõtte asu-
tamisega või oli alustanud ettevõtlusega viimase kolme aasta jooksul. Samas ei olnud

61% elanikkonnast kunagi tulnud selle peale, et oma ettevõtte luua. Potentsiaalseid
ettevõtjaid ehk neid, kes mõtlesid oma ettevõtte asutamisele, oli Eestis vaid 9%.

Ka 2007. aastal Euroopa Komisjoni poolt läbi viidud ettevõtlikkuse uuringust³ sel-
gus, et eestlaste soov olla enesele tööandjaks (*being self-employed*) on madalam
kui Euroopa Liidu liikmesriikides keskmiselt. 40% Eesti küsitletutest vastas, et
sooviksid olla iseendale tööandjaks ning 49%, et sooviksid olla palgatöötaja. Ehkki
ka 2009. aastal samalaadse uuringu tulemustes on eestlaste ettevõtlusaktiivsus
tõusutrendis, on see madalam kui Euroopa riikides ja USA-s keskmiselt.

Kui võrrelda ettevõtlusaktiivsust USA-s samaväärsete näitajatega Euroopas (joonis 1,
lk 6), jääb vana maailm alla 15–20 protsendipunkti võrra. Eesti samaväärne näitaja
jääb omakorda Euroopa keskmisest alla 5 protsendipunkti võrra.

Selleks et tulevikus oleks Eesti võimeline rohkem kaasa rääkima uute toodete ja
tehnoloogiate loomisel ja arendamisel ning nende edukal kommertsialiseerimisel on
väga oluline roll kogu ühiskonnas ettevõtlikkuse vaimu kasvatamisel. Seega on Eesti
jaoks oluline arendada inimeste ettevõtlusalaseid teadmisi ning loovat ja võimaluste
märkamisele suunatud käitumist.

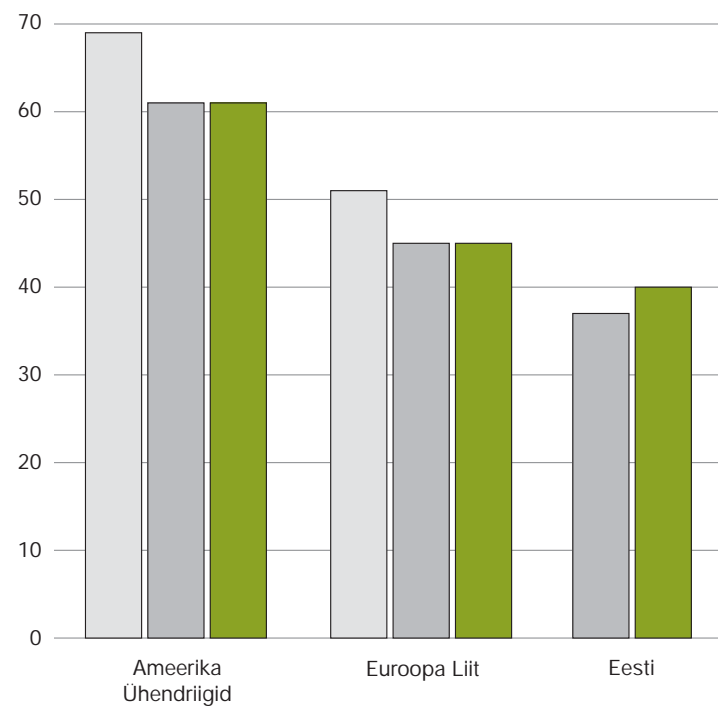
² Eesti elanike ettevõtlikkus. (2004). Elanike küsitlusuuringu tulemused. Tallinn, Eesti Konjunkturiinstituut.

³ Entrepreneurship Survey of the EU (25 Member States), United States, Iceland and Norway. (2007).

Analytical Report. Flash Eurobarometer 192. European Commission.

[WWW] http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_192_en.pdf

Joonis 1. Ettevõtlusaktiivsuse võrdlus. Eesti, USA ja EL:
elanike osakaal (protsentides), kes soovivad olla endale tööandjaks

- 2000. aasta
- 2004. aasta
- 2007. aasta

4. Ettevõtlusõppe olemus

4.1 Ettevõtlusõppe roll muutavas maailmas

Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe rolli tähtsust on viimastel kümnenditel rõhutatud nii riigiti kui Euroopa Liidus tervikuna erinevatel tasanditel: sellest on rääkimas nii poliitikud, erinevad organisatsioonid, ettevõtted jne. Ettevõtlusõppe edendamise ja laiendamise eesmärk on lisatud olulisematesse strateegiadokumentidesse ning ettevõtlusõpet käsitletakse kui ühte olulist instrumenti, mis aitab saavutada majanduse ja heaolu kasvu. Vajadus ettevõtlusõppe järele on tuvastatud ka rohujuure tasandil – õpilaste seas läbiviidud küsitlused näitavad õppurite motivatsiooni õppida rohkem ettevõtlust ning omandada ettevõtlikule inimesele omaseid teadmisi, oskusi ja hoiakuid.

Üleilmastumisega on kaasnenud kapitali ja tööjõu mobiilsus ning era- ja tööalaste suhete ning organisatsioonide tegevuste üleilmne omavaheline integreeritus. Organisatsiooni juhtimise seisukohalt tähendab see detsentraliseerimist ning vajadust kaasata juhtimisprotsessidesse oluliselt rohkem inimesi. Suurkorporatsioonide keskne majanduskäsitlus⁴ on asendunud rõhuasetusega väikeettevõtjatele. Vastu on järjest enam liikumas institutsioonidelt eraisikutele.

Ülaltoodu seab inimesed igapäevaselt oluliselt erinevasse situatsiooni võrreldes olukorraga 10–20 aastat tagasi. Muudatused keskkonnas esitavad vajaduse muudatuste järele ka inimeste teadmistes, oskustes ja hoiakutes. Tööalaselt tähendab see suuremat pinget seoses pideva uute teadmiste vajadusega, projektipõhisust, tegevuste kiiret ammendumist ning asendumist uutega ning valmisolekut liikuda diagonaalselt erinevate sektorite vahel. Lineaarne karjäär ühes ettevõttes on järjest ebatõenäolisem. Enam ei piisa⁵ väljapaistvatest erialastest teadmistest, oluliseks on tõusnud ka interdistsiplinaarsed oskused ja hoiakud, loov ja ettevõtlik võimaluste tuvastamisele ja nende realiseerimisele suunatud käitumine, millele tuginedes saab olemasolevaid teadmisi rakendada õpitust oluliselt erinevates situatsioonides.

On hulk uusi teadmisi ja oskusi, millega inimesed peaksid olema varustatud, et vastata muutunud ühiskondlikele tingimustele. Üheks mooduseks sellisele väljakutsele vastata on ettevõtlusõppe integreerimine erinevate haridustasemetega õppekavadesse. Teisest küljest osaleb iga inimene teadlikult või teadvustamata, ühel või teisel viisil

majandustegevuses. Elementaarne arusaamine majanduse toimimisloogikast ning iseenese rolli lahtimõtestamine selles süsteemis aitab kaasa sihipäraste karjääri-alaste valikute tegemisele.

4.2 Ettevõtlusõppe arengulugu

Ettevõtlusõppe rakendumine praktikas ulatub enam kui kuuekümnelt aastalt, mil 1947. aastal tutvustati esmakordselt Harvardi ülikoolis eraldiseisvat ettevõtluskursust. 1953. aastal järgnes sellele Peter Drucker'i poolt juhendatud ettevõtluskursus New York'i ülikoolis. Esimest bakalaureuse taseme õppekava tutvustati 1968. aastal Babsoni kolledžis. Tolleaegsed ettevõtlusprogrammid erinesid tänapäevastest eeskätt selle poolest, et enamasti keskenduti juhtimisteoreetilistele teadmistele ning ettevõtja kui indiviidi isikuomaduste arendamisele pöörati vähem rõhku. Ka iseseisva äri alustamisega seonduvad aspektid lisandusid ettevõtlusõppesse alles pärast väikeettevõtete olulisuse kasvu.

Kahtlevalt seisukohalt, kas ettevõtlus on üldse õpetatav, on aastate jooksul liigutud konsensusele, et ettevõtlust on võimalik õpetada⁶. Siiski tuleb tõdeda, et ühise kokkuleppeni või kõigi osapoolte poolt tunnustatud kontseptsioonini, kuidas ettevõtlusõpet kõige efektiivsemalt õppuriteni viia, ei ole teadlaste vahel siiani veel saavutatud. Kõige mõjuvamaks takistuseks, miks siiani ei ole suudetud kokku leppida üheses ettevõtlusõppe kontseptsioonis, on peetud viisi, kuidas teadlased on ettevõtlusharidust puudutavat teematikat käsitlenud. Arenguid on võrreldud „elevandi monteerimisega, kus igaüks kirjeldab ühte väikest osa põhjalikult, jättes seejuures kirjeldamata terviku“. Lisaks on ettevõtlusõppe arengut takistava asjaoluna välja toodud selle nähtuse multidistsiplinaarne olemus⁷. Ettevõtlusõppe haarab majandusteadust, sotsiaalpsühholoogiat, antropoloogiat, pedagoogikat ning ärijuhtimist, mis kõik ettevõtlusõppes omavahel lõimuvad.

Ettevõtlusõppe puhul on tegemist piirialaga, mille arendamisega võivad tegelda erineva taustaga spetsialistid, kuid mis oma kompleksuse tõttu nõuab süsteemset käsitlust ning süüvimist mitme distsipliini detailidesse. Ajalooliselt on kujunenud siiski nii, et ettevõtlusõppe on majandusteaduse (laiemalt sotsiaalteadused) vastutusalas.

4.3 Ettevõtlusõppe arengut soodustanud tegurid

Mõistmaks ettevõtlushariduse olemust tänapäeval, on oluline tagasi vaadata selle arengule. Ettevõtlushariduse arengut on mõjutanud mitmed teaduslikud avastused ja tõdemused, mis on tõusnud esile seoses ühiskonna ning majandusteooria põhi-seisukohtade muutumisega. Järgnevalt käsitletakse üksnes neid aspekte, mis on kõige enam mõjutanud tänapäevase ettevõtlusõppe kujunemist.

Esmalt kiirendas ettevõtlushariduse esilekerkimist 1970. aastate lõpul käbele tulnud, omas ajas täiesti uus tõdemus, et **majanduskasvu mootoriks on väikeettevõtted** ning peamine hulk uusi töökohti luuakse väikeettevõtete poolt, vastupidiselt senini prevaleerinud arusaamale, et majanduskasvu ja töökohtade loomise keskmeks on suurkorporatsioonid. Esmakordselt viitas väikeettevõtete rolli hüppelisele kasvule majanduses USA töökohtade loomise protsessi analüüsis raportis David Birch.

Lisaks väikeettevõtluse osakaalu tähtsustamisele on ettevõtlushariduse arengut ning vajadust sellise õppe järele tugevalt mõjutanud järjepidev avaliku sektori osakaalu vähenemine majanduses ning sellega kaasnenud oluliselt suurem **üksikisikute individuaalne vastutus**. Isikliku vastutuse suurenemisele on panustanud ka üleilmastumine ja olulised muudatused tootmisahela juhtimises, mille tulemusel on suurenenud detsentraliseerimine ja kasvanud pidev teadmiste uuendamise vajadus. Seistes silmitsi kiiresti muutuva olukorraga majanduskeskkonnas, tööjõuturul, eraelus ja ühiskonnas üldiselt, on vaja igal inimesel olla valmis teadlikeks valikuteks ja vastutuseks oma valikute eest.

Ettevõtlusõppe sisulist arengut ning õpetamisprotsessi (ja -viisi) on olulisel määral mõjutanud tõdemus, et ettevõtlikkus ning ärialane edukus ei ole üksnes päritavad, vaid ka õpitavad omadused. Ettevõtlusõppe puhul on tegemist küll väga kompleksse ja keerulise, kuid siiski kindlalt õppes rakendatava distsipliiniga (nt Gibb 2002, Kyrö 2006).

Olulise ettevõtlusõppe arengu mõjutajana võib välja tuua viimastel aastatel üha laiemalt levinud arusaama, et **ettevõtlusõppel on palju laiem sotsiaal-majanduslik mõju** kui üksnes väikeettevõtete arvu suurendamine või üksikute äride kasvu tagamine. Ettevõtlusõppe suurendab ühiskonnas nende inimeste hulka, kes suudavad ja tahavad muuta ideed tegelikkuseks nii enda, kohaliku kogukonna kui ettevõtte tasandil. Seega võidab ühiskond tervikuna.

4.4 Ettevõtlusõppe mõiste kujunemine

Teatav varieeruvus eksisteerib ka ettevõtlusõpet puudutavas ingliskeelses terminoloogias. 1989. aastal läbi viidud uurimusest⁹ selgus, et Suurbritannia teadlased kasutasid rohkem väljendit „*enterprise education*“, samal ajal kui USA ja Kanada erialakirjanduses oli kasutusel valdavalt „*entrepreneurship education*“. Eesti keelde on mõlemad väljendid tõlgitavad ettevõtlushariduse või ettevõtlusõppena.

Kuid teadlased on tuvastanud, et erinevatel mandritel kasutatud terminoloogias on ajalooliselt olnud ka teatav sisuline erinevus. On leitud⁹, et Suurbritannias ja Iirimaa kasutatava *enterprise/enterprising education* eesmärk on arendada ettevõtlikke (*enterprising*) ja ettevõtlikult käituvaid inimesi ning otsida mooduseid tõstmaks inimeste enesekindlust ja eneseusaldust, kasutades selleks sobilikke aktiivõppe meetodeid. Samal ajal on aga Põhja-Ameerikas kasutusel olnud *entrepreneurship education* programmid suunatud eelkõige ettevõtluse (*entrepreneurship*) edendamisele ning õppe raames keskendutakse eelkõige väikeettevõtete arengu toetamisele või suurkorporatsioonides töötavate juhtide teadmiste arendamisele. Kuna eesti keeles ei ole terminite tõlkimisel võimalik täpselt vahet teha, tuleb materjalide interpreteerimisel jälgida väga täpselt artikli konteksti mõistmaks, missugust ettevõtlushariduse tahku autorid mõelnud on. Samas tõdeavad erinevad autorid, et aja möödudes ning uurimuste ja teadustööde ning ettevõtlusõppe programmide arvu kasvades on vahe terminites erinevate mandrite kirjanduses vähenenud ning tänapäeval kasutatakse mõlemat ingliskeelset terminit enamasti sünonüümidena.

4.5 Ettevõtlusõppe eesmärk ja komponendid

Sünteesides erinevaid arusaamu ettevõtlusõppest, selle terminoloogiast ning olemusest, tõstatub paratamatult küsimus, milles seisneb ettevõtlusõppe olemus ja tuum. Valdakonna uurijad on seisukohal, et ettevõtlusõppe tuum on eelkõige ettevõtlikkus, mis võib teatud soodsate tingimuste kokkulangemisel viia ettevõtte loomiseni. Ja isegi juhul, kui tulemuseks ei ole eraldiseisva ettevõtmise algatamine, suureneb ühiskonnas inimeste hulk, kes on valmis märkama võimalusi ja neid ise ka ellu viima.

Seega on mõistel „ettevõtlus“ hariduslikus kontekstis tavapärasest laiem tähendus. See hõlmab nii majanduslikke, sotsiaalseid kui ka kultuurilisi vaatenurki. Selliselt sõnastatuna on ka ettevõtlusõppe eesmärk märksa laiem kui nn ettevõtjate taastootmine.

Euroopa Komisjoni eestvedamisel defineeriti aastatel 2001–2002 kuueteistkümne riigi (EL + Norra) ekspertide osavõtul põhimõisted ettevõtlushariduses. Järgnevad sõnastused on tõlgitud ja kohandatud eelnimetatud ekspertgrupi poolt sõnastatud definitsioonidest.

Hariduslikus kontekstis on sõnal „ettevõtlus“ tavakõnest oluliselt laiem tähendus ja ettevõtlust käsitletakse kui dünaamilist ja sotsiaalset protsessi, kus üksikisikud, kas siis üksi või üheskoos, määratlevad uuendusvõimalused ja tegutsevad sihipäraselt nende elluviimise eesmärgil, olgu siis sotsiaalses, kultuurilises või ärilises kontekstis.

Ettevõtlusõppe eesmärk on suurendada nende inimeste hulka, kes suudavad ja tahavad muuta ideed tegelikkuseks nii enda, kohaliku kogukonna kui ettevõtte tasandil. Ettevõtlusõppe sisu määratlemisel on olulised kaks komponenti:

- ettevõtlikkus – isikuomadused/hoiakud ja oskused, mis suurendavad isiku võimekust võimaluste märkamisel ja nende realiseerimisel: see on vundament, baas järgnevas;
- teadmised ja oskused, mida on vaja ideede edukaks teostamiseks – *mida, millal ja kuidas teha?*

Ettevõtlusõppe vundamendiks on ettevõtlikkuse kujundamine ja toetamine. **Ettevõtlikkus** on hoiak, mida iseloomustavad loov ja uuenduslik mõtlemine, saavutusvajadus ja arukas juhtimine. Ettevõtlikkus viitab inimese võimele mõtteid tegudeks muuta. See eeldab loominguilist, uuendusmeelset ja riskivalmidust, samuti oskust võimalusi ära tunda, tegevust kavandada ja kavandatut ellu viia. Ettevõtlikkus võib avalduda kõigis eluvaldkondades. Ettevõtlik inimene saab iseendaga hakkama ja suudab muuta ühiskonda nt kas ettevõtja, ametniku või vabatahtlikuna.

4.6 Ettevõtlusõppe sisumudel lähtuvalt õppija vanusest

Ettevõtlusõppe eesmärgid on aja jooksul liikunud traditsiooniliselt äri- ja juhtimisõppelt rohkem isikuomaduste ja hoiakute kujundamisele, kuna viimased on olulised ettevõtliku inimese kujunemisel.

Alus- ja põhihariduse tasemel keskendub ettevõtlusõppe ettevõtlikkuse toetamisele ja kujundamisele (joonis 2). Ettevõtlusõppe eesmärkide saavutamine toimub mängu

ja tegevuste (lasteaed) ja erinevate õppeainete (põhikool) kaudu. Keskkhariduse tasemel on soovitatav käsitleda ettevõtlusõpet eraldi õppeainena, et lisaks ettevõtlikkuse kujundamisele pakkuda noortele teadmisi ja oskusi oma ideede teostamiseks – *mida, kellele ja kuidas teha*.

Kiiresti muutavas maailmas tuleb osata leida lahendusi ja tahta edasi minna ka siis, kui lihtsam on paigale jääda ja teisi oma hädas süüdistada. Iga inimese ettevõtlik hoiak muutub oma eluga hakkamasaamise ja ühiskonna jätkusuutlikkuse seisukohalt järjest olulisemaks. Seepärast on õppe- ja kasvatustöö eesmärgistamine ja ettevõtlusõppe sidustamine õppekavadesse oluline kõikidel haridustasemetel, alates alusharidusest.

4 Kadri Pedas, magistritöö „Ettevõtlusõppe arendamine kõrgkoolides üliõpilasfirma programmi rakendamise näitel“. 2009, TTÜ majandusteaduskond, juhendaja prof. Urve Venesaar.

5 Future skill needs in Europe. Focus on 2020. 2008, CEDEFOP.

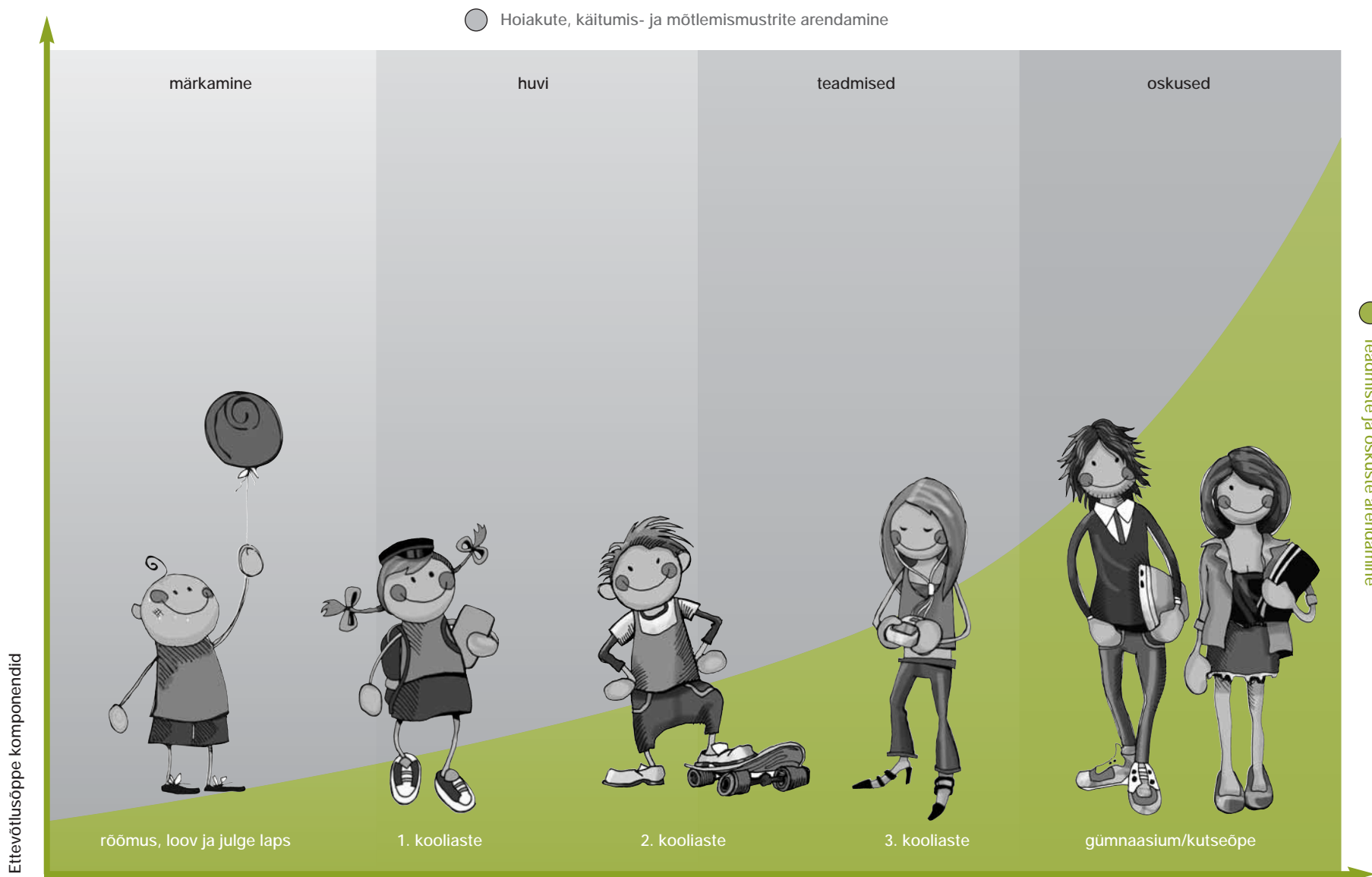
6 Gibb, A. (2002). In pursuit of a new „enterprise“ and „entrepreneurship“ paradigm for learning: creative deconstruction, new values, new ways of doing things and new combinations of knowledge. Kyrö, P. (2006). The continental and Anglo-American approaches to entrepreneurship education – differences and bridges. International Entrepreneurship Education: issues and newness by Allan Fayolle and Heinz Klandt.

7 Gibb, A. (2007) Creating the entrepreneurial University: do we need wholly different model of entrepreneurship. Handbook of research in Entrepreneurship Education.

8 Kyrö, P. (2006). The continental and Anglo-American approaches to entrepreneurship education – differences and bridges. International Entrepreneurship Education: issues and newness by Allan Fayolle and Heinz Klandt, UK: Edward Elgar Publishing Limited, USA: Edward Elgar Publishing, Inc.

9 Garavan, T., O’Cinnéide, B. (1994). Entrepreneurship education and training programmes: a review and evaluation. Journal of European Industrial Training. Part I. Vol 18, No 8, 3-12. Part II, Vol 18, No 11, 13-21.

Joonis 2. Ettevõtlusõppe sisumudel lähtuvalt õppija vanusest

Sekkumishetk õppuri arengust lähtuvalt

5. Tänapäevased väljakutsed

Euroopa Liidus räägitakse juba aastaid noorte ettevõtliku meelelaadi kujundamise olulisusest. Nii näiteks Šotimaal, Taanis, Iirimaa, Norras, Soomes jm toimub ettevõtlusõpe kõikidel haridustasemetel ja on üks prioriteetidest riigi hariduspoliitikas. Eesti üldhariduskoolides on riikliku õppekava alusel toimuv õppes seni süsteemne ettevõtlusõpe puudunud. Puudumise põhjusi kaardistati Ettevõtlusõppe Mõttestoos osaliste ajurünnakutes ja rühmatöös. Järgnevalt on loetletud tänapäevased sagedasemad probleemid Eesti haridussüsteemis ettevõtlikkuse kujundamisel ja ettevõtlusõppes.

Riigi ja ühiskonna tasand

1. Õigusruum

- On palju sidustamata strateegilisi dokumente ja nende eesmärkidest tulenevalt õppekava sisu survestavaid huvigruppe ühiskonnas;
- majandus- ja ettevõtluspoliitika strateegiadokumentides eesmärgidena sõnastatu ei jõua haridusstrateegilistesse dokumentidesse ja teostuseni;
- puudub ühtne arusaam ja kokkulepe, mida ettevõtlusõppena käsitletakse;
- riikliku õppekava rakendamisraskused: õppekava-ainekava-õppematerjalid ja -meetodid ei moodusta veel eesmärgipärast tervikut.

2. Hoiakud

- Ettevõtlus ja eraomand on olnud Eestis lühikest aega, puudub järjepidevus ja traditsioon;
- ühiskonnas on valdav ootus akadeemilisele haridusele ja turvalisele töökohale riigiteenistuses. Üldlevinud on suhtumine lähen tööle, otsin tööd, keegi ei taha mind tööle ...;
- ettevõtlikkusega seostatakse ainult äritegevust;
- ettevõtlusõppel kui noorel õppedistsipliinil puudub akadeemiline usaldusväärsus.

Koolikorraldus

1. Juhtimine

- Õppekasvatustöös tervikuna on ettevõtlusõppe tähendus ja tähtsus alahinnatud;

- koolijuht ja -omanik ei teadvusta ettevõtlusõppe vajalikkust, mistõttu enamasti ei ole ettevõtlusõpe integreeritud kooli arendustegevustesse;
- ettevõtlusõpe on ressursimahukas (aktiivõppe meetodid, ettevõtete kaasamine, õppekavavälised tegevused jms), puudub täiendav toetus ja rahastamisvõimalused.

2. Õppeprotsess

- Koolis on ülekaalus õpetamine, mitte õppimise toetamine;
- koolis on ülekaalus ainekeskne lähenemine ja aktiivõppe erinevate meetodite kasutamine on ebapiisav;
- riikliku õppekava üldosas esitatud põhimõtetest ja eesmärkidest hoolimata mõjutab koolihariduse tegelikkust enim see, mille alusel õpilasi, õpetajaid ja koole hinnatakse ning reastatakse – ainealastele teadmiste üles ehitatud riigieksamid ei võimalda hinnata väärtuspõhiste eesmärkide saavutamist.

3. Õppematerjal

- Puudub kokkulepe ja toetav (juhend)materjal ettevõtlusõppe sidustamiseks erinevatesse õppeainetesse;
- napib praktilisi ja ajakohaseid õppematerjale;
- puudub ülevaade olemasolevatest ettevõtlusõppe õppematerjalidest ja keskkond ettevõtlusõppealase info koondamiseks.

4. Õpetaja

- Sageli on ettevõtlusõppe (või majandusõppe) õpetaja oma eesmärkidega koolis üksi, ülejäänud koolikollektiiv ei ole sellega kuidagi seotud.
- teiste ainete õpetajatel/õppejõududel puudub ettevalmistus oma aine sidustamiseks ettevõtlusõppega;
- puudub süsteemne õpetajakoolitus ettevõtlusõppe õpetamiseks ja rakendamiseks teistes ainetundides;
- ettevõtlusõppe õpetajal puudub regulaarne kokkupuude praktilise ettevõtlusõppega.

5. Õppija

- Eelnevast tulenevalt on õppurite üldine õpimotivatsioon madal, mis väljub ka väheses havis ettevõtlusõppe vastu.

6. Eesmärk – Eestis on ettevõtlikud inimesed Olen ettevõtlik!

„Mis suunas ma peaks minema?” küsis Alice.

„Oleneb, kuhu sa välja tahad jõuda,” vastas Kass.

„Seda ma ei tea.”

„No siis pole ju vahet ...”

Lewis Carroll „Alice Imedemaal”

12

6.1 Seosed teiste arengukavadega

Globaliseerivas maailmas on Eesti taolise väikese riigi ainsaks konkurentsieeliseks (ettevõtlikud) inimesed. Seepärast on erinevate arengukavade võtmeküsimuseks võime luua, hoida ja ligi meelitada kõrge väärtusega inimvara. Järgnevalt mõned näited.

Eesti Kasvuvisioon 2018

Eesti Arengufond 2010

Globaliseerivas maailmas on Eesti taolise väikese riigi ainsaks konkurentsieeliseks **ettevõtlikud inimesed**. Võime luua, hoida ja ligi meelitada kõrge väärtusega inimvara on meie jaoks võtmeküsimus erinevate arengustenaariumide korral. Majandus- ja hariduspoliitikas tuleb jätkuvalt pöörata tähelepanu innovatsiooni ja ettevõtlikkuse toetamisele ja edendamisele Eestis ning talendi meelitamisele rahvusvaheliselt konkurentsivõimelistesse ettevõtmistesse.

Eesti Kasvuvisioon 2018

Eesti Arengufond 2010

Eestile on igal juhul vaja tugevat ning otsusekindlat **eestvedamist**. Selleks, et edukalt teha järjest keerukamaid valikuid Eesti käsutuses olevate piiratud ressursside

tingimustes, tuleb vastu võtta proaktiivseid, paindlikke ja loovaid otsuseid. Ka positiivsetest muutustest kasu saamiseks peame olema valmis võtma riske, nt majanduspoliitiliste otsuste täpsema sihtimise ja hariduskorralduste vallas. Tulevikus eesseisvate takistuste vastu aitab lahendusekeskne asjakohasem ja interdistsiplinaarsem mõtlemine ja poliitika. See oleks hoopis erinev praegusest killustatud ja „igaüks oma mätta otsas”-laadi lähenemisest nii ametkonniti kui üldises mentaliteedis.

Eesti ettevõtluspoliitika 2007–2013

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium 2007

Eesti elanikud on loovad, uuendusmeelsed ja **ettevõtlikud**. Inimesed oskavad ja soovivad oma ideid vormistada äriplaanina ning on edukad turgudelt vajaminevate ressursside hankimisel. Ühiskond toetab ettevõtlikke inimesi soosiva suhtumisega ning teadvustab ettevõtluse rolli riigi majandusarengu edasivijana ja heaolu tõstjana.

Eesti säästva arengu riiklik strateegia “Säästev Eesti 21”

Riigikogu 2005

Ei majanduse võrgustumine ega üleminek innovatsioonikesksele majandusele ole võimalikud ilma kvalitatiivse hüppeta hariduses ja väljaõppes. Samas peab hariduse, ümberõppe, elukestva õppe jne reformimine olema majanduskeskkonna (eelseisva

perioodi) nõudeid arvestav. /---/ Keskne ülesanne on õppekavade täiendamine tead-
musühiskonna jaoks eriti vajalike põhipädevustega, milleks on digitaalne kirjaoskus,
õpioskused, sotsiaalsed kompetentsid, **ettevõtluuspädevused** ning keelteoskus.
Nende põhipädevuste omandamine kõigis eearühmades, sealhulgas eriti suurema
sotsiaalse ja töötusriskiga kategooriates (vanemaealised või madalama kvalifikat-
siooniga töötajad, tööturule naasevad emad) on elukestva õppe põhieesmärk.

Eesti inimvara raport (IVAR): võtmeprobleemid ja lahendused 2010

Koostöökoogu

Eesti inimvara rikkus oleneb oluliselt Eesti kultuuri võimest sünteesida ühelt poolt
rahvuskultuuri ja globaalkultuuri ning teiselt poolt rahvuskultuuri ja subkultuure.
/---/ Teine olulise tähtsusega tegur on loovus ehk võime rikastada oma vaimset ja
materiaalset olemisruumi. Lähemal aastakümnel suureneb **loovuse ja kultuurilise
pädevuse** tähtsus inimvara komponendina veelgi, kuivõrd majanduses süveneb
teadus-, kunsti- ja tehnikavaldkonna süntees innovatiivsete, eriti suure lisandvää-
rtusega toodete ning teenuste loomiseks ja pakkumiseks rahvusvahelisele turule,
sealhulgas kultuuriliselt kaugetele partneritele ja klientidele.

6.2 Ettevõtlikkuse ideaalpilt

Ühiskond kestab ja areneb kiiremini tänu ettevõtlikele inimestele. Sellised inimesed
saavad hakkama nii enda kui kogukonna elu korraldamisega, oskavad töötajana
oskuslikumalt märgata ja haarata võimalustest ning just selliste inimeste eest-
vedamisel luuakse ühiskonnas lisaväärtus kas äriilistes või sotsiaalsetes ettevõt-
mistes. Selleks et nii koolis kui kodus sihipäraselt noortes vastavaid hoiakuid ja
oskusi kujundada, on vaja kokku leppida – milline on ettevõtlik inimene?

Võrrelnud erinevate maade (Šotimaa, Norra, Soome, Kanada jt) kogemusi ette-
võtluusõppe eesmärkide sõnastamisel, otsustati Ettevõtluusõppe Mõttekojas:

- sõnastada ettevõtliku inimese ideaal nelja üldisema märksõnana;
- kirjeldada ideaali üldisemad märksõnad lahti isikuomaduste/hoiakute, oskustena;
- vanuseastmeti määratleda kompetentsid/õpitulemused.

Ettevõtliku inimese ideaali isikuomaduste/hoiakute ja oskuste sõnastamisel kasutati
baasmaterjalina Euroopa Komisjoni eestvedamisel ekspertide poolt kokkulepitud
termineid (lk 9) ja definitsioone; Soome, Norra ja Šotimaa haridusstrateegilisi doku-
mente ning arvestati Eesti tänast konteksti.

6.3 Ettevõtliku inimese ideaali sõnastus (üldine)

Mõtleb loovalt

- On uudishimulik, avatud ja õpihimuline
- Oskab leida uusi ideid/lahendusi
- Oskab probleeme loovalt lahendada ning tehtud vigadest õppida
- Oskab märgata ja kasutada globaalseid võimalusi

Algatab julgelt

- On motiveeritud ja iseseisev
- Julgeb mõelda suurelt ja ambitsioonikalt ning seada kõrgeid eesmärke
- Tahab saavutada parimat
- Julgeb otsustada ja katsetada

Tegutseb arukalt

- On sihikindel oma eesmärgini jõudmisel
- Oskab ennast ja ümbritsevat ning tehtud valikuga kaasnevaid tagajärgi adekvaatselt hinnata
- Oskab teadlikult kavandada ja kasutada ressursse
- Oskab luua suhteid ja teha koostööd

Vastutab hoolivalt

- Arvestab inimeste ja keskkonnaga enda ümber
- Tegutseb vastutustundlikult
- Tuleb toime ebaõnnestumise ja määramatusega

Vanuseastmeti ettevõtliku inimese ideaali sõnastamisel kasutati riiklikes õppekava-
des (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, Põhikooli riiklik õppekava ja Gümnaa-
siumi riiklik õppekava) hariduseesmärgina sõnastatud õpitulemusi. Õpitulemused
klassifitseeriti ja koondati eeltoodud ettevõtlikkuse üldnäitajate alusel (tabel 1, lk 15–
18). Ettevõtlikkuse näitajatele, kus õpitulemuste toetus oli tagasihoidlik või puudus,
sõnastati vastav kompetents Ettevõtluusõppe Mõttekojas koostöös haridustaseme
ekspertidega.

**MÕTLEN LOOVALT • ALGATAN JULGELT
TEGUTSEN ARUKALT • VASTUTAN JA HOOLIN**

Olen ettevõtlik!

Mõtleb loovalt

- On uudishimulik, avatud ja õpihimuline
- Oskab leida uusi ideid/lahendusi
- Oskab probleeme loovalt lahendada ning tehtud vigadest õppida
- Oskab märgata ja kasutada globaalseid võimalusi

Algatab julgelt

- On motiveeritud ja iseseisev
- Julgeb mõelda suurelt ja ambitsioonikalt ning seada kõrgeid eesmärke
- Tahab saavutada parimat
- Julgeb otsustada ja katsetada

Tegutseb arukalt

- On sihikindel oma eesmärgini jõudmisel
- Oskab ennast ja ümbritsevat ning tehtud valikuga kaasnevaid tagajärgi adekvaatselt hinnata
- Oskab teadlikult kavandada ja kasutada ressursse
- Oskab luua suhteid ja teha koostööd

Vastutab ja hoolib

- Arvestab inimeste ja keskkonnaga enda ümber
- Tegutseb vastutustundlikult
- Tuleb toime ebaõnnestumise ja määramatusega

Eelkõige ettevõtte arengu alusel. Ettevõtlusõppe Mõttekoda. Ettevõtlusõppe ettevõtte arengu alusel. Eesti Isikliku Arengu Keskus • Täht 2010

6.4 Ettevõtlikkuse ideaali sõnastus kooliastmeti

Tabel 1. Ettevõtlikkuse ideaali sõnastus kooliastmeti

Ideaaali sõnastus	Alusharidus	Põhiharidus			Keskharidus
	Rõõmus, loov ja julge laps	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	gümnaasium/kutseõpe
on uudishimulik, avatud ja õpimuline	tunneb rõõmu mängust; tahab uurida, esitada küsimusi, avastada ja katsetada iseenda lähiümbruses	tunneb rõõmu mängust ja teadasaamisest; tahab uurida, esitada küsimusi, avastada ja katsetada enda kodukandis	tunneb rõõmu töö tegemisest ja teadmiste rakendamisest, huvitub erinevatest asjadest	tunneb rõõmu (koos)töö tegemisest, on teadmishimuline ja huvitub maailma asjadest	tunneb rõõmu õppimisest ja mõistab selle väärtust; huvitub iseenda, oma rahva, kogukonna ja maailma arengust
oskab leida uusi ideid/lahendusi	matkib mängudes erinevaid rolle; rakendab loovalt oma kogemusi, teadmisi ja muljeid ümbritsevast maailmast	täidab kodus ja koolis erinevaid eakohaseid rolle; mõtleb loovalt, oskab väljendada ja rakendada oma ideid	täidab kodus, koolis ja kaaslaste seas erinevaid eakohaseid rolle; mõtleb loovalt ja kasutab erinevaid vahendeid ideede leidmiseks ja teostamiseks	tunneb ennast ühiskonna liikmena; mõtleb süsteemselt, loovalt ja kriitiliselt ning oskab leida võimalusi ideede teostamiseks	tunneb ennast nii ühiskonna liikmena kui ka maailmakodanikuna; mõtleb süsteemselt, loovalt ja kriitiliselt, oskab leida ja analüüsida asjakohast teavet ideede teostamiseks ning hinnata allika või käsitluse usaldusväärsust
oskab probleeme loovalt lahendada ning tehtud vigadest õppida	suudab mängu käigus probleeme lahendada ja jõuda kaaslastega kokkuleppele	kasutab õpitud eakohaseid igapäevaelu probleemide lahendamises, vajadusel täiskasvanu toel	kasutab õpitud ja leiab eakohastele igapäevaelu probleemidele erinevaid lahendusi	leiab igapäevaelu probleemidele erinevaid lahendusi, kirjeldab oma tegevuse tagajärgi ja annab neile hinnangu	oskab määratleda, sõnastada ja lahendada probleeme ning teha järeldusi ja parandada eksimusi
oskab märgata ja kasutada globaalseid võimalusi	teab, et inimesed on erinevad; püüab mõista teiste inimeste tundeid ning arvestada neid oma käitumises ja vestluses	vaatleb ja kirjeldab ümbritsevat, märkab erinevusi ja sarnasusi; väärtustab ning austab iseennast ja teisi, kodu ja kodumaad	tunneb huvi ühiskonna ja maailma sündmuste vastu, märkab globaalseid seoseid ja tunnetab ennast maailma osana	tunneb huvi ühiskonna ja erinevate kultuuride vastu; teab, mis on üleilmastumine ja oskab kasutada avatud maailma võimalusi ja vältida ohte	mõistab inimühiskonna arengut ja tänapäeval toimuvaid muutusi ning olulisemate sündmuste põhjusi ja tagajärgi

MÕTLEB LOOVALT

Ideaali sõnastus		Alusharidus	Põhiharidus			Keskharidus
		Rõõmus, loov ja julge laps	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	gümnaasium/kutseõpe
ALGATAB JULGELT	on motiveeritud ja iseseisev	kirjeldab enda häid omadusi ja oskusi; tegutseb iseseisvalt, uudses olukorras täiskasvanu juhiste järgi	mõistab oma õigust jääda iseendaks, selgitab endasse uskumise tähtsust ja toob näiteid, mille poolest igäüks eriline on	tunnetab oma võimeid, tahab neid rakendada ja edasi arendada	usub iseendasse ja oma võimetesse; tahab, oskab ja julgeb esitada ja kaitsta oma seisukohti	usub iseendasse ja oma võimetesse; tahab, oskab ja julgeb esitada ning kaitsta argumenteeritult oma seisukohti; analüüsib oma võimekust, tugevusi ja nõrkusi
	tahab saavutada parimat	on väljakujunenud eakohased tööharjumused ja soov teha kõike hästi	oskab ennast häälestada ülesande täitmisele, märgata takistusi ja nende ületamise võimalusi	on valmis võtma endale ülesandeid, saab hakkama takistuste kõrvaldamisega ning eesmärgistab oma tegevust	suhtub kohusetundlikult endale võetud ülesannetesse, organiseerib ühistööd ja jagab tööülesandeid, tahab saavutada parimat tulemust	täidab võetud kohustusi, parima ühise tulemuse saavutamise nimel on valmis võtma nii liidri kui järgija rolli
	julgeb otsustada ja katsetada	algatab erinevaid mänge ja arendab tegevusi, selgitab oma arvamusi	avaldab arvamust kogetu kohta, julgeb oma idee elluviimiseks ise võimalusi valida ja erinevaid lahendusi katsetada	avaldab arvamust kogetu kohta, leiab idee elluviimiseks ise võimalused; kirjeldab, esitleb ja hindab oma ideid ja töid	algatab, arendab ja rakendab ideid; oskab esineda ja arutleda erinevatel teemadel ning langetada valikuid	argumenteerib julgelt ja selgelt ning suudab esitada ja kaitsta oma seisukohti ja ideid nii isiklikus, avalikus kui ametlikus suhtluses ning teeb otsuseid ja eksperimenteerib
	julgeb mõelda suurelt ja ambitsioonikalt ning seada kõrgeid eesmärke	julgeb unistada ning oma unistustest rääkida	julgeb unistada ja seab endale eeskujusid	julgeb unistada ja otsib oma ideaale	seab endale eesmärke ideaalide poole püüdlamiseks	omab enda tulevikuvisioni, kavandab tulevikku ja seab sellest tulenevalt endale eesmärke

Ideaali sõnastus	Alusharidus	Põhiharidus			Keskharidus
	Rõõmus, loov ja julge laps	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	gümnaasium/kutseõpe
on sihikindel oma eesmärgini jõudmisel	kavandab ja korraldab oma igapäevategevusi, viib alustatud tegevused lõpuni, on võimeline keskenduma kuni pool tundi	kavandab ja korraldab oma igapäevategevusi; püüab jagada aega õppimise, huvitegevuse ja koduste kohustuste ning puhkamise vahel; viib alustatud tegevused lõpuni	oskab eesmärgipäraselt jagada aega õppimise, huvitegevuse ja koduste kohustuste ning puhkamise vahel; teab tegureid, mis soodustavad või takistavad tegevusele keskendumist ning oskab nendega arvestada	oskab püstitatud eesmärgi elluviimiseks kavandada tegevusi ja vahendeid, seada vahe-eesmärke ja prioriteete ning tegutseda nende nimel; kasutab sihipäraselt aega ja ressursse	oskab püstitatud eesmärgi elluviimiseks kavandada ja prioritseerida tegevusi ning vahendeid, seada vahe-eesmärke ning tegutseda tulemuslikult ning hinnata saavutatu taset ning vajadusel muuta tegevusi
oskab ennast ja ümbritsevat ning tehtud valikuga kaasnevaid tagajärgi adekvaatselt hinnata	saab aru lihtsamatest seostest (nt põhjus-tagajärg), tajub esemeid, sündmusi ja nähtusi tervikuna, rühmitab neid erinevate tunnuste alusel	kirjeldab oma huvisid ja tegevusi, mida talle meeldib teha, eristab soove ja vajadusi, töö ja mängu ning hindab juhendamisel oma valikute tulemusi ja tagajärgi	kirjeldab ja analüüsib oma huvisid ja tegevusi, mida talle meeldib teha; eristab soove ja vajadusi, töö ja mängu ning hindab iseseisvalt oma valikute tulemusi ja tagajärgi	mõistab enda vastutust oma elutee kujundamisel; kavandab karjäärivalikuid enda suutlikkust ja võimeid analüüsides ning valikute võimalusi teades ja tagajärgi prognoosides	vastutab oma valikute ja otsustuste eest, mõistab ajastu konteksti ja üksikisiku rolli nii kogukonna kui ka globaalsel tasandil ning oskab langetada põhjendatud karjäärivalikuid
oskab teadlikult kavandada ja kasutada ressursse	kasutab mängudes erinevaid vahendeid heaperemehelikult ning tegevuse lõppedes koristab enda järel	tuleb toime oma aja, raha, teabe ja vajalike vahendite kavandamise ja kasutamisega, mõistab nende väärtust ning seostab õpitud oma kogemusega	oskab teha eesmärgipäraseid valikuid oma aja, raha, teabe ja vajalike vahendite kavandamisel ja kasutamisel, mõistab nende väärtust ning kasutab õpitud igapäevaelus	teab ja oskab näha ressursside (tööjõud, aeg, teave) allikaid ja seoseid nende vahel ning oskab ressursse planeerida, mõistab nende väärtust	analüüsib võimalusi ja valikuid ressursside kavandamisel ja kasutab ressursse otstarbekalt ning rakendab õpitud süsteemselt igapäevaelus
oskab luua suhteid ja teha koostööd	kasutab arutlevat dialoogi, saab kuuldust aru, tahab ja julgeb suhelda ning loob sõprus-suhteid, osaleb ühistegevustes	oskab algatada vestlust, suhelda viisakalt, sõbralikult ja teisi arvestavalt ning tegutseda üksi ja teistega koos	suhtleb viisakalt, sõbralikult ja teisi arvestavalt ning mõistab sõna jõudu; tegutseb nii üksi kui teistega koos	väljendub asjakohaselt ja selgelt, on omandanud funktsionaalse ja tehnoloogilise kirjaoskuse, oskab teisi kuulata; oskab hinnata ja väärtustada enda ja teiste panust ühistöös	oskab luua ja hoida suhteid; valib väljendusvahendeid ja suhtluskanaleid lähtudes funktsionaalsetest, eetilistest ja esteetilistest kaalutlustest; algatab ja on avatud koostööle

TEGUSTEB ARUKALT

Ideaali sõnastus	Alusharidus	Põhiharidus			Keskharidus
	Rõõmus, loov ja julge laps	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	gümnaasium/kutseõpe
arvestab inimeste ja keskkonnaga enda ümber	hoolib teistest inimestest ja ümbritsevast keskkonnast, teeb vahet hea ja halva käitumise vahel, oskab erinevates olukordades sobivalt käituda ja muudab oma käitumist vastavalt tagasisidele	hoolib ja peab lugu perest, klassist ja koolist, väärtustab sõprust ja ümbritsevat keskkonda; teab oma õigusi ja kohustusi	teab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, suhtub neisse eelarvamustevabalt ja lugupidavalt; teab oma õigusi ja kohustusi	teadvustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, suhtub neisse eelarvamustevabalt ja lugupidavalt; mõistab keskkondade erinevusi ja hindab nende võimalusi ja ohte; teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid	mõistab inimeste, vaadete, olukordade ja keskkondade erinevusi ning suhtub lugupidavalt individuaalsustesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse, juhul kui need vaated pole inimsusevastased
tegutseb vastutustundlikult	järgib kokkulepitud reegleid ja käitumisnorme, teab, mis võib olla tervisele kasulik või kahjulik ja kuidas ohutult käituda, püüab osutada abi ja küsib vajadusel ka ise	järgib üldtunnustatud reegleid ja käitumisnorme; hoiab puhtust, korda ja tervist ning käitub enesele, teistele ja keskkonnale ohutult; teab, et vastutab oma sõnade ja tegude eest	teab ühiskonna reegleid ja norme ning mõistab nende vajalikkust; valikuid tehes arvestab keskkonnaga ning käitub tervislikult, enda ümber ning vastutab oma tegude eest ja täidab oma lubadusi	väärtustab tervislikku eluviisi, ühiskonna reegleid ja norme ning mõistab nende vajalikkust ja järgib neid igapäevaelus, valikuid tehes arvestab keskkonnaga enda ümber ja on seaduskuulekas	käitub aktiivse ja ühiskonna reegleid ning norme järgiva kodanikuna; väärtustab perekonda ja kodumaad ning mõistab nende rolli inimese elus ning oma vastutust nende ees
tuleb toime ebaõnnestumisega ja määramatuses	tunneb rõõmu õnnestumistest ja tuleb toime pettumustega, suudab oma tundeid kirjeldada ning tugevaid emotsioone, nt rõõmu ja viha sobival viisil väljendada	mõistab, et alati ei saa võita ja oskab juhendamisel analüüsida ebaõnnestumise põhjusi ja vigadest õppida; oskab paluda vabandust ja anda andeks	ebaõnnestumise korral oskab selles märgata positiivset ning tehtud vigadest õppida; teadvustab enda jaoks, et määramatuses ei sõltu kõik temast; julgeb küsida abi	ebaõnnestumise korral hindab, analüüsib ja korrigeerib oma tegevusi, teab viise emotsioonidega toimetulekuks ja vajadusel julgeb küsida abi	ebaõnnestumise korral hindab, analüüsib ja korrigeerib oma tegevusi, arvestades oma võimeid ning võimalusi; oskab ette näha võimalikku edu ja ebaedu ning vajadusel leida abi

7. Ettevõtliku inimese ideaali võrdlus riikliku õppekava õpitulemustega

Õppimine on õppijas toimuv muutus, mida õpetaja saab vaid kaudselt kontrollida. Õpitulemuste sõnastamine on sealjuures üks võimalik abivahend. Kuigi ideaalis toetab kogu õppeprotsess tervikuna seatud õpieesmärkide ehk õpitulemuste saavutamist, mõjutab õppekava üldosas esitatud põhimõtetest tegelikkust ilmselt rohkem see, mille alusel laiem avalikkus koolide tulemuslikkust hindab. Täna veel on selleks kriteeriumiks riigeksamite tulemused. Ja nii võib juhtuda, et koolis keskendutakse enam mõõdetavate õpitulemuste saavutamisele kui lapse tervikliku arengu toetamisele.

Analüüsimaiks kuivõrd eesmärgistatud on riiklikus haridusstandardis ettevõtlikkuse kujunemise toetamine, võrreldi ettevõtliku inimese ideaali isikuomadusi/hoiakuid ja oskusi riikliku õppekava üldosas, samuti ainevaldkonniti ja õppeaineti sõnastatud õpitulemustega erinevates kooliastmetes. Analüüsis ei ole käsitletud riiklikus haridusstandardis õppetegevuse, füüsilise õpikeskkonna ja hindamise alajaotustes õppeprotsessi osistele esitatud nõudeid või kirjeldusi.

7.1 Metoodika

1. Eesti üldharidusstandardis (VV määrus „Põhikooli riiklik õppekava”, 28.01.2010, nr 14 ja VV määrus „Gümnaasiumi riiklik õppekava”, 28.01.2010, nr 13, edaspidi lühendatult RÕK) on õppe eesmärgid kirjeldatud pädevustena. Pädevused jagunevad üld- ja valdkonna pädevusteks. Õpitulemused toetavad pädevuste kujunemist ja kajastavad põhikoolis õpilase head saavutust ja gümnaasiumis õpilase rahuldavat saavutust. RÕK-i ainekavades on esitatud nii kooliastme õpitulemused kui ka õpitulemused õppeteemade läbimisel. Käesolevas kavas on käsitletud kõiki RÕK-is esitatud õpitulemusi ja mudelis on õpitulemuse tähis „a”. Juhul kui mudelis käsitleti ühte ainevaldkonda kuuluvaid õppeaineid üheskoos (nt gümnaasiumi astmes sotsiaalne: ajalugu, ühiskonnaõpetus, geograafia, inimeseõpetus), siis arvutusi tehes liideti kõigi ainevaldkonda kuuluvate õppeainete õpitulemused ja keskmise arvutamiseks jagati ainevaldkonda kuuluvate õppeainete arvuga.

a = kõik õpitulemused

2. Võrdlemiseks grupeeriti riikliku õppekava õpitulemused ettevõtliku inimese ideaali hoiakute/oskuste loogikast lähtuvalt. Ettevõtlikkust toetavate õpiväljundite tähis mudelis on „ae”.

ae = ettevõtlikkust toetavad õpitulemused

Näide. Gümnaasiumi lõpuks taotletav õpitulemus: vastutab oma valikute, otsustuste ja endale võetud kohustuste eest, austab teiste inimeste ja iseenda vabadust, on suveräänne isiksus toetab mitme ettevõtlikkuse ideaali näitaja kujunemist.

3. Ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste (ae) üldpilt kajastab õpitulemuste toetust erinevatele ettevõtlikkuse näitajatele. Selliselt esitatuna võib üks RÕK-i õpitulemus kajastuda mitme ettevõtlikkuse näitaja toetajana ja nii on võimalik võrrelda õpitulemuste mitmekülgust. Mudelis on nimetatud vastav suurus varieeruvusnäitajaks ja tähistatud „av”.

av = varieeruvusnäitaja

Näide. Põhikooli RÕK-i üldosa 1. kooliastme õpitulemus: tahab õppida, tunneb rõõmu teadasaamisest ja oskamisest, oskab õppida üksi ning koos teistega, paaris ja rühmas, oskab jaotada aega õppimise, harrastustegevuse, koduste kohustuste ning puhkamise vahel toetab järgmiste ettevõtliku inimese ideaali isikuomaduste/hoiakute ja oskuste kujundamist: on uudishimulik, avatud ja õpihimuline; on motiveeritud ja iseseisev; oskab ennast ja ümbritsevat ning tehtud valikuga kaasnevaid tagajärgi adekvaatselt hinnata; oskab teadlikult kavandada ja kasutada ressursse; oskab luua suhteid ja teha koostööd. Seega on eeltoodud õpitulemuse varieeruvusnäitaja 3 ehk av = 3.

- 3.1 Ettevõtlikkust mittetoetavaks loeti otseselt õppeainepõhiste teadmiste või oskuste arendamisele suunatud õpitulemused.

Näide. Põhikooli RÕK-i 2. kooliastme kirjanduse õpiväljund on läbi lugenud vähemalt kaheksa eakohast erinevasse žanrisse kuuluvat väärtkirjandusteost (raamatut) või näiteks 1. kooliastme loodusõpetuse õpiväljund eristab seeni, taimi ja loomi toitumise, kasvamise ja liikumisvõime järgi või näiteks 3. kooliastme kehalise kasvatuse õpiväljund sooritab palliviske paigalt ja kolmesammulise hooga.

- 3.2 Ettevõtlikkust mittetoetavaks loeti õppeainete ja õppesisu õpitulemused, milles sõnastatud üldpädevused sisaldasid eelnevalt üldisemana sõnastatud ainevaldkonna või õppeaine õpitulemustes.

Näide. Põhikooli RÕK-i 1. kooliastme matemaatika õpitulemus loeb, kirjutab, järjestab ja võrdleb naturaalarve 0–10 000 sisaldub üldpädevuste vaatenurgast järgmistes õpitulemustes: loeb, mõistab ja edastab eakohaseid matemaatilisi tekste ning näeb matemaatikat ümbritsevas elus ning kirjeldab seda arvude ja geomeetriliste kujundite abil.

4. Summeeritud varieeruvusnäitajate jagamisel ettevõtlikkust toetavate õpitulemustega leiti õpitulemuste varieeruvuskoeffitsent. Varieeruvuskoeffitsendi tähis on VN.

$$VN = av/ae$$

Näide. Põhikooli 2. kooliastme üldosa õpitulemuste varieeruvusnäitaja on 65 ja ettevõtlikkust toetavaid õpiväljundeid on samas 15. Üldosa õpitulemuste varieeruvuskoeffitsent on $65/15 = 4,3$. Sama kooliastme kehalise kasvatuse vastavad näitajad on $30/14 = 2,1$. Eesti keeles $25/19 = 1,2$.

5. Kõigist õpitulemustest ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaalu leidmiseks jagati ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste arv kõigi õpitulemuste arvuga ja korrutati 100-ga. Mudelis nimetatakse vastavat näitajat ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaaluks ja see on tähistatud „E”. Osakaalude arvutamisel ümardati tulemused täisarvuni.

$$E = ae/a \times 100$$

Näide. Põhikooli RÕK-i 1. kooliastme üldosa kõik õpitulemused toetavad ettevõtlikkuse kujundamist: $a = 15$, $ae = 15$, seega ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaal on 100%. Sama kooliastme eesti keele õpitulemustest (41) vaid osa (20) toetavad ettevõtlikkuse kujundamist: $a = 41$, $ae = 20$, seega ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaal on $20/41 \times 100 = 49\%$.

6. Õppetöös ettevõtlikkuse kujundamisel ainevaldkonna või õppeaine võimaliku potentsiaalse mõju leidmiseks võeti arvesse ka kohustuslikud õppemahud. Õppemahtude (põhikoolis vastavalt nädala õppetundide arv ja gümnaasiumis kursuste arv) tähis on „t”. Võimaliku potentsiaalse mõju leidmiseks korrutati ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaal nädalatundide või kursuste mahuga. Vastav näitaja tähistati „VE”.

$$VE = E \times t / 100$$

Näide. Põhikooli 1. kooliastmes on eesti keele ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaal 49% ($E = 49$) ja nädalatundide maht on 19 ($t = 19$). Võimaliku potentsiaalse mõju leidmiseks korrutati eeltoodud näitajad ja jagati 100-ga: $49 \times 19 / 100 = 9,3$. Sama arvutustehe 1. kooliastme loodusõpetuses: $41 \times 3 / 100 = 1,2$. Näite põhjal selgub, et Põhikooli 1. kooliastmes on eesti keele võimalik potentsiaalne mõju ettevõtlikkuse kujundamisel oluliselt suurem kui näiteks loodusõpetuse mõju.

Mudeli tähistete selgitused:

- **a** = kõik õpitulemused
- **ae** = ettevõtlikkust toetavad õpitulemused
- **av** = varieeruvusnäitaja (1 õpitulemus kajastub mitme ettevõtlikkuse näitaja all)
- **VN** = av/ae ; varieeruvuskoeffitsent
- **E** = $ae/a \times 100$; ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaal (%) kõigist õpitulemustest
- **t** = kohustuslik õppemaht (põhikoolis nädalatundide arv ja gümnaasiumis kursuste arv)
- **VE** = $E \times t / 100$; ainevaldkonna või õppeaine võimalik potentsiaalne mõju ettevõtlikkuse kujundamisel

7.2 Ettevõtliku inimese ideaal (ettevõtlikkuse ideaal) ja üldpädevused

Eesti üldharidusstandardis (VV määrus „Põhikooli riiklik õppekava“, 28.01.2010, nr 14 ja VV määrus „Gümnaasiumi riiklik õppekava“, 28.01.2010, nr 13, edaspidi lühendatult RÕK) on õppe eesmärgid kirjeldatud pädevustena. Pädevused jagunevad üld- ja valdkonna pädevusteks. Õpitulemused toetavad pädevuste kujunemist ja kajastavad põhikoolis õpilase head saavutust ja gümnaasiumis õpilase rahuldavat saavutust. RÕK-i ainekavades on esitatud nii kooliastme õpitulemused kui ka õpitulemused õppeteemade läbimisel.

Pädevuse mõiste

RÕK-i tähenduses on pädevus asjakohaste teadmiste, oskuste ja hoiakute kogum, mis tagab suutlikkuse teatud tegevusalal või -valdkonnas tulemuslikult toimida. Pädevused jagunevad üld-, valdkonna- ja õppeainepädevusteks. Nii üldosas kui ka ainekavades esitatakse kooliastmeti taotletavad pädevused õpitulemustena.

Üldpädevused

Üldpädevused on aine- ja valdkonnaülesed pädevused, mis on väga olulised inimeseks ja kodanikuks kasvamisel. Üldpädevused kujunevad kõikide õppeainete kaudu, ent ka tunni- ja koolivälises tegevuses ning nende kujunemist jälgitakse ja suunatakse õpetajate ning kooli ja kodu koostöös.

RÕKis on esitatud järgmised üldpädevused:

- **väärtuspädevus** – suutlikkus hinnata inimsuhteid ning tegevusi üldkehtivate moraalinormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, loodusega, oma ja teiste maade ning rahvaste kultuuripärandiga ja nüüdisaegse kultuuri sündmustega, väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt;
- **sotsiaalne pädevus** – suutlikkus ennast teostada, toimida teadliku ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut; teada ning järgida ühiskonnas kehtivaid väärtusi ja norme ning erinevate keskkondade reegleid; teha koostööd teiste inimestega erinevates olukordades; aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel;
- **enesemääratluspädevus** – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; järgida terveid eluviise; lahendada iseendaga, oma vaimse ja füüsilise tervisega seonduvaid ning inimsuhetes tekkivaid probleeme;
- **õpipädevus** – suutlikkus organiseerida õpikeskkonda ja hankida õppimiseks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ning seda plaani järgida; kasutada õpitut,

sealhulgas õpioskusi ja -strateegiaid, erinevates kontekstides ning probleeme lahendades; analüüsida enda teadmisi ja oskusi, tugevusi ja nõrkusi ning selle põhjal edasiõppimise vajadust;

- **suhtluspädevus** – suutlikkus ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada, arvestades olukordi ja suhtluspartnereid, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning mõista teabe- ja tarbete ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt;
- **matemaatikapädevus** – suutlikkus kasutada matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid erinevaid ülesandeid lahendades kõigis elu- ja tegevusvaldkondades;
- **ettevõtlikkuspädevus** – suutlikkus ideid luua ja neid ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi; seada eesmärgid ja neid ellu viia; korraldada ühistegevusi, näidata initsiatiivi ja vastutada tulemuste eest; reageerida paindlikult muutustele ning võtta arukaid riske.

Kokkuvõte

Võrreldes Ettevõtlikkusõppe Mõtete koja poolt kirjeldatud ettevõtlikkuse ideaali vanuseastmeti sõnastatud näitajaid eelloetletud RÕK-i üldpädevustega selgub, et ettevõtlikkuse ideaalina sõnastatu kirjeldab ja sisaldab kõiki RÕK-i üldpädevusi. RÕK-i üldpädevuste ja ettevõtliku inimese ideaali sõnastuse võrdlus on esitatud lisa 9.1 lk 48–50.

Järeldused

- Ettevõtlikkuse ideaal on kirjeldatud oluliselt laiemalt kui ettevõtlikkuspädevus RÕK-i tähenduses.
- Ettevõtlikkuse ideaalina kirjeldatud isikuomadused/hoiakud ja oskused sisaldavad ning toetavad kõiki RÕK-is esitatud üldpädevusi.
- RÕK-is esitatud üldpädevuste eesmärgipärane ja teadlik kujundamine toetab ettevõtliku inimese ideaalini jõudmist ning ettevõtlikkuse kujundamine koolis toetab RÕK-is esitatud üldpädevuste saavutamist.
- Ettevõtliku inimese ideaalina kirjeldatud isikuomaduste/hoiakute ja oskuste võrdlemisel RÕK-is esitatud õpitulemustega analüüsitakse samal ajal üldpädevuste kajastumist õppekava üldosa, ainevaldkondade ja õppeainete õpitulemustes.

7.3 RÕK-i õpitulemused ettevõtlikkuse toetamisel

7.3.3 Õpitulemuste toetus ettevõtlikkuse näitajatele

Enamiku ettevõtliku inimese ideaalpildina kirjeldatud isikuomaduste/hoiakute ja oskuste kujundamine on kõigis kooliastmetes toetatud RÕK-i õpitulemustega ning üldpilt on kooliastmeid läbivalt sarnane (vt näide tabel 2).

Hästi või väga hästi on toetatud märksõnadega MÕTLEB LOOVALT, TEGUTSEB ARUKALT ning VASTUTAB JA HOOLIB ja nende alajaotustena kirjeldatud ettevõtlikkuse näitajad:

- oskab teadlikult kavandada ja kasutada ressursse
- oskab ennast ja ümbritsevat ning tehtud valikuga kaasnevaid tagajärgi adekvaatselt hinnata
- arvestab inimeste ja keskkonnaga enda ümber
- tegutseb vastutustundlikult

Õpitulemustes kajastub tagasihoidlikumalt märksõnaga ALGATAB JULGELT seonduvate ettevõtlikkuse näitajate kujundamine:

- tahab saavutada parimat (saavutustahe)
- julgeb mõelda suurelt ja ambitsioonikalt ning seada kõrgeid eesmärke
- tuleb toime ebaõnnestumise ja määramatusega
- on sihikindel oma eesmärgini jõudmisel

Tabel 2

Põhikooli 2. kooliastme ettevõtlikkust toetavate õpitulemused ettevõtlikkuse näitajate vaates

Summeeritud toetusmäärad:	
○ 1–4 õpiväljundit	● 1–20 õpiväljundit
○ 5–9 õpiväljundit	● 21–40 õpiväljundit
○ 10–14 õpiväljundit	● 41–60 õpiväljundit
○ 15–20 õpiväljundit	● 61–80 õpiväljundit
○ 20 ja enam õpiväljundit	● 81 ja enam õpiväljundit

Mitme aine koositamisel on jagatud õpiväljundite arvu summa ühiselt esitatud ainete arvuga

Ettevõtliku inimese kirjeldus /RÕK osad	MÕTLEB LOOVALT			
	on uudishimulik avatud ja õpihimuline	oskab leida uusi ideid/ lahendusi	oskab probleeme loovalt lahendada ning tehtud vigadest õppida	oskab märgata ja kasutada globaalseid võimalusi
Üldosa	4	3	2	6
Kehaline kasvatus 8	3	0	2	1
Eesti keel 11	0	2	3	2
Kirjandus 4	1	4	2	2
Loodusõpetus 3	2	5	3	5
Matemaatika 13	1	4	4	2
Tööõpetus (käsitöö ja kodundus, tehnoloogia) 5	2	6	4	3
Muusika 4	2	2	2	6
Kunst 3	1	3	3	9
Inimeseõpetus 2	10	5	11	3
Ajalugu 3	0	1	2	11
Ühiskonnaõpetus 1	5	3	6	12
Ettevõtliku inimese ideaali toetusmäär märksõnati	31	38	44	62

ALGATAB JULGELT				TEGUTSEB ARUKALT				VASTUTAB JA HOOLIB			Ettevõtliku inimese ideaali toetusmäär aineti (koefitsendiga)
on motiveeritud ja iseseisev	julgeb mõelda suurelt ja ambitsioonikalt ning seada kõrgeid eesmärke	tahab saavutada parimat (saavutus-tahe)	julgeb otsustada ja katsetada	on sihikindel oma eesmärgini jõudmisel	oskab ennast ja ümbritsevat ning tehtud valikuga kaasnevaid tagajärgi adekvaatselt hinnata	oskab teadlikult kavandada ja kasutada ressursse	oskab luua suhteid ja teha koostööd	arvestab inimeste ja keskkonnaga enda ümber	tegutseb vastutus-tundlikult	tuleb toime ebaõnnestumise ja määramatusega	
6	5	0	5	1	8	11	4	5	4	1	65
1	0	1	1	2	4	6	2	3	4	0	30
3	0	0	3	0	3	6	1	2	0	0	25
1	1	1	1	0	6	6	1	2	0	0	28
6	0	0	2	1	6	9	0	5	2	0	46
3	1	0	2	0	3	5	0	0	1	0	26
7	1	1	3	2	7	9	4	5	5	0	59
6	2	1	4	1	4	11	3	4	2	0	50
5	0	0	1	0	6	6	0	2	2	0	38
9	1	0	6	0	26	22	24	20	17	3	157
1	0	0	0	0	2	8	0	0	0	0	25
8	0	0	0	0	21	19	9	12	13	0	108
56	11	4	28	7	96	118	48	60	50	4	

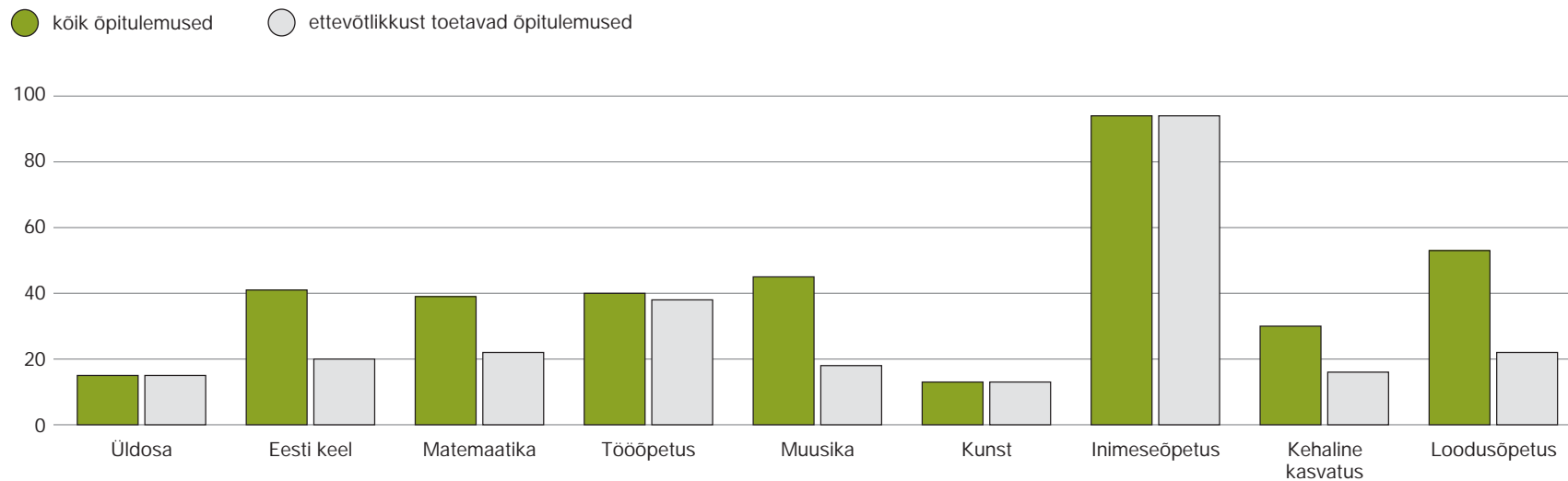
7.4 Ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaal õpitulemustes ja tunnimahtude mõju kõigi õpitulemuste saavutamisel

Riikliku haridusstandardina käsitletavat õpitulemuste esitatakse RÕK-i üldosas, ainevaldkonna ja õppeaine kooliastme üldiste õpitulemustena ja õppesisu alajaotuste õpitulemustena. Õppesisu lahtikirjutus õppeaineti on aga esitatud erineva detailsusastmega.

Näide. Põhikooli 2. kooliastme ajaloo õppesisu Vanad Idamaad alajaotuse õpitulemus: teab, kes olid Thutmosis II, Ramses II, Tutanhamon, Hammurabi, Mooses ja Taavet, ning iseloomustab nende tegevust. Sama kooliastme kunsti ainekavas on piiratud kooliastme üldiste õpitulemuste sõnastamisega ja õppesisu osas detailseid õpitulemusi ei kehtestata.

Eelnevast tulenevalt on kõigi ja ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste võrdluses üldpilt ainevaldkonniti/õppeaineti väga erinev.

Joonis 4. Põhikooli 1. kooliastme kõigi ja ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste võrdlus

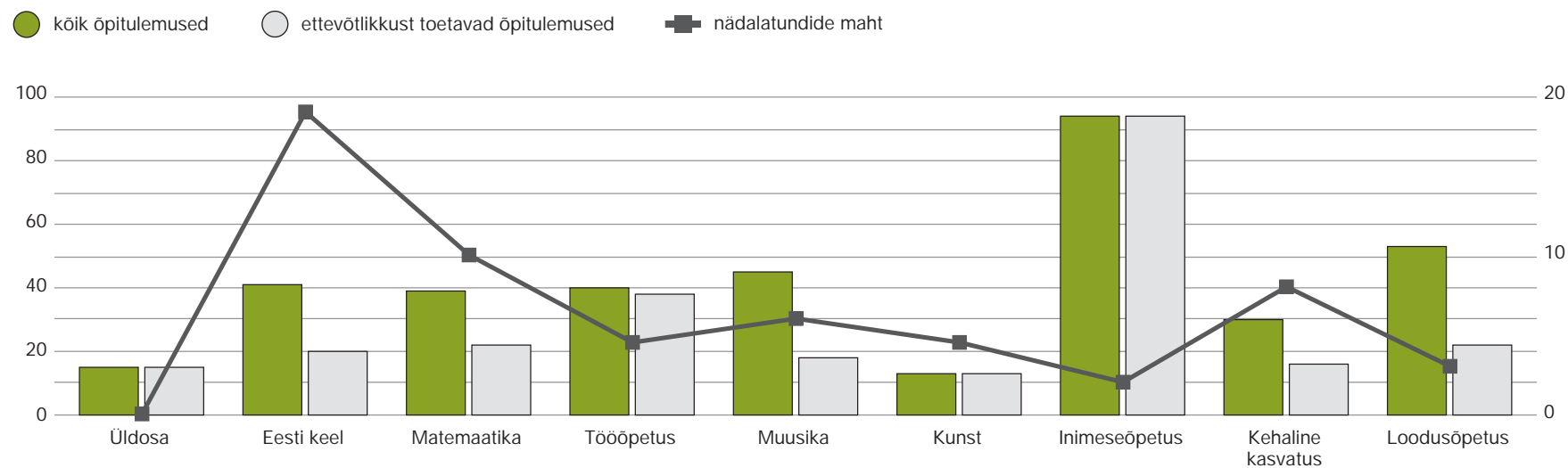

7.4.1 Põhikooli 1. kooliaste

Põhikooli 1. kooliastmes kirjeldatud õpitulemustes toetavad ettevõtlikkuse kujundamist kõik üldosas, inimeseõpetuses ja kunstis esitatud õpitulemused. Enim detailseid õpitulemusi on muusika, eesti keele ja loodusõpetuse õppeainetes (joonis 4 lk 24).

Õpitulemuste saavutamisel on määrava tähtsusega ka õppeaine tunnimahut. Kui võrrelda kõikide õpitulemuste arvu RÕK-is esitatud nädalatundide mahuga, joonistuvad välja õppeained, kus kõigi kirjeldatud detailsete õpitulemuste saavutamiseks võib ajaressurss jääda napiks. Suhteliselt väiksema tunnimahuga ja samal ajal suhteliselt suure arvu õpitulemustega õppeainetes on vaja erilist tähelepanu pöörata RÕK-is üldõpetuslike põhimõtete rakendamisele, sest selline olukord võib soosida keskendumist ainepõhiste õpitulemuste saavutamisele. 1. kooliastmes on selline õppeaine loodusõpetus (vaata joonis 5).

Joonis 5. Põhikooli 1. kooliastme kõigi õpitulemuste võrdlus nädalatundide mahuga

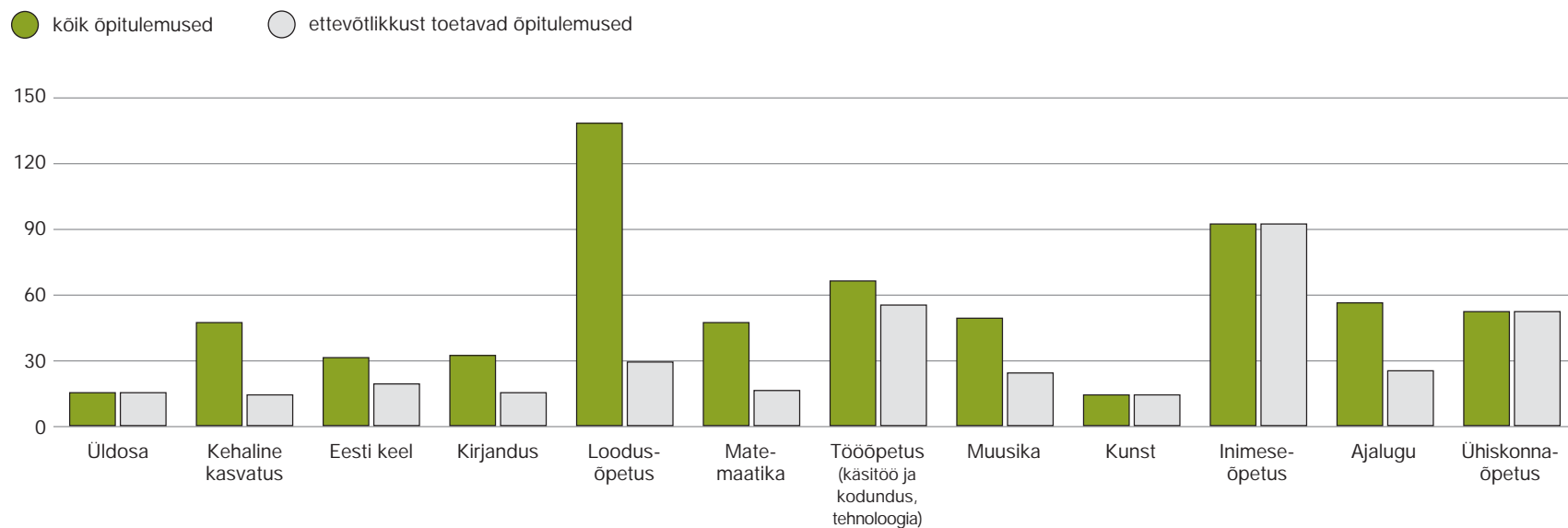

7.4.2 Põhikooli 2. kooliaste

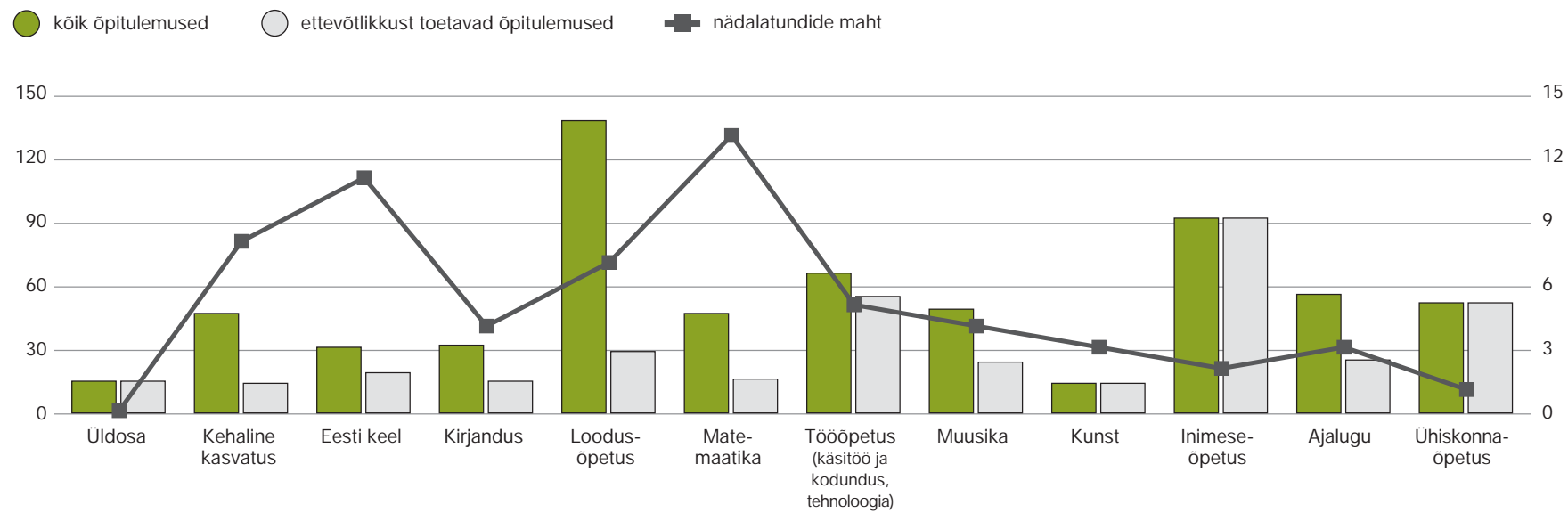
Põhikooli 2. kooliastmes kirjeldatud õpitulemustes toetavad ettevõtlikkuse kujundamist kõik üldosas, inimeseõpetuses, kunstis ja ühiskonnaõpetuses esitatud õpitulemused. Enim detailseid õpitulemusi on loodusõpetuse, ajaloo ja kehalise kasvatuse õppeainetes (joonis 6).

Kui võrrelda kõikide õpitulemuste arvu RÕK-is esitatud nädalatundide mahuga, joonistuvad välja õppeained, kus kõigi kirjeldatud detailsete õpitulemuste saavutamiseks võib ajaressurs jääda napiks. Suhteliselt väiksema tunnimahuga ja samal ajal suhteliselt suure arvu õpitulemustega õppeainetes on vaja erilist tähelepanu pöörata RÕK-is üldõpetuslike põhimõtete rakendamisele, sest selline olukord võib soosida keskendumist ainepõhiste õpitulemuste saavutamisele. 2. kooliastmes on selline õppeaine loodusõpetus (joonis 7).

Joonis 6. Põhikooli 2. kooliastme kõigi ja ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste võrdlus

Joonis 7. Põhikooli 2. kooliastme kõigi õpitulemuste võrdlus nädalatundide mahuga

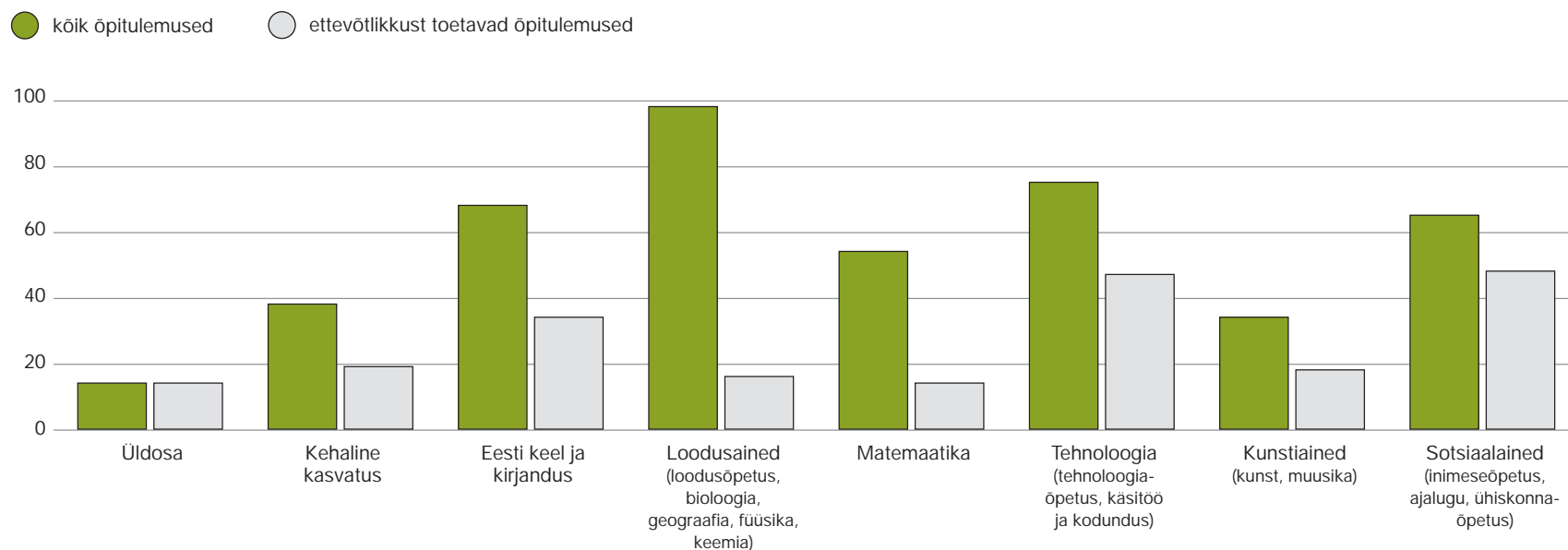

7.4.3 Põhikooli 3. kooliaste

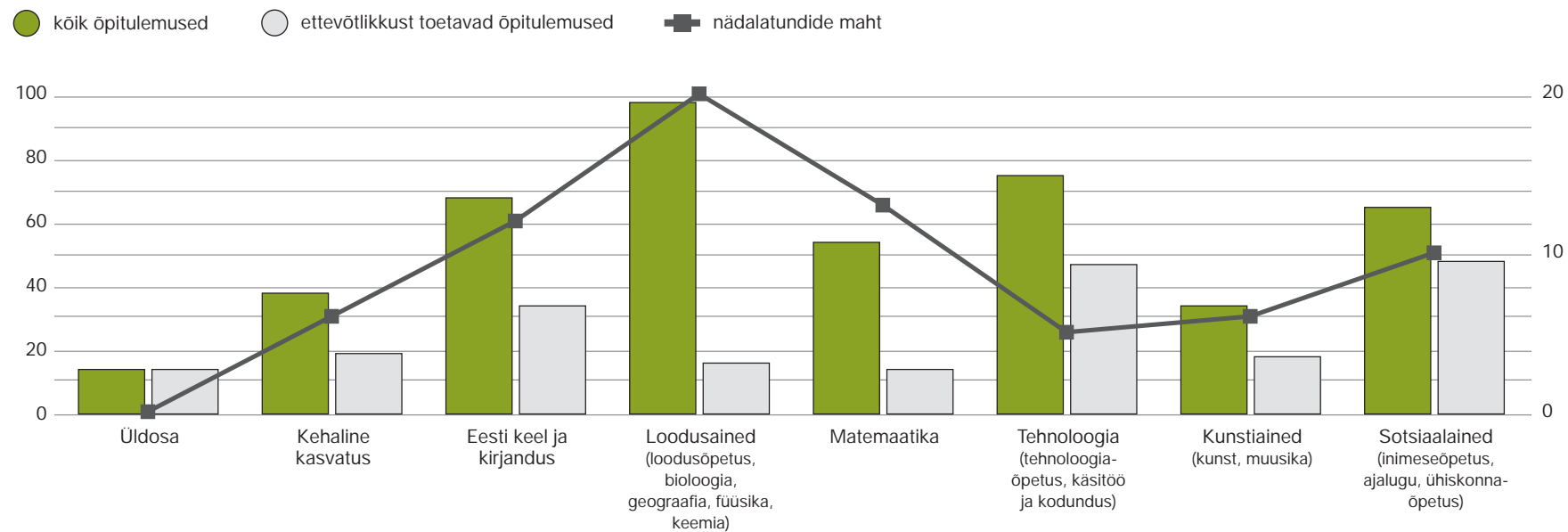
Põhikooli 3. kooliastmes kirjeldatud õpitulemustes toetavad ettevõtlikkuse kujundamist kõik üldosas esitatud õpitulemused. Enim detailseid õpitulemusi on loodusainete valdkonnas bioloogias, füüsikas ja geograafias ning matemaatikas (joonis 8).

Põhikooli 3. kooliastmes on suhteliselt väiksema tunnimahuga ja samal ajal suhteliselt suure arvu õpitulemustega õppeained loodusainete valdkonnas (bioloogias, füüsikas ja geograafias) (joonis 9).

Joonis 8. Põhikooli 3. kooliastme kõigi ja ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste võrdlus

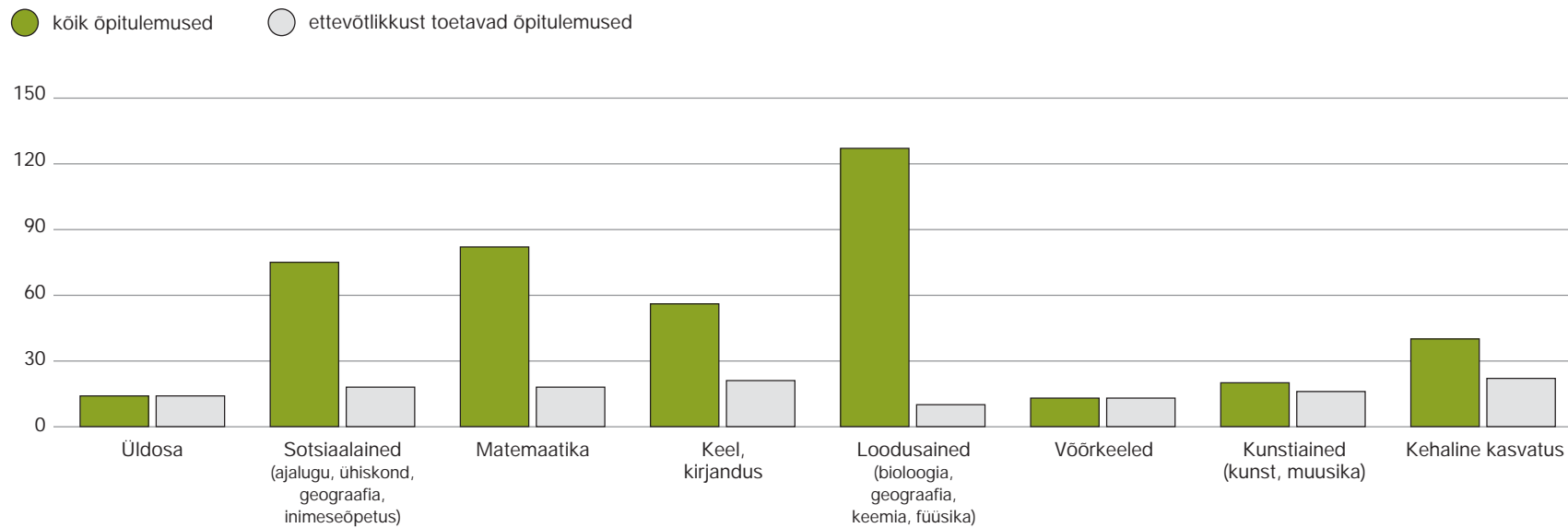
Joonis 9. Põhikooli 3. kooliastme kõigi õpitulemuste arvu võrdlus nädalatundide mahuga

7.4.4 Gümnaasiumi kooliaste

Gümnaasiumi astmes koosneb riiklik õppekava kohustuslikest ainevaldkondadest ja kursuse mahtudest, millele lisaks iga kool on kohustatud pakkuma vähemalt kolme valikusuunda erinevate ainemoodulite ja kursuste mahtudega. Kuna pakutud valikkursute loetelust saab varieerida väga erinevaid valikainete „komplekte“ ja need valikud tehakse igas koolis eraldi, siis RÕK-i tasandil on analüüsitud ainult kohustuslike ainevaldkondade ja kursuse mahtudele vastavaid õpitulemusi.

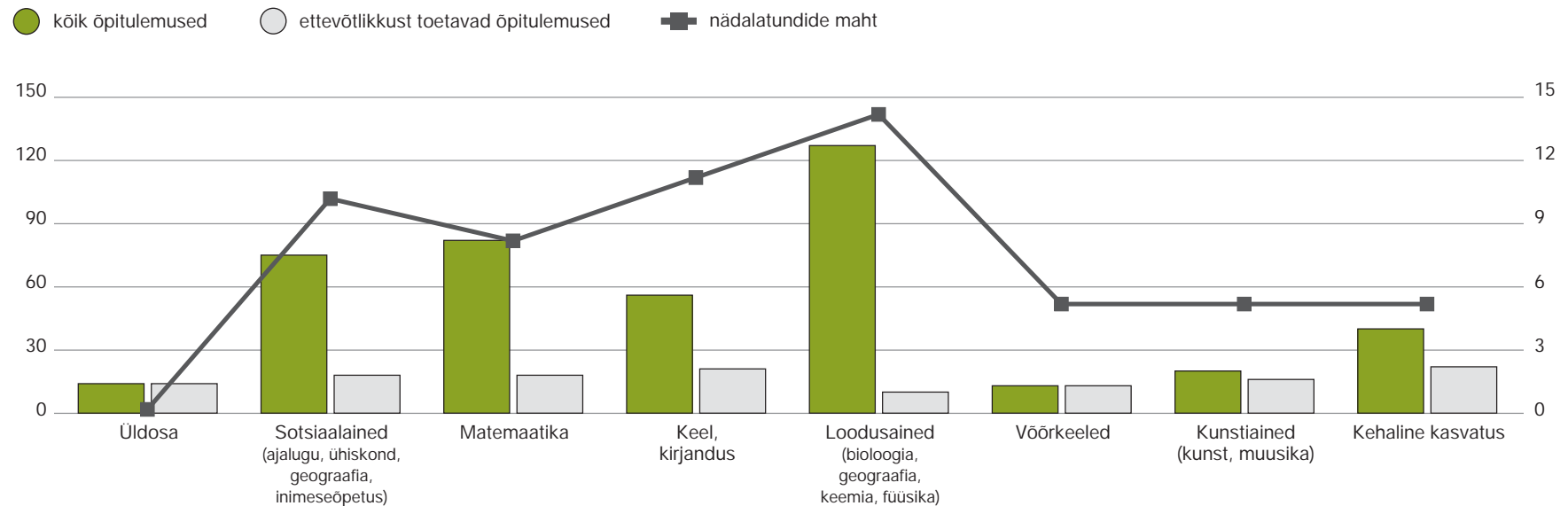
Joonis 10. Gümnaasiumi kooliastme kõigi ja ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste võrdlus

Gümnaasiumi astmes kirjeldatud õpitulemustes toetavad ettevõtlikkuse kujundamist kõik üldosa ja võõrkeeltes esitatud õpitulemused. Enim detailseid õpitulemusi on loodusainete valdkonnas (bioloogias, füüsikas ja geograafias), matemaatikas ning sotsiaalainetest ajaloos (joonis 10).

Gümnaasiumi kooliastmes on suhteliselt väiksema tunnimahuga ja samal ajal suhteliselt suure arvu õpitulemustega õppeained loodusainete valdkonnas (bioloogias, füüsikas ja geograafias), matemaatikas ning sotsiaalainetest ajaloos (joonis 11).

Joonis 11. Gümnaasiumi kooliastme kõigi õpitulemuste arvu võrdlus nädalatundide mahuga

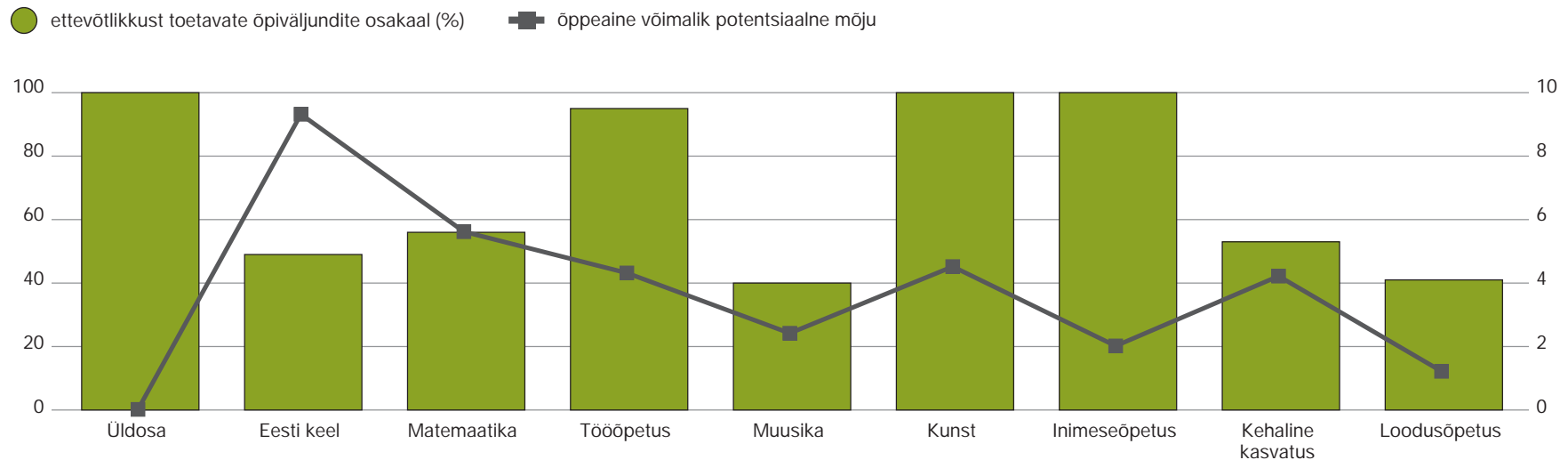
7.5 Ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaal ja õppeaine võimalik potentsiaalne mõju ettevõtlikkuse kujundamisel

Ettevõtlikkuse kujundamist toetavate õpitulemuste jagamisel kõigi õpitulemuste arvuga, saime ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaalu õppeainetes. Ettevõtlikkuse kujundamisel on lisaks õpitulemustena sõnastatud eesmärkidele määravaks teguriks ka tunnimahud. Suurema tunnimahuga ainevaldkondades ja õppeainetes toimuv või mittetoimuv on suurema mõjuga. Õppeaines kirjeldatud ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaalu ja tunnimahutusi üheskoos vaadates näeme õppeaineid, kuhu panustades on tõenäoline võimalik mõju kõige suurem.

7.5.1 Põhikooli 1. kooliaste

Kõik põhikooli 1. kooliastme RÕK-i üldosas kirjeldatud õpitulemused toetavad ettevõtlikkuse kujundamist, kuid nende realiseerumine ja mõjuulatuse sõltuvad õpetaja suutlikkusest rakendada üldõpetuse põhimõtteid. Samuti toetavad ettevõtlikkuse kujundamist enamik kunstis, inimeseõpetuses ja tööõpetuses sõnastatud õpitulemustest, aga nende õppeainete väike tunnimahud kahandab oluliselt tegevuse mõjuulatust. Kõige kiiremaid muutusi ettevõtlikkuse kujundamisel on võimalik saavutada – seda eelkõige eesti keeles ja matemaatikas – kui riikliku õppekava rakendustegevuste käigus toetatakse üldõpetuslike põhimõtete rakendamist (joonis 12).

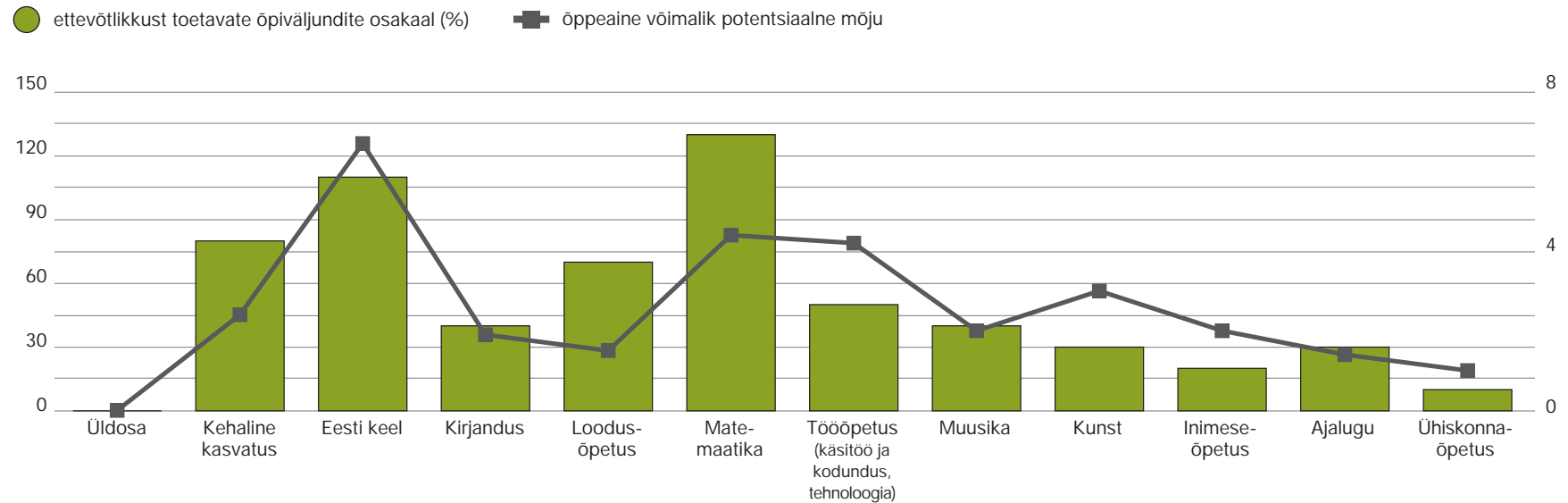
Joonis 12. Põhikooli 1. kooliastme ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaal ja õppeaine võimalik potentsiaalne mõju

7.5.2 Põhikooli 2. kooliaste

Sarnaselt teistele kooliastmetele toetavad 2. kooliastme RÕK-i üldosas kirjeldatud õpitulemused ettevõtlikkuse kujundamist, kuid nende realiseerumine ja mõjuulatus sõltuvad õpetaja suutlikkusest rakendada üldõpetuse põhimõtteid. Samuti toetavad ettevõtlikkuse kujundamist enamik kunstis, inimeseõpetuses ja ühiskonnaõpetuses sõnastatud õpitulemustest, aga nende õppeainete väike tunnimaht kahandab oluliselt tegevuse mõjuulatust. Kõige kiiremaid muutusi ettevõtlikkuse kujundamisel on võimalik saavutada – seda eelkõige eesti keeles ja matemaatikas – kui riikliku õppekava rakendustegevuste käigus toetatakse üldõpetuslike põhimõtete rakendamist (joonis 13).

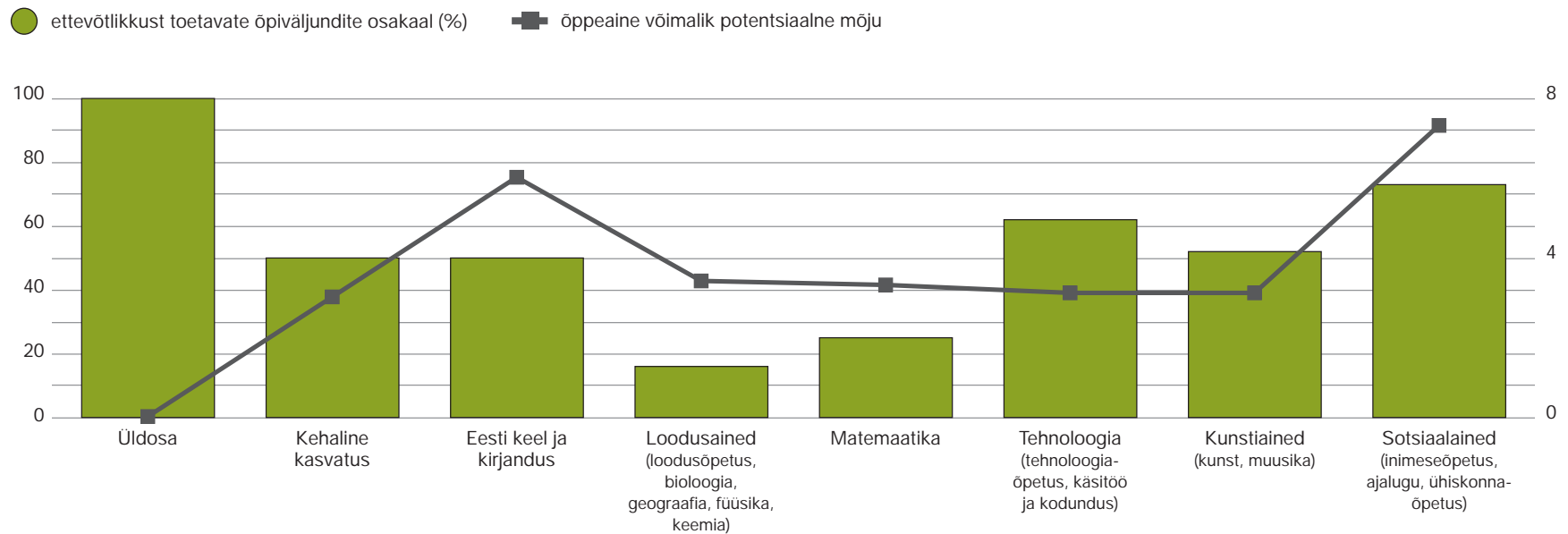
Joonis 13. Põhikooli 2. kooliastme ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaal ja õppeaine võimalik potentsiaalne mõju

7.5.3 Põhikooli 3. kooliaste

Sarnaselt teistele kooliastmetele toetavad kõik 3. kooliastme RÕK-i üldosas kirjeldatud õpitulemused ettevõtlikkuse kujundamist, kuid nende realiseerumine ja mõjuulatus sõltuvad õpetaja suutlikkusest rakendada üldõpetuse põhimõtteid. Kõige kiiremaid muutusi ettevõtlikkuse kujundamisel on võimalik saavutada – seda eelkõige eesti keeles, kirjanduses, matemaatikas ja sotsiaalainetest ajaloos – kui riikliku õppekava rakendustegevuste käigus toetatakse üldõpetuslike põhimõtete rakendamist (joonis 14).

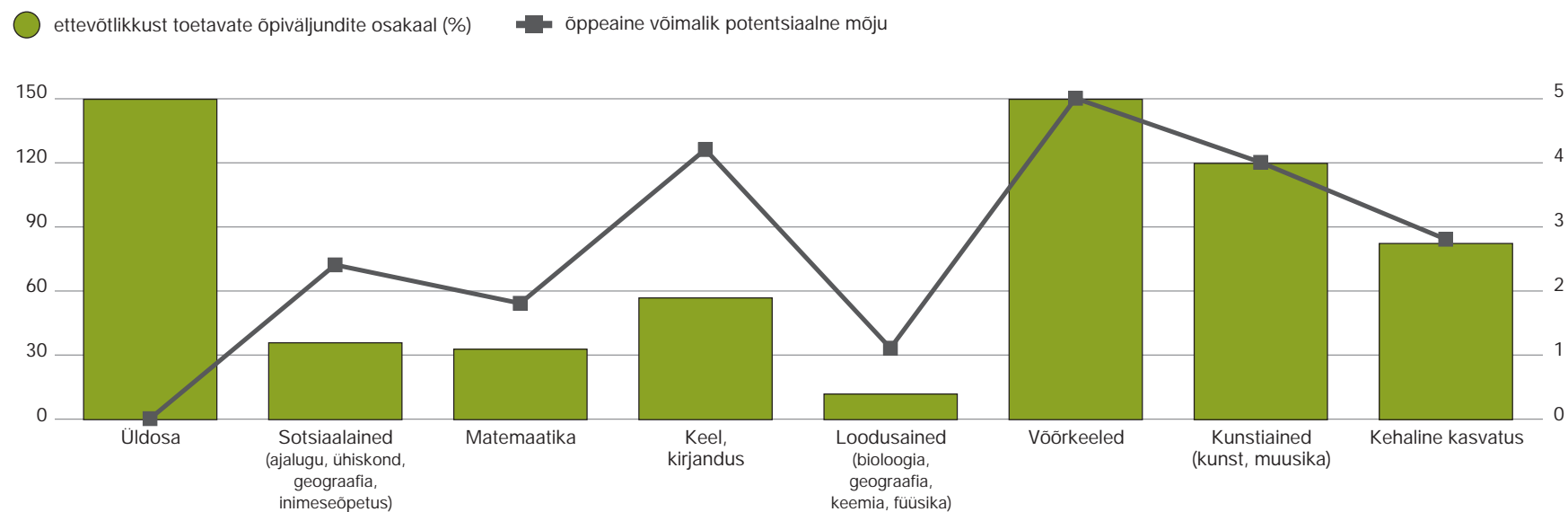
Joonis 14. Põhikooli 3. kooliastme ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaal ja õppeaine võimalik potentsiaalne mõju

7.5.4 Gümnaasiumi kooliaste

Sarnaselt teistele kooliastmetele toetavad kõik gümnaasiumi RÕK-i üldosas kirjeldatud õpitulemused ettevõtlikkuse kujundamist, kuid nende realiseerumine ja mõjuulatus sõltuvad õpetaja suutlikkusest rakendada üldõpetuse põhimõtteid. Võõrkeeltes, kunstiainetes ja kehalises kasvatuses on ettevõtlikkuse toetusmäär ja tunnimahud tasakaalus. Kõige kiiremaid muutusi ettevõtlikkuse kujundamisel on võimalik saavutada – seda eelkõige eesti keeles ja kirjanduses, matemaatikas ja sotsiaalainetest ajaloos – kui riikliku õppekava rakendustegevuste käigus toetatakse üldõpetuslike põhimõtete rakendamist (joonis 15).

Joonis 15. Gümnaasiumi kooliastme ettevõtlikkust toetavate õpitulemuste osakaal ja õppeaine võimalik potentsiaalne mõju ainevaldkonniti

7.6 Kokkuvõte ja järeldused

7.6.1 Ettevõtlikkuse ideaal ja RÕK-i üldpädevused

Ettevõtlusõppe Mõttekoja poolt sõnastatud ettevõtlikkuse ideaal on kirjeldatud oluliselt laiemalt kui on ettevõtlikkuspädevus RÕK-i tähenduses. Ettevõtlikkuse ideaalina kirjeldatud isikuomadused/hoiakud ja oskused sisaldavad ning toetavad kõiki RÕK-is esitatud üldpädevusi. RÕK-is esitatud üldpädevuste eesmärgipärane ja teadlik kujundamine toetab ettevõtliku inimese ideaalini jõudmist ning ettevõtlikkuse kujundamisel toetatakse RÕK-i üldpädevuste saavutamist. Ettevõtliku inimese ideaalina kirjeldatud isikuomaduste/hoiakute ja oskuste võrdlemisel RÕK-is esitatud õpitulemustega analüüsiti samaaegselt üldpädevuste kajastumist õppekava üldosa, ainevaldkondade ja õppeainete õpitulemustes.

7.6.2 Õpitulemuste toetus ettevõtlikkuse näitajatele

Enamiku ettevõtlikkuse ideaalpildina kirjeldatud isikuomaduste/hoiakute ja oskuste kujundamine on kõigis kooliastmetes toetatud RÕK-i õpitulemustega ning üldpilt on kooliastmeid läbivalt sarnane. Hästi või väga hästi on toetatud märksõnadega MÕTLEB LOOVAULT, TEGUTSEB ARUKALT ning VASTUTAB JA HOOLIB ja nende alajaotustena kirjeldatud ettevõtlikkuse näitajad, näiteks:

- oskab teadlikult kavandada ja kasutada ressursse;
- oskab ennast ja ümbritsevat ning tehtud valikuga kaasnevaid tagajärgi adekvaatselt hinnata;
- arvestab inimeste ja keskkonnaga enda ümber;
- tegutseb vastutustundlikult.

Õpitulemustes kajastub tagasihoidlikumalt märksõnaga ALGATAB JULGELT seonduvate ettevõtlikkuse näitajate kujundamine:

- tahab saavutada parimat (saavutustahe);
- julgeb mõelda suurelt ja ambitsioonikalt ning seada kõrgeid eesmärke;
- tuleb toime ebaõnnestumise ja määramatusega;
- on sihikindel oma eesmärgini jõudmisel.

7.6.3 Erinevad õppeained ettevõtlikkuse toetamisel

Kõik RÕK-i üldosa ja ainevaldkonna ning õppeaine kooliastme üldised õpitulemused toetavad väga hästi, st täies mahus ettevõtlikkuse kujundamist. Erinevate õppeainete õppesisu õpitulemused on esitatud erineva detailsusastmega.

Sellest tulenevalt erineb ettevõtlikkust toetavate õpiväljundite osakaal (ja kõigi õpiväljundite arv) õppeaineti oluliselt.

Detailselt sõnastatud õpitulemuste suur arv riiklikus haridusstandardis võib võimendada ainepõhise teadmise esileseadmist õppuri tervikliku arengu toetamise asemel. Õpitulemuste saavutamisel on oluline tegur ka õppeaine tunnimah. Suhteliselt väiksema tunnimahuga ja samal ajal suhteliselt suure arvu õpitulemustega õppeainetes on vaja erilist tähelepanu pöörata RÕK-is üldõpetuslike põhimõtete rakendamisele, sest väike tunnimah võib soosida keskendumist ainepõhiste õpitulemuste saavutamisele.

Kõige kiiremaid muutusi ettevõtlikkuse kujundamisel on võimalik saavutada – seda eelkõige eesti keeles ja kirjanduses, matemaatikas ja sotsiaalsainetest ajaloos – kui riikliku õppekava rakendustegevuste käigus toetatakse üldõpetuslike põhimõtete rakendamist.

7.6.4 Ettevõtlikkuse toetus erinevatel kooliastmetel ja haridustasemetel

Lasteaad

Koolieelse lasteasutuse RÕK-i kõik üldoskustena sõnastatud eesmärgid ja õpiväljundid aitavad arendada ettevõtlikkust. Samas on RÕK-i valdkondade õppeeesmärgid ja õpiväljundid on üldoskustes kirjeldatuga seostatud ebaühtlaselt ja prevalveerib valdkonnapõhine lähenemine. Üldõpetusliku põhimõtte jõudmiseks lasteasutuse igapäevaelu on vaja üldoskustest ja üldõpetuslikust põhimõttest lähtuvaid juhend- ja õppematerjale igapäevase õppe- ja kasvatustegevuse läbiviimiseks ning seda toetava täienduskoolituse jätkumist.

Põhikooli 1. kooliaste

Põhikooli 1. kooliastmes toetavad ettevõtlikkuse kujundamist lisaks üldosa ja kooliastme üldistele õpitulemustele, kunsti, inimeseõpetuse ja tööõpetuse õppeainetes kõik õpitulemused. Väikese tunnimahu tõttu võib nende õppeainete mõjuulatus ettevõtlikkuse kujundamisel olla tagasihoidlik. Kõige kiiremaid muutusi ettevõtlikkuse kujundamisel on võimalik saavutada – seda eelkõige eesti keeles ja matemaatikas – kui riikliku õppekava rakendustegevuste käigus toetatakse üldõpetuslike põhimõtete rakendamist.

Põhikooli 2. kooliaste

Põhikooli 2. kooliastmes toetavad ettevõtlikkuse kujundamist, lisaks üldosa ja kooliastme üldistele õpitulemustele, kunsti, inimeseõpetuse ja ühiskonnaõpetuse õppeainetes enamik õpitulemustest. Sarnaselt 1. kooliastmele võib kõige kiiremaid muutusi ettevõtlikkuse kujundamisel saavutada – seda eelkõige eesti keeles ja matemaatikas – kui riikliku õppekava rakendustegevuste käigus toetatakse üldõpetuslike põhimõtete rakendamist.

Põhikooli 3. kooliaste

Põhikooli 3. kooliastmes toetavad ettevõtlikkuse kujundamist väga hästi üldosa ja kooliastme üldised õpitulemused, kuid nende realiseerumine ja mõjuulatus sõltub õpetaja suutlikkusest rakendada üldõpetuslike põhimõtteid. Sarnaselt eelnevatele kooliastmetele võib kõige kiiremaid muutusi ettevõtlikkuse kujundamisel saavutada – seda eelkõige eesti keeles ja matemaatikas ning täiendavalt 3. kooliastmes ka ajaloo – kui riikliku õppekava rakendustegevuste käigus toetatakse üldõpetuslike põhimõtete rakendamist.

Gümnaasiumi kooliaste

Gümnaasiumi kooliastme kohustuslike kursuste hulgas toetavad ettevõtlikkuse kujundamist kõik üldosa ja kooliastme üldised õpitulemused, kuid nende realiseerumine ja mõjuulatus sõltuvad õpetaja suutlikkusest rakendada üldõpetuse põhimõtteid. Sarnaselt 3. kooliastmele võib kõige kiiremaid muutusi ettevõtlikkuse kujundamisel saavutada – seda eelkõige eesti keeles, matemaatikas ning ajaloo – kui riikliku õppekava rakendustegevuste käigus toetatakse üldõpetuslike põhimõtete rakendamist.

8. Tegevussuunad ja -tasandid

Järgnevalt on esitatud ettevõtlusõppe edendamise tegevussuundade, -tasandite ja soovitatavate tegevuste kirjeldused ning nende eestvedajad riigi tasandil. Ettevõtlusõppe edendamise kava „Olen ettevõtlik!“ (edaspidi Kava) eesmärk on jääda avatud kokkuleppeks, millega oodatakse liituma erinevaid osapooli ja huvigruppe, kes on valmis panustama ettevõtlusõppe arendamisse Eestis.

8.1 Allikad

Tegevussuundade ja -tasandite kirjeldamisel on tuginetud Ettevõtlusõppe Mõttekojas ja Kava väljatöötamise käigus valdkonna ekspertidega läbi viidud töötubades esitatud ettepanekutele ja soovustele ning riiklike haridusstandardite (RÕK) õpitulemuste analüüsile. Samuti on allikana kasutatud „Ettevõtlik kool võrgustiku strateegia 2009–2025“ uuringu ning lõppraporti soovitusi. Väljapakutud lahendused on otseselt seotud varem kirjeldatud probleemidega (vt Tänaused väljakutsed lk 11 ja [elektrooniliselt probleemi- ja lahenduspuu](#)).

Tegevustik toetab järgmistes riiklikes dokumentides seatud eesmärkideni jõudmist:

- Eesti õpetajahariduse strateegia 2009–2013
- Üldharidussüsteemi arengukava 2007–2013
- Eesti kutseharidussüsteemi arengukava 2009–2013
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava
- Põhikooli riiklik õppekava
- Gümnaasiumi riiklik õppekava
- Kutseharidusstandard

8.2 Ülesehitus

Ettevõtlusõppe edendamise kava „Olen ettevõtlik!“ pakub välja viis tegevussuunda:

1. Teavitus
2. Koolitus
3. Õppe- ja juhendmaterjalid
4. Õigusruum
5. Ressursid

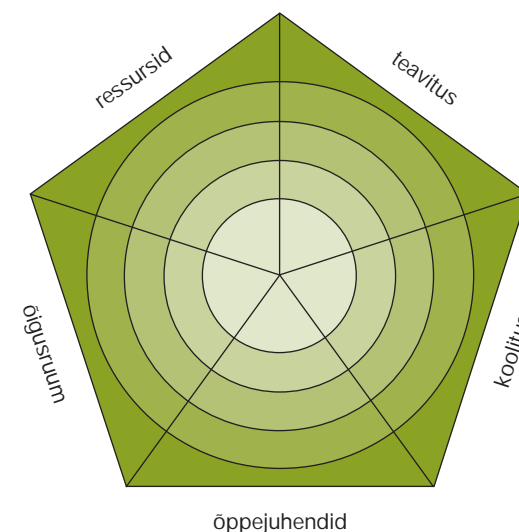
Nimetatud tegevussuundi rakendatakse neljal erineval tegevustasandil:

1. Õppija ja õppeprotsess
2. Õpetaja ja haridusasutus
3. Partnerid ja ressursid
4. Ühiskond

Erinevates tegevussuundades on vaja liikuda kõikidel tegevustasanditel, nt teavitustegevusi on vaja nii õpetajate ja koolide kui ühiskonna tasandil. Tegevustasandid omakorda sõltuvad ja toetavad üksteist. Nt muutused õppeprotsessis saavad efektiivselt toimida üksnes siis, kui õpetaja ja kooli tasandid seda toetavad, samuti on muutused õpetaja ja kooli tasandil võimalikud üksnes siis, kui neid toetavad Partnerite ja ressursside tasandid.

Joonis 16. Kava tegevussuunad ja -tasandid

- Õppija ja õppeprotsess
- Õpetaja ja haridusasutus
- Partnerid ja ressursid
- Ühiskond

8.3 Tegevussuundade kirjeldus

Tegevussuundasid käsitletakse kui meetmete kogumit erinevate probleemide lahendamiseks. Ükski tegevussuund üksi ei ole reeglina piisav kogu probleemi lahendamiseks, vaid on efektiivne üksnes teiste tegevussuundadega kooskõlas toimides.

Käesolev Kava pakub välja viis tegevussuunda:

1. Teavitust
2. Koolitust
3. Õppe- ja juhendmaterjalid
4. Õigusruum
5. Ressursid

8.3.1 Teavitust

Tegevussuuna eesmärk on mõjutada sihtgruppide hoiakuid ning tõsta teadlikkust ettevõtlikkuse ning ettevõtlusõppe olemusest ja olulisusest. Teavituse tegevussuuna edukuse määrab, kuid võrd hästi suudetakse leida tasakaal tegevuste auditooriumi suuruse ning sõnumi mõju sügavuse vahel.

Pakutav tegevustik:

- Teavituskampaaniad ja mainekujundus – pikema ja lühemaajalised tegevused (nt sotsiaalkampaania, PR tegevused, mainekujundusprogramm, infovoldikud, plakatid, tele- ja raadiosaated, edulugude tutvustamine jne), mille abil saavutatakse suure auditooriumi tähelepanu ning luuakse erinevate sihtgruppide ülene ühine infoväli. Sisuline efektiivsus madal, kuid soodustab erinevate osapoolte vahelist kommunikatsiooni.
- Tegevustasanditest tulenevatele konkreetsetele sihtgruppidele suunatud infokanalite loomine ja arendus (nt ettevõtlusõppe veebikeskkonnad, väljaanded jms): kogutakse ja levitatakse vahetult sihtgruppidele suunatud ettevõtlusõppealast infot. Auditooriumi suurus on väiksem, kuid sisuline mõju sügavam. Loob sihtgrupisisesest kommunikatsioonivälja ning tõstab seeläbi sisulist teadlikkuse taset.
- Erinevate tegevustasandite sihtgrupisisesed ning -ülesed suhtevõrgustikud – stabiilselt toimivad võrgustikud, milles kombineeritakse erinevaid üritusi ning kommunikatsioonikanaleid (nt sotsiaalvõrgustikud, meililistid, konverentsid, seminarid, ümarlauad, tutvumisreisid jms), kus soodustab teadlikkuse kasvu ning järk-järgulist hoiakute muutumist kogemuste vahetamise ja koostöö alusel. Auditooriumi suurus suhteliselt väike, kuid sisuline mõju suurem.

8.3.2 Koolitust

Tegevussuuna eesmärk on kooliõpilaste (erinevad spetsialistid) ettevõtlusõppe ning ettevõtlikkuse kujundamise alaste teadmiste ja oskuste süsteemne arendamine ning kaasajastamine.

Tegevussuund on teavituse tegevussuunaga võrreldes spetsiifilisem ja ettevõtlusõppe ning ettevõtlikkuse kujundamise sisse süüv. Seepärast peavad tegevused olema täpselt sihtgruppidele suunatud ning arvestama nende eripärasid. Tegevussuuna tulemuslikkus sõltub kavandavate tegevuste süsteemsusest ja järjepidevusest.

Pakutav tegevustik:

- Ettevõtlusõppe temaatika sidustamine erinevate tegevustasandite sihtgruppide võtmeisikute esmakoolituse (nt eelkõige õpetajakoolitus, koordinaatorite, projektijuhtide jm kooli tugipersonali ettevalmistus).
- Ettevõtlusõppe temaatika sidustamine erinevate tegevustasandite sihtgruppide võtmeisikute täienduskoolitustesse (nt koolijuhid, aineõpetajate erialased täienduskoolitused, uute õppemetoodikate koolitused jne).

8.3.3 Õppe- ja juhendmaterjalid

Tegevussuuna eesmärk on valdkondlike spetsialistide ning sihtgruppide võtmeisikute varustamine ettevõtlikkuse kujundamisel ning ettevõtlusõppe läbiviimisel igapäevatoeks tarvilike abimaterjalidega.

Ettevõtlikkuse kujundamiseks erinevates õppeainetes, samuti ettevõtlusõppe spetsialistide, võtmeisikute ja otsustajate esma- ja täienduskoolituse tulemuslikumaks läbiviimiseks on tarvis kaasaegseid õppe- ja juhendmaterjale ning abivahendeid:

- Mitmekesised õppematerjalid – klassikaliste õpikute ning töövihikute kõrvale rohkem avastamis- ja tegemisrõõmu pakkuvaid õppevahendeid (nt IKT rakendused, õppemängud ja -komplektid jms).
- Ainekesksete õppematerjalide kõrval üldõpetuslikku lähenemist toetavad õppe- ja abimaterjalid (nt õpetaja rakendusraamatud, näidismudelid ja metoodikate juhendmaterjalid, teiste praktikute loodud ja kasutatud näited jms).
- Riiklike haridusstandardite eesmärkide omaksõtmist toetavad tutvustavad materjalid (nt lihtsate ja selgete sõnumitega plakatid, mis aitavad igapäevaselt silmas pidada õppekava strateegilisi eesmärke ning toetada üldpädevuste ja ettevõtlikkuse kujundamist).

8.3.4 Õigusruum

Tegevussuuna eesmärk on kehtestada koolis ettevõtlikkuse kujundamist ja ettevõtlusõpet toetavad "mängureeglid". Õigusruumi all peetakse silmas nii strateegilisi (strateegiad, õppe- ja ainekavad jms), rakenduslikke (rakendus- ja tegevuskavad jms) kui ka muid kooli igapäevaelu korraldavaid õigusakte.

Pakutav tegevustik:

- Riiklikus haridusstandardis (RÕK) kehtestatud eesmärkide ja ideestiku järjepidev arvestamine igapäevaelu mõjutavate dokumentide väljatöötamisel (nt RÕK-i rakenduskavad ning eelarve, õpetajakoolituse õppekavad, õpetaja palgaarvestuse alused jms).
- Tasakaalus tulemuslikkuse hindamise süsteemi arendamine erinevatel tasanditel, alates õpilaste hindamisest kuni õpetajate, koolide, võrgustike, projektide, programmide jne tulemuslikkuse hindamiseni (nt õpilase, õpetaja ja kooli tegevuse tulemuslikkuse hindamise sidumine muuhulgas üldpädevuste ja väärtushoiakute kujundamisega).

8.3.4 Ressurss

Tegevussuuna eesmärk on efektiivne ning asjakohane ressursside planeerimine ja kasutamine ettevõtlikkuse kujundamisel ning ettevõtlusõppe toetamisel.

Ressurssidest peetakse esmatähtsaks:

- **Tugivõrgustiku arendamine** – käesoleva tegevuskava eduka rakendamise eelduseks on erinevate osapoolte ühise panuse olemasolu ning koostöö. Seda erinevatel tasanditel nii piirkondlikult, valdkondlikult kui ka rahvusvaheliselt (nt piirkonna ettevõtjad, III sektori organisatsioonid, KOV'id ja haridusasutused, kõrgkoolid, ettevõtlusorganisatsioonid, ministriumid ning riigiasutused). Samuti on oluline ressurss valdkondlike tugivõrgustike loomine ja arendamine (nt aine-õpetajate ühendused, karjäärikoordinaatorid, koolijuhtide ja haridusametnike esindused jne).
- **Koordineerimine ja eestvedamine** – erinevatel tasanditel koostöövõrgustike koordineerimine alates piirkondlikest projektidest ja programmidest kuni üleriigilise koostöö eestvedamiseni ja koordineerimiseni. Kuna protsess vajab erinevate partnerite vahelist koostööd ja panust, on tähtis tagada pidev eestvedajate olemasolu, kelle rolliks on võrgustike koostööd koordineerida ja arendada, samuti vajadusel muude ressurssidega toetada.

- **Rahastamine** – erinevate tegevussuundade elluviimiseks erinevatel tegevustasanditel on tarvis kokku leppida erinevate tegevuste stabiilsed rahastusallikad (nt riiklikud koolitustellimused, palgafondid, projektikonkursid, toetuste taotlusvoorud jne).

8.4 Tegevustasandite kirjeldus

Haridussüsteemi muutumine ettevõtlikkust toetavaks eeldab muutusi erinevatel tegevustasanditel. Käesolevas Kavas on tegevusi kirjeldatud neljal tasandil:

1. Õpilane ja õppeprotsess
2. Õpetaja ja kool
3. Partnerid ja ressursid
4. Ühiskond

Käesoleva kava eesmärk on saavutada muutus tänaste õppijate hoiakutes, oskustes ja teadmistes, mistõttu on tänane õppija ja tema õppimine ehk õppeprotsess käesoleva tegevuskava esmafookuses.

Õppijat ja õppeprotsessi enim mõjutavaks tegevustasandiks on õpetaja ja kool, seega on õppeprotsessi muutuste võtmeisikuks õpetaja. Samal ajal vajavad kool ja õpetaja tänasest oluliselt rohkem väljaspool kooli olevate partnerite tuge. Tänapäevase õppe läbiviimine eeldab avatust ja lisaressursse, mida võib pakkuda partnervõrgustik ning koostöö õpetajate, koolide ja neid ümbritsevate partnerite vahel.

Koostöövõrgustiku tekkimise üheks eelduseks on jagatud arusaam ühistest eesmärkidest ning osapoolte rollist selle saavutamisel.

Tegevustasandite kirjeldamisel on lähtutud varem kaardistatud probleemidest (vt Tänaused väljakutsed lk 11 ja süstematiseeritud probleemipuu) ja erinevate kooliastmete ja -tüüpide ekspertide rühmatöös tehtud ettepanekutest. Allpool on kirjeldatud tegevustasandite kaupa võimalikud lahendusettepanekud.

Iga tasandi puhul on vastatud järgmistele küsimustele:

- *Miks?* – keskne probleem, mis tuleb lahendada.
- *Mida?* – mida tuleb probleemi lahendamiseks muuta.
- *Kuidas?* – kuidas ja mille abil muutust esile kutsuda.

8.4.1 Õppija ja õppeprotsess

Miks?

Ettevõtliku meelelaadi kujunemine haridussüsteemis eeldab õppija õpimotivatsiooni olulist kasvu. Suurema õpimotivatsiooni eelduseks on õpilase suurem vastutus ja valikuvabadus õppeprotsessis.

Mida?

Muutuma peab igapäevase õppeprotsessi eesmärk. Õppeprotsessis on vaja senisest enam keskenduda õpilase tervikliku arengu toetamisele, mitte õpikute läbitöötamisele. Samuti on vaja enam igapäevaeluga sidustatud teadmisi ning praktikas rakendatavaid ja sotsiaalseid oskusi. Oluline on hinnata õpilase isiksuse arengut ja pöörata rohkem tähelepanu kasvamisele ning kasvatamisele. Enam on vaja õppeainete omavahelist lõimimist ja paindlikke õppemeetodeid ning õppija suuremat kaasatust õppeprotsessi kavandamisse.

Kuidas?

- Igapäevase õppetegevuse eesmärgistamine õppija isiksuse arengu keskseks.
- Kaasaegsete aktiivõppe meetodite süsteemne ja kohustuslik rakendamine (nt erinevate ainete vahelised õppeprojektid, loengulise õppe asendamine praktilisi probleeme lahendavate rühmatöö ülesannetega jms).
- Kooliväliste spetsialistide laialdasem kaasamine õppeprotsessi läbiviimisse (nt õppereisid ettevõtetesse, praktikutega kohtumised, ühised töötoad ja seminarid erinevates õppeainetes jne).
- Mitteformaalse õppe arvestamine ja kasutamine igapäevase koolitöö toetamiseks (nt noorteorganisatsioonides, spordiklubides, huviringides vms osalejate kaasamine teiste õpetamise jms).

Edukad näited olemasolevatest projektidest/programmidest/organisatsioonidest jms, mis aitavad antud eesmärgile otseselt kaasa:

- Junior Achievement ja SENT ettevõtlus- ja majandusõppe programmid ning simulatsioonid
- Innove simulatsioon „Pizzeria“
- „Ettevõtlik kool“ õppeaineülesed projektid igapäevaõppe osana
- „Hea algus“ programm alushariduses ja põhikooli 1. kooliastmes
- AHHA keskuse näitused ja õpitoad

8.4.2 Õpetaja ja haridusasutus (lasteaed ja kool)

Miks?

Aktiivse õppeprotsessi läbiviimine eeldab selle läbiviijatelt ettevõtlikku lähenemist ja teistugust tegevuse eesmärgistamist.

Ettevõtliku mõtteviisi hulka kuulub muuhulgas õppimis- mitte õpetamiskeskne tööstiil, õppija tulevaseks eluks vajalike teadmiste, oskuste ja hoiakute kujunemise tasakaalus toetamine.

Mida?

Probleemi lahendus eeldab riiklikus haridusstandardis (RÕK) sõnastatud eesmärkide ja õpitulemuste ning õppetegevuse, füüsilise õpikeskkonna ja hindamise alajaotustes esitatud rakendamist igapäevases koolitöös. Samuti erinevatel tasanditel eesmärkide täitmist mõõtvate ja tulemuslikkust hindavate asjakohaste meetodite ning tööriistade olemasolu.

Kuidas?

- Riiklike haridusstandardite (RÕK) eesmärkide ja üldõpetusest lähtuva filosoofia lihtne ja selge kommunikeerimine õpetajatele ja koolidele.
- Õpetajate esma- ja täienduskoolituste kaasajastamine ettevõtlikkuse kujundamist ning ettevõtlusõpet toetavaks.
 - Ainevaldkondade ja õppeainete omavaheline sidustamine (nt täienduskoolitused baasharidusest erinevatel erialadel, loovusõpetus ja üldpädevuste kujundamise toetamine õppeaine võimalustest lähtuvalt; juhtimine, majandus ja ettevõtlus jne).
 - Õpetatava õppeaine sidustamine praktilise eluga (nt praktikute kaasamine õppeprotsessi ning õppimine läbi tegevuse, loengute asemel aktiivõppe meetodid jne).
 - Aineõpetajate võrgustikes ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe ideede tutvustamine (nt ettevõtlusõppealased koolitusvõimalused, õppematerjalid ja -meetodid, head kogemused jne).
- Regulaarne koostöö ja kolleegidega kogemuste vahetamise muutumine õpetaja igapäevase tööaja kohustuslikuks osaks, samuti regulaarne ainevaldkonna praktiliste rakenduste tundmaõppimine väljaspool kooli (nt töövarjupäev õpetajatele, ka ettevõtetes ja muudes organisatsioonides).

- Kõrgkoolide kaasamine kaasaegsete ettevõtlikkust toetavate õppematerjalide, -metoodikate ja -vahendite arendamisse ja loomisse akadeemilise usaldusväärse tagamiseks.
- Koolide juhtkondade ning tugitöötajate (projektijuhid, koordinaatorid jt) toetus õpetajale õppeprotsessi kaasajastamisel:
 - Paindlik töökorraldus ja ressurssidega arvestamine ka aktiivõppe meetodite ja projektide läbiviimisel (nt ettevalmistusteks eraldi aja planeerimine tööaja sisse koos võimalusega kasutada arvutiklassi ja raamatukogu, tunniplaani paindlikkus võimalike projektõpete ja kooliväliste õppetegevuste läbiviimiseks jms).
 - Meeskonnatöö väärtustamine ja sellega arvestamine töö tulemuslikkuse hindamisel ja tunnustamisel (nt õpetajate ja tugitöötajate ühisprojektide toetamine ja tunnustamine, õpetajate töö tulemuslikkuse hindamine meeskonnatööd silmas pidades jne).
 - Kooli tugitöötajate (projektijuhid, karjääri- ning võrgustikukoordinaatorid, nõustajad jt) stabiilne rahastamine ja koolitamine eesmärgiga rakendada neid süsteemselt õpetajate ja õppeprotsessi vahetuks toetuseks (nt tugi kooliväliste partnerite leidmisel, projektõpete ettevalmistamisel, ressursside hankimisel ning õppe läbiviimisel).
- Õppija, õpetaja ja kooli tegevuse tulemuslikkuse hindamiskriteeriumide sidustamine üldpädevuste kujundamisega. Kvaliteedijuhtimise põhimõtete ja tööriistade laialdane kasutamine kooli tegevuse tulemuslikkuse hindamisel:
 - Õpitulemuste mõõtmise metoodikad koolidele, mis võimaldavad tavapärase aineteadmiste mõõtmise kõrval kasutada kujundavat hindamist ning tagasiside andmist üldpädevuste kujunemist kajastavate õpitulemuste kohta.
 - Õpetajate töö tulemuslikkuse hindamise tööriistad koolidele – kvaliteedi (õpitulemused, rahulolu, areng, panus meeskonnatöösse jms) hindamise metoodikad kvantiteedi (läbiviidud tundide arv) kõrvale, mida on võimalik kasutada motivatsioonipakettide koostamisel.
 - Koolide ja koolikeskkonna tulemuslikkuse hindamine – numbriliste ja statistiliste mõõdikude (nt riigieksami tulemused) kõrvale hinnanguliste ja kvalitatiivsete hindamistööriistade loomine (nt koolikeskkond ja -meeldivus, vilistlaste ja õpetajate rahulolu ning hilisem edukus) jms.
 - Võrgustike ja koostööprojektide tulemuslikkuse mõõtmine kvalitatiivselt ja kvantitatiivselt.
 - Parimate tulemuste ja edukate näidete tutvustamine ja kommunikeerimine ning tunnustamine.

Edukad näited olemasolevatest projektidest/programmidest/organisatsioonidest jms, mis aitavad antud eesmärgile otseselt kaasa:

- „Hea algus“ programm alushariduses ja põhikooli 1. kooliastmes
- „Ettevõtlik kool“ koordinaatorite tugivõrgustik Ida-Virumaal
- Ettevõtluspedagoogika õppekava TÜ Majandusteaduskonna Ettevõtluskeskuses ja TÜ Narva Kolledžis
- POLLEN projekt avastusõppe metoodikate arendus
- Õpetajakoolituse arenguprogramm EDUKO

8.4.3 Partnerid ja ressurssid

Miks?

Ettevõtlikkust toetava õppe läbiviimiseks koolis on oluline kaasata kooliväliseid eksperte, tutvuda õpitavate teooriate praktilise rakendamisega ettevõtetes ning vahendada uusimat ning asjakohast infot konkreetsest valdkonnast. Kõik see eeldab aga kooli, õpetajat ja õppeprotsessi toetava koostöökultuuri ja partnerivõrgustiku olemasolu, mis panustab ühiselt ettevõtliku kodaniku kasvatamisse.

Mida?

Õppematerjalide ja -vahendite kaasajastamine ning teabe jagamine nende ja mitmekülgsede õppemeetodite võimalustest on vaja keskselt koordineerida. Oluline on kooliväliste partnerite kaasamine õppeainete sidustamiseks praktilise rakendusega igapäevaelus. Vähetähtis ei ole ka õpilaste omaalgatuste toetamine.

Kuidas?

- Õppematerjalide ja metoodikakogumike koordineeritud arendustegevus – keskse koordinaatori ülesanne on õpetajate nõustamine ja õppematerjalide koondamine ja kaasaegsuse ning kompleksuse tagamine (õpikud koos juhendite ning rakendusraamatutega jne); infokeskkonna ja võrgustike loomine ja koordineerimine (õpetajate poolt loodud metoodikate ja materjalide jagamiseks); õpetajate ühisürituste (koolitused, projektid jne) organiseerimine. Oluline on, et ainepõhiste materjalide kõrval on olemas ka üldõpetuslikku lähenemist toetavad tugimaterjalid (nt näidismudelid ja metoodikate juhendmaterjalid, õpetaja rakendusraamatud jm). Samuti on oluline õpetajate omavaheline kogemuste vahetamine ühisüritustel ning sotsiaalvõrgustikes.

- Stabiilne ning koordineeritud tugivõrgustik, mis tegeleb koolide ja piirkondlike haridusvõrgustike arendamisega, ning ettevõtete ja organisatsioonide kaasamisega. Erinevatel tasanditel ning erinevas valdkondades tegutsevate partnerite koostöövõrgustikuks muutmine eeldab sõlmpunktide olemasolu ehk eestvedajaid ja koordineerijaid alates koolist, piirkonnast ning riiklikust tasandist, kelle ülesandeks on partnerite kaasamine ja innustamine ning partnersuhete hoidmine ja arendamine ühise eesmärgi nimel. Tugivõrgustike elushoidmine eeldab koordinaatori ülesannete stabiilset rahastamist (edukaks rahvusvaheliseks näiteks on Learning and Teaching Scotland).
- Ettevõtlikkuse kasvu toetav rahastamine
 - riiklik koolitustellimus majandus- ja ettevõtlusõpetajate esma- ja täiendus-koolitusele
 - paindlikku kasutamist võimaldav sihtfinantseerimine õpilaste omaalgatuste initsieerimiseks
 - koolidele vahendid koolisiseste mikro-õppeprojektide algatamiseks ja elluviimiseks
 - väikeprojektide toetused kohalike võrgustike ühisprojektide toetamiseks

Edukad näited olemasolevatest projektidest/programmidest/organisatsioonidest jms, mis aitavad antud eesmärgile otseselt kaasa:

- EAS-i ettevõtlusteadlikkuse programm – ettevõtlikkusprojektide konkursid
- TÜ programm „Eesti ühiskonna väärtusarendus: 2009–2013” – väärtuskasvatuse arendamisele suunatud tegevused
- Tiigrihüppe Sihtasustus – õppematerjalid, õppevahendid, IKT vahendid
- Heateo Sihtasutuse programmid „Noored kooli” ja „Tagasi kooli”
- Tartu Kutsehariduskeskuse Karjäärikeskuse koostöövõrgustik
- Kutseõppeasutuste koostöö ettevõtetega

8.4.4 Ühiskond

Miks?

Muutused õppija, õpetaja ja kooli hoiakutes saavad toimuda koos hoiakute muutustega ühiskonnas. Et erinevad osapooled tahaksid ja oskaksid panustada senisest enam kooli igapäevatöösse, on vaja, et erinevad huvigrupid (nt lapsevanemad, ettevõtjad, noored) riigi ja ühiskonna tasandil mõistaksid ja tunnustaksid ühiseid hariduseesmärke ning saaksid aru enda osast selles. Samuti on

oluline, et igaüks meist mõistaks ettevõtlusõppe rolli loova ja võimaluste märkamisele suunatud käitumise kujunemisel.

Mida?

Probleemi lahendus eeldab ühiskonna suhtumise muutumist nii kooli ja õppimisse, kui ka ettevõtlikkuse väärtustamist. Kooli paremaks sidustamiseks ülejäänud huvigruppidega ühiskonnas on oluline selgete haridussihtide teadvustamine ning ühiselt aktsepteeritud ootuste olemasolu.

Kuidas?

Maine, kuvand ning ühiselt tunnustatud eesmärgid kujunevad mitmepoolse ning aktiivse diskussiooni ja kommunikatsiooni tulemusel. Hetkel on Eestis hariduselu eesmärgid sõnastatud mitmetes strateegilistes dokumentides, mistõttu selge ja ühine eesmärk on killustunud ja haridustemaatilised arutelud on täis mittevajalikku müra.

Pakutav tegevustik:

- Hariduseesmärkide ja -strateegiate rakendamisel nende lihtsamal keeles kommunikeerimine.
 - Haridusstandardite (nt RÕK) eesmärkide lihtsas sõnastuses kommunikeerimine sihtgruppidele, st pikkade dokumentide kõrvale lihtsamaid kokkuvõtteid, plakateid, videoid jms, mis on igapäevaselt mugavalt kasutatavad ja kommunikeeritavad; pikemate eesmärkide paremat tutvustamist praktilistes materjalides (nt õppekava üldeesmärgid ja üldpädevused iga õpiku tagakaanele joonisena jne).
 - Koostöökultuuri ja kaasamise edendamine eesmärgiga hoida huvigruppide vahelist sidet ning kaasata neid protsesside ettevalmistusse (nt Ettevõtlusõppe Mõttekoja jätkamine ettevõtlikkust ja ettevõtlusõpet arendavate partnerite koostöök ja tegevuste kavandamiseks jms).
 - Rakendusdokumentide, -materjalide ja reeglite sidustamine strateegiliste eesmärkidega. Olemasolevatele strateegiate eestvedajate ning elluviijate kogude loomine, kelle ülesandeks on järjepidevalt järgida strateegiate täitmist. Töögrupid töö ajastada eelarvete ja tegevuskavade koostamisele eelnevatele perioodidele, et strateegiliste eesmärkide täitmine leiaks toetust tegevuskavades ning eelarvetes.
 - Järjepidev sisulisem töö erinevate sihtgruppidega ühiskonnas (lapsevanemad, ettevõtjad, ja organisatsioonide juhid ametnikud), ajakirjanduse ja meedia aktiivne kaasamine koolis toimuvate positiivsete muutuste kajastamiseks.

- Ettevõtliku inimese, ettevõtja ja ettevõtlikkuse ning ettevõtlusõppe ühiskondlik sotsiaalkampaania, mille eesmärgiks on:
 - Ettevõtja ja ettevõtliku inimese positiivse kuvandi loomine.
 - Ettevõtlusõppe olemuse ning vajalikkuse selgitamine.
 - Erinevate huvigruppide kaasamine ettevõtlusõppe toetamisse ja rakendamisse.

Edukad näited olemasolevatest projektidest/programmidest/organisatsioonidest jms, mis aitavad antud eesmärgile otseselt kaasa:

- EAS-i ettevõtlusteadlikkuse programm – ettevõtlikkuse ning ettevõtluse tutvustamise tegevused
- Ettevõtlusõppe Mõttekoda
- Keskkonnahariduse programm
- Maanteeameti liiklusohutuskampaaniad

8.5 Kokkuvõte

Käesolevad tegevussuunad ja -tasandid (vt tabel 5, lk 46) ei anna kõikehõlmavat detailset tegevusjuhist ettevõtlusõppe rakendamiseks üldhariduses. Kokkulepitud tegevusraamistiku alusel jätkuvad Ettevõtlusõppe Mõttekoja eestvedamisel riigi tasandil eestvedajatega läbirääkimised konkreetsete tegevuste rakendamiseks lähiaastatel. Samas jääb Kava avatud kokkuleppeks, millesse on erinevatel partneritel võimalus ka edaspidi panustada.

Järgnevalt toome lisaks eeltoodule eraldi välja tähelepanekud, mis koostajate meelest on võtmetähtsusega.

8.5.1 Keskised ainevaldkonnad

Erinevate kooliastmete riiklikes õppekavades toetavad ettevõtlikkuse kujundamist kõik üldosa ja kooliastmete üldised õpitulemused, kuid nende realiseerumine ja mõjuulatus sõltub õpetaja suutlikkusest üldõpetuslike põhimõtete rakendamisel.

Kõikidel kooliastmetel võib kõige kiiremaid muutusi ettevõtlikkuse kujundamisel saavutada – seda eelkõige eesti keeles ja matemaatikas, loodusainetes ning täiendavalt 3. kooliastmes ka ajaloo – kui riikliku õppekava rakendustegevuste käigus toetatakse erilise tähelepanuga üldõpetuslike põhimõtete rakendamist.

8.5.2 Õppematerjalide ja metoodikate loomine, koondamine, koordineerimine

Toetamaks õpetajaid ja koole õppeprotsessi kaasajastamisel on oluline püsiva ja usaldusväärse toe olemasolu. Metoodikakeskuse ülesandeks on õpetajate ja koolide nõustamine ja toetamine koolitusvõimaluste ning mitmekesiste õppematerjalide ja metoodikatega, kaasaegsete ning mitmekesiste ning akadeemiliselt usaldusväärsete õppemetoodikate ja -materjalide arendamine, spetsialistide ning koolide ja õpetajate omavahelise kogemuste vahetamise organiseerimine ühisürituste, sotsiaälvõrgustike ning veebikeskkondade kaudu.

8.5.3 Tulemuslikkuse hindamine koolis

Koolikorralduses muutuste esilekutsumiseks ja üldpädevuste tähtsustamiseks ning üldpädevusi toetavate õpitulemusteni jõudmiseks on vaja laiendada tulemuslikkuse hindamise põhimõtteid. See tähendab muutusi hindamis- ning sellele toetuvast motivatsioonisüsteemis.

Tulemuste hindamis- ja motivatsioonisüsteem peab moodustama loogilise terviku, selle kvalitatiivsete ja kvantitatiivsete mõõdikute osakaal peab olema tasakaalus ning see peab hõlmama endas kõiki tasandeid alates õppijast ning lõpetades riiklike eesmärkidega. Õppija, õpetaja ja kooli tegevuse tulemuslikkuse hindamisel on vaja numbrilistele näitajatele (nt riigieksami tulemused, õpetaja töötunnid) lisaks luua hinnangulised ja kvalitatiivsed hindamistööriistad (nt koolikeskkond ja -meeldivus, õpilaste, vilistlaste ja õpetajate rahulolu jne), mis toetavad üldpädevuste kujundamist. Motivatsioonisüsteemi eesmärk on omakorda toetada pühendunumaid ning innustada tagasihoidlikumaid panustajaid.

8.5.4 Eestvedajad ja tugivõrgustik

Toetamaks eri tegevussuundade ja -tasandite tasakaalus arendamist ning kooskõla on kriitilise tähtsusega valdkondlike eestvedajate teke ning nende omavaheline pidev koostöö. Valdkondlike eestvedajate ülesandeks on oma valdkonna tugivõrgustiku arendamine ning tegevuste elluviimine ja teiste elluviijate toetamine. Valdkondlike eestvedajate omavahelise koostöö jätkumiseks on oluline Ettevõtlusõppe Mõttekoja töö jätkamine ning selle püsiva koordineerimise toetamine ressurssidega. Ettevõtlusõppe eestvedajad riigi tasandil on Haridus- ja Teadusministeerium ning Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (tabel 3).

Tabel 3

Ettevõtlusõppe eestvedajad riigi tasandil tegevussuuniti ja -tasanditel

Tasandid/ tegevussuunad	Õppija ja õppeprotsess	Õpetaja ja haridusasutus	Partnerid ja ressursid	Ühiskond
Teavitus	REKK + EAS + ETKK		EAS + ETKK	
Koolitus	REKK ja Ülikool			
Õppe- ja juhendmaterjalid	REKK ja Ülikoolid			
Õigusruum	HTM ja MKM			
Ressurss	HTM + haldusala		MKM + haldusala	

Kava tegevussuundade ja tasandite soovitava tegevustiku lühikokkuvõte on esitatud tabelis 5, lk 46.

Tabel 5. Ettevõtlusõppe edendamise kava „Olen ettevõtlik!“ tegevussuundade ja -tasandite lühikokkuvõte

Tegevussuunad/ tegevustasandid	Õppija ja õppeprotsess	Õpetaja ja haridusasutus	Partnerid ja ressursid	Ühiskond
Teavitus	sotsiaalkampaania, mainekujundus, muud PR tegevused: riiklike haridusstandardite eesmärkide ja üldõpetusest lähtuva lähenemise lihtne ja selge kommunikeerimine; ettevõtlikkuse ja ettevõtja väärtustamine			
	infokanalite loomine ja arendus: ettevõtlikkust toetavad (õppe- ja juhend)materjalid, ettevõtlusõppe-alane info ja info erinevate tegevuste ja tegijate kohta; parimad praktikad jms			
		suhtevõrgustike initsieerimine ja eestvedamine: Ettevõtlusõppe Mõttekoda, aineõpetajad, ettevõtlus- ja majandusõpetajad, karjäärikoordinaatorid jne		
Koolitus	õpetajate ja kooli tugiisikute esmakoolitus: õppetegevuse eesmärgistamine, aktiivõppe meetodid jne			
	aineõpetajate, kooli juhtkondade ja kooli meeskondade täienduskoolitus: õppetegevuse eesmärgistamine, aktiivõppe meetodid jne			
Õppe- ja juhendmaterjalid	õppematerjalide mitmekesisistamine: IKT rakendused, õppemängud, -komplektid jne			
	üldõpetuslikku lähenemist toetavad õppe- ja tugimaterjalid, samuti erinevate tegevuste ja tasandite (õpilane, õpetajatöö, kool ja koolikeskkond) tulemuslikkuse hindamise meetodika			
	RÕK-i eesmärkide igapäevaellu toomist toetavad promomaterjalid			
	koolivälise spetsialistide (sh ülikoolid) laialdasem kaasamine õppeprotsessi läbiviimisesse			
	ainevaldkondade ja õppeainete suurem lõimitus ning õppeaine sidustamine praktilise eluga			
	mitteformaalse õppe ja huvitegevuse arvestamine ja seal omandatu kasutamine igapäevase koolitöö osana			
Õigusruum	rakendusdokumentide parem sidustamine strateegiadokumentidega ja riiklike haridusstandarditega			
		paindlikum koolikorraldus: paindlik töökorraldus, meeskonnatöö väärtustamine ja arvestamine töö tulemuslikkuse hindamisel		
	õppija, õpetaja ja kooli tegevuse tulemuslikkuse mõõtmisel hindamiskriteeriumide sidustamine üldpädevuste kujundamisega jms			
Ressursid	riiklik koolitustellimus majandus- ja ettevõtlusõpetajate ettevalmistamiseks (kutseõpe ja gümnaasium)			
	koolidele omaalgatuste (mikroprojektid) toetamise fond			

8.5.5 Teavitus- ja mainekujundusprogramm

Käesoleva Kava ideede ja põhimõtete tutvustamiseks ning partnervõrgustiku laiendamiseks, samuti pikemaajaliseks ettevõtlusõppe maine kujundamiseks on kriitilise tähtsusega, et jätkuks aktiivne kommunikatsiooni ja teadlikkuse tõstmise töö, mis on suunatud ühelt poolt koolide ja haridusasutuste sisse, tutvustamaks käesolevaid põhimõtteid, ning teiselt poolt koolidest ja haridusasutustest väljapoole. Selleks on soovitatav käivitada esmalt sotsiaalkampaania, mille käigus luuakse erinevate osapoolte vahel ühine infoväli ning diskussioon konkreetse teema ümber, ning sellele järgneb sisulisem ning pikaajalisem sihtgruppidele suunatud teadlikkusprogramm.

9. Lisad

9.1 Riikliku õppekava üldpädevuste võrdlus ettevõtlikkuse ideaali kirjeldusega kooliastmeti

RÕK-i üldpädevused	Ettevõtlikkuse ideaali kirjeldus				
	Alusharidus	Põhiharidus			Keskharidus
	Rõõmus, loov ja julge laps	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	gümnaasium/kutseõpe
VÄÄRTUSPÄDEVUS – suutlikkus hinnata inimsuhteid ning tegevusi üldkehtivate moraalnormide seisukohast; tajuda ja väärtustada oma seotust teiste inimestega, loodusega, oma ja teiste maade ning rahvaste kultuuripärandiga ja nüüdisaegse kultuuri sündmustega, väärtustada loomingut ja kujundada ilumeelt	tunneb rõõmu mängust; tahab uurida, esitada küsimusi, avastada ja katsetada iseenda lähiümbruses	tunneb rõõmu mängust ja teadasaamisest; tahab uurida, avastada ja katsetada enda kodukandis	tunneb rõõmu töö tegemisest ja teadmiste rakendamisest, huvitub erinevatest asjadest	tunneb rõõmu (koos)töö tegemisest, on teadmishimuline ja huvitub maailma asjadest	tunneb rõõmu õppimisest ja mõistab selle väärtust; huvitub iseenda, oma rahva, kogukonna ja maailma arengust
	hoolib teistest inimestest ja ümbritsevast keskkonnast, teeb vahet hea ja halva käitumise vahel, oskab erinevates olukordades sobivalt käituda ja muudab oma käitumist vastavalt tagasisidele	hoolib ja peab lugu perest, klassist ja koolist, väärtustab sõprust ja ümbritsevat keskkonda; teab oma õigusi ja kohustusi	teab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, suhtub neisse eelarvamustevabalt ja lugupidavalt; teab oma õigusi ja kohustusi	teadvustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, suhtub neisse eelarvamustevabalt ja lugupidavalt; mõistab keskkondade erinevusi ja hindab nende võimalusi ja ohte; teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid	mõistab inimeste, vaadete, olukordade ja keskkondade erinevusi ning suhtub lugupidavalt individuaalsustesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse, juhul kui need vaated pole inimsusevastased
	järgib kokkulepitud reegleid ja käitumisnorme, teab, mis võib olla tervisele kasulik või kahjulik ja kuidas ohutult käituda, püüab osutada abi ja küsib vajadusel ka ise	järgib üldtunnustatud reegleid ja käitumisnorme; hoiab puhtust, korda ja tervist ning käitub enesele, teistele ja keskkonnale ohutult; teab, et vastutab oma sõnade ja tegude eest	teab ühiskonna reegleid ja norme ning mõistab nende vajalikkust; valikuid tehes arvestab keskkonnaga ning käitub tervislikult, enda ümber ning vastutab oma tegude eest ja täidab oma lubadusi	väärtustab tervislikku eluviisi, ühiskonna reegleid ja norme ning mõistab nende vajalikkust ja järgib neid igapäevaelus, valikuid tehes arvestab keskkonnaga enda ümber ja on seaduskuulekas	käitub aktiivse ja ühiskonna reegleid ning norme järgiva kodanikuna; väärtustab perekonda ja kodumaad ning mõistab nende rolli inimese elus ning oma vastutust nende ees
SOTSIAALNE PÄDEVUS – suutlikkus ennast teostada, toimida teadliku ja vastutustundliku kodanikuna ning toetada ühiskonna demokraatlikku arengut; teada ning järgida ühiskonnas kehtivaid väärtusi ja norme ning erinevate keskkondade reegleid; teha koostööd teiste inimestega erinevates situatsioonides; aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suhtlemisel	eakohased tööharjumused on välja kujunenud, soovib teha kõike hästi	oskab ennast häälestada ülesande täitmisele, märgata takistusi ja nende ületamise võimalusi	on valmis võtma endale ülesandeid, saab hakkama takistuste kõrvaldamisega ning eesmärgistab oma tegevust	suhtub kohusetundlikult endale võetud ülesannetesse, organiseerib ühistööd ja jagab tööülesandeid, tahab saavutada parimat tulemust	täidab võetud kohustusi, parima ühise tulemuse saavutamise nimel on valmis võtma nii liidri kui järgija rolli
	hoolib teistest inimestest ja ümbritsevast keskkonnast, teeb vahet hea ja halva käitumise vahel, oskab erinevates olukordades sobivalt käituda ja muudab oma käitumist vastavalt tagasisidele	hoolib ja peab lugu perest, klassist ja koolist, väärtustab sõprust ja ümbritsevat keskkonda; teab oma õigusi ja kohustusi	teab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, suhtub neisse eelarvamustevabalt ja lugupidavalt; teab oma õigusi ja kohustusi	teadvustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, suhtub neisse eelarvamustevabalt ja lugupidavalt; mõistab keskkondade erinevusi ja hindab nende võimalusi ja ohte; teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid	mõistab inimeste, vaadete, olukordade ja keskkondade erinevusi ning suhtub lugupidavalt individuaalsustesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse, juhul kui need vaated pole inimsusevastased
	teab, et inimesed on erinevad; püüab mõista teiste inimeste tundeid ning arvestada neid oma käitumises ja vestluses	vaatleb ja kirjeldab ümbritsevat, märkab erinevusi ja sarnasusi; väärtustab ning austab iseennast ja teisi, kodu ja kodumaad	tunneb huvi ühiskonna ja maailma sündmuste vastu, märkab globaalseid seoseid ja tunnetab ennast maailma osana	tunneb huvi ühiskonna ja erinevate kultuuride vastu; teab, mis on üleilmastumine ja oskab kasutada avatud maailma võimalusi ja vältida ohte	mõistab inimühiskonna arengut ja tänapäeval toimuvaid muutusi ning olulisemate sündmuste põhjusti ja tagajärgi

RÖK-i üldpädevused	Ettevõtlikkuse ideaali kirjeldus				
	Alusharidus	Põhiharidus			Keskharidus
	Rõõmus, loov ja julge laps	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	gümnaasium/kutseõpe
ENESEMÄÄRATLUS-PADEVUS – suutlikkus mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi; järgida terveid eluviise; lahendada iseendaga, oma vaimse ja füüsilise tervisega seonduvaid ning inimsuhetes tekkivaid probleeme	kirjeldab enda häid omadusi ja oskusi; tegutseb iseseisvalt, uudses olukorras täiskasvanu juhiste järgi	mõistab oma õigust jääda iseendaks, selgitab endasse uskumise tähtsust ja toob näiteid, mille poolest igaüks eriline on	tunnetab oma võimeid, tahab neid rakendada ja edasi arendada	usub iseendasse ja oma võimetesse; tahab, oskab ja julgeb esitada ja kaitsta oma seisukohti	usub iseendasse ja oma võimetesse; tahab, oskab ja julgeb esitada ning kaitsta argumenteeritult oma seisukohti; analüüsib oma võimekust, tugevusi ja nõrkusi
	tunneb rõõmu õnnestumistest ja tuleb toime pettumustega, suudab oma tundeid kirjeldada ning tugevaid emotsioone, nt rõõmu ja viha, sobival viisil väljendada	mõistab, et alati ei saa võita ja oskab juhendamisel analüüsida ebaõnnestumise põhjusi ja vigadest õppida; oskab paluda vabandust ja anda andeks	ebaõnnestumise korral oskab selles märgata positiivset ning tehtud vigadest õppida; teadvustab enda jaoks, et määramatuses ei sõltu kõik temast; julgeb küsida abi	ebaõnnestumise korral hindab, analüüsib ja korrigeerib oma tegevusi, teab viise emotsioonidega toimetulekuks ja vajadusel julgeb küsida abi	ebaõnnestumise korral hindab, analüüsib ja korrigeerib oma tegevusi, arvestades oma võimeid ning võimalusi; oskab ette näha võimalikku edu ja ebaedu ning vajadusel leida abi
	julgeb unistada ning oma unistustest rääkida	julgeb unistada ja seab endale eeskujusid	julgeb unistada ja otsib oma ideaale	seab endale eesmärged ideaalide poole püüdlamiseks	omab enda tulevikuvisioni, kavandab tulevikku ja seab sellest tulenevalt endale eesmärged
ÕPIPADEVUS – suutlikkus organiseerida õpikeskkonda ja hankida õppimiseks vajaminevat teavet; planeerida õppimist ning seda plaani järgida; kasutada õpitud, sealhulgas õpioskusi ja -strateegiaid, erinevates kontekstides ning probleeme lahendades; analüüsida enda teadmisi ja oskusi, tugevusi ja nõrkusi ning selle põhjal edasiõppimise vajadust	on väljakujunenud eakohased tööharjumused ja soov teha kõike hästi	oskab ennast häälestada ülesande täitmisele, märgata takistusi ja nende ületamise võimalusi	on valmis võtma endale ülesandeid, saab hakkama takistuste kõrvaldamisega ning eesmärgistab oma tegevust	suhtub kohusetundlikult endale võetud ülesannetesse, organiseerib ühistööd ja jagab tööülesandeid, tahab saavutada parimat tulemust	taidab võetud kohustusi, parima ühise tulemuse saavutamise nimel on valmis võtma nii liidri kui järgija rolli
	suudab mängu käigus probleeme lahendada ja jõuda kaaslasega kokkuleppele	kasutab õpitud eakohaseid igapäevaelu probleemide lahendamises, vajadusel täiskasvanu toel	kasutab õpitud ja leiab eakohastele igapäevaelu probleemidele erinevaid lahendusi	leiab igapäevaelu probleemidele erinevaid lahendusi, kirjeldab oma tegevuse tagajärgi ja annab neile hinnangu	oskab määratleda, sõnastada ja lahendada probleeme ning teha järeldusi ja parandada eksimusi
	saab aru lihtsamatest seostest (nt põhjus-tagajärg), tajub esemeid, sündmusi ja nähtusi tervikuna, rühmitab neid erinevate tunnuste alusel	kirjeldab oma huvisid ja tegevusi, mida talle meeldib teha, eristab soove ja vajadusi, tööd ja mängu ning hindab juhendamisel oma valikute tulemusi ja tagajärgi	kirjeldab ja analüüsib oma huvisid ja tegevusi, mida talle meeldib teha; eristab soove ja vajadusi, tööd ja mängu ning hindab iseseisvalt oma valikute tulemusi ja tagajärgi	mõistab enda vastutust oma elutee kujundamisel; kavandab karjäärivalikuid enda suutlikkust ja võimeid analüüsides ning valikute võimalusi teades ja tagajärgi prognoosides	vastutab oma valikute ja otsustuste eest, mõistab ajastu konteksti ja üksikisiku rolli nii kogukonna kui ka globaalsel tasandil ning oskab langetada põhjendatud karjäärivalikuid

RÕK-i üldpädevused	Ettevõtlikkuse ideaali kirjeldus				
	Alusharidus	Põhiharidus			Keskharidus
	Rõõmus, loov ja julge laps	1. kooliaste	2. kooliaste	3. kooliaste	gümnaasium/kutseõpe
SUHTLUSPÄDEVUS – suutlikkus ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada, arvestades olukordi ja suhtlus- partnereid, oma seisukohti esitada ja põhjendada; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetehte ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtus- tada õigekeelsust ning väljendusriikast keelt	kasutab arutlevat dialoogi, saab kuuldust aru, tahab ja julgeb suhelda ning loob sõprus- suhteid, osaleb ühistegevustes	oskab algatada vestlust, suhelda viisakalt, sõbralikult ja teisi arvestavalt ning tegutseda üksi ja teistega koos	suhtleb viisakalt, sõbralikult ja teisi arvestavalt ning mõistab sõna jõudu; tegutseb nii üks kui ka teistega koos	väljendub asjakohaselt ja selgelt, on omandanud funktsionaalse ja tehnoloogilise kirjaoskuse, oskab teisi kuulata; oskab hinnata ja väärtustada enda ja teiste panust ühistöös	oskab luua ja hoida suhteid; valib väljendusvahendeid ja suhtluskanaleid lähtudes funktsionaalsetest, eetilistest ja esteetilistest kaalutlustest; algatab ja on avatud koostööle
	kasutab mängudes erinevaid vahendeid heaperemehelikkult ning tegevuse lõppedes koristab enda järel	tuleb toime oma aja, raha, teabe ja vajalike vahendite kavandamise ja kasutamise, mõistab nende väärtust ning seostab õpitut oma kogemusega	oskab teha eesmärgipäraseid valikuid oma aja, raha, teabe ja vajalike vahendite kavandamisel ja kasutamisel, mõistab nende väärtust ning kasutab õpitut igapäevaelus	teab ja oskab näha ressursside (tööjõud, aeg, teave) allikaid ja seoseid nende vahel ning oskab ressursse planeerida, mõistab nende väärtust	analüüsib võimalusi ja valikuid ressursside kavandamisel ja kasutab ressursse otstarbekalt ning rakendab õpitut süsteemselt igapäevaelus
	kasutab arutlevat dialoogi, saab kuuldust aru, tahab ja julgeb suhelda ning loob sõprussuhteid, osaleb ühistegevustes	oskab algatada vestlust, suhelda viisakalt, sõbralikult ja teisi arvestavalt ning tegutseda üksi ja teistega koos	suhtleb viisakalt, sõbralikult ja teisi arvestavalt ning mõistab sõna jõudu; tegutseb nii üks kui ka teistega koos	väljendub asjakohaselt ja selgelt, on omandanud funktsionaalse ja tehnoloogilise kirjaoskuse, oskab teisi kuulata; oskab hinnata ja väärtustada enda ja teiste panust ühistöös	oskab luua ja hoida suhteid; valib väljendusvahendeid ja suhtluskanaleid lähtudes funktsionaalsetest, eetilistest ja esteetilistest kaalutlustest; algatab ja on avatud koostööle
ETTEVÕTLIKKUS- PÄDEVUS – suutlikkus ideid luua ja neid ellu viia, kasutades omandatud teadmisi ja oskusi erinevates elu- ja tegevusvaldkondades; näha probleeme ja neis peituvaid võimalusi; seada eesmäärke ja neid ellu viia; korraldada ühistegevusi, näidata initsiatiivi ja vastutada tulemuste eest; reageerida paindlikult muutustele ning võtta arukaid riske	matkib mängudes erinevaid rolle; rakendab loovalt oma kogemusi, teadmisi ja muljeid ümbritsevast maailmast	täidab kodus ja koolis erinevaid eakohaseid rolle; mõtleb loovalt, oskab väljendada ja rakendada oma ideid	täidab kodus, koolis ja kaaslaste seas erinevaid eakohaseid rolle; mõtleb loovalt ja kasutab erinevaid vahendeid ideede leidmiseks ja teostamiseks	tunneb ennast ühiskonna liikmena; mõtleb süsteemselt, loovalt ja kriitiliselt ning oskab leida võimalusi ideede teostamiseks	tunneb ennast nii ühiskonna liikmena kui ka maailmakodanikuna; mõtleb süsteemselt, loovalt ja kriitiliselt, oskab leida ja analüüsida asjakohast teavet ideede teostamiseks ning hinnata allika või käsitluse usaldusväärsust
	kavandab ja korraldab oma igapäevategevusi, viib alustatud tegevused lõpuni, on võimeline keskenduma kuni pool tundi	kavandab ja korraldab oma igapäevategevusi; püüab jagada aega õppimise, huvitegevuse ja koduste kohustuste ning puhkamise vahel; viib alustatud tegevused lõpuni	oskab eesmärgipäraselt jagada aega õppimise, huvitegevuse ja koduste kohustuste ning puhkamise vahel; teab tegureid, mis soodustavad või takistavad tegevusele keskendumist ning oskab nendega arvestada	oskab püstitatud eesmärgi elluviimiseks kavandada tegevusi ja vahendeid, seada vahe-eesmäärke ja prioriteete ning tegutseda nende nimel; kasutab shippäraselt aega ja ressursse	oskab püstitatud eesmärgi elluviimiseks kavandada ja prioritseerida tegevusi ning vahendeid, seada vahe-eesmäärke ning tegutseda tulemuslikult ning hinnata saavutatut taset ning vajadusel muuta tegevusi
	algatab erinevaid mänge ja arendab tegevusi, selgitab oma arvamusi	avaldab arvamust kogetu kohta, julgeb oma idee elluviimiseks ise võimalusi valida ja erinevaid lahendusi katsetada	avaldab arvamust kogetu kohta, leib idee elluviimiseks ise võimalused; kirjeldab, esitleb ja hindab oma ideid ja töid	algatab, arendab ja rakendab ideid; oskab esineda ja arutleda erinevatel teemadel ning langetada valikuid	argumenteerib julgelt ja selgelt ning suudab esitada ja kaitsta oma seisukohti ja ideid nii isiklikus, avalikus kui ka ametlikus suhtluses ning teeb otsuseid ja eksperimenteerib

9.3 Ettevõtlikkus- ja ettevõtlusõppe tegijad ja tegevused 2009

Tegevusliik	Tegija	Tegevuse kirjeldus
Riikliku õppekava arendustegevus üldhariduses	Haridus- ja Teadusministeerium	Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava
		Põhikooli riiklikus raamõppekavas on üks üldpädevustest ettevõtlikkuspädevus ja ettevõtlikkuse kujundamine on üks õppekava läbivatest teemadest
		Gümnaasiumi riiklikus õppekavas on ettevõtlus- ja majandusõpe riikliku valikaine staatuses
Õpetajahariduse strateegiline arendustegevus	Haridus- ja Teadusministeerium	"Õpetajahariduse arengukava 2006 - 2013", EDUKO programm (SA Archimedes)
Kutseõppe valdkondlike riiklike õppekavade väljatöötamine	Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus	Kohustusliku EÕ baasmooduli (1ÕN) ja valikmoodulite (1 + 1 ÕN) rakendamine erinevate õpperühmade riiklikes õppekavades. Keskmiselt on kutseõppe riiklikes õppekavades EÕ-d 2 õppenädalat
Riikliku õppekava rakendamine ja täitmise kontroll	Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus	Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava rakendamiseks on vahendid kavandatud alates oktoober 2009
		Põhikooli riikliku õppekava rakendamine toimub üleriigiliselt ja vahendid on kavandatud alates 2009 oktoober
		Gümnaasiumi riikliku õppekava rakendustegevus toimub üleriigiliselt ja ressursid on kavandatud alates oktoober 2009
Erinevate majandusõppe programmide arendamine ja pakkumine	Junior Achievement Arengufond	Algkooli ettevõtlusõppe programm, meetodika väljatöötamine ja arendus, õppekirjanduse väljaandmine, õpetajate koostamine
		Põhikooli tasemel 6 erinevat ettevõtlusõppe programmi, õppematerjal õpilastele ja juhendid õpetajatele; õppematerjal eesti ja vene keeles, õpetajate koostamine
		Ettevõtluskallakuga majandusõppe tundide aktiivõppe meetodika väljatöötamine; õpetajate koostamine; majandusõpik ja 3-osaline ülesannete kogu eesti ja vene keeles
		Minifirma (põhikool) ja õpilasfirma (gümnaasium) programmi väljatöötamine; õppematerjali koostamine, juhendajate koostamine; programmide pidev administreerimine
Erinevate ettevõtlus- ja majandusõppe programmide arendamine ja pakkumine	Junior Achievement Arengufond	Õpilasfirmade laatade, konkursi "Eesti parim õpilasfirma" korraldamine, rahvusvahelistel õpilasfirmade laatadel osalemise korraldamine
		Õpilasfirmade noorem-konsultantide programmi väljatöötamine, koolitused; JAA viilistlaste rakendamine mentoritena (SENT)
		Ettevõtlus-temaatiliste suvekoolide korraldamine õpetajatele ja õpilastele; majandus- ja ettevõtlusolümpiaadi korraldamine
		Ettevõtlussimulatsioonide koostamine ja ettevõtlussimulatsioonide võistluste korraldamine; õpetajate koostamine
		Ettevõtlus-muinasjuttude (algkool), reklaamivõistluse (põhikool) ja ettevõtlus teemaliste uurimistöde (gümnaasium) võistluse korraldamine;
		Koolides erineva sisuga ettevõtluspäevade korraldamine nii algklasside kui ka põhikooli ja gümnaasiumi tasemel
		Rahvusvahelise gümnaasiumi õpilastele suunatud ettevõtluskonverentsi regulaarne korraldamine (1 kord aastas)
		Töövarjupäeva meetodika väljatöötamine, õpetajate juhendamine, kokkuvõtete tegemine

Tegevusliik	Tegija	Tegevuse kirjeldus
Koolinoorte ettevõtlusaktiivsuse tõstmine ja ettevõtlikkuse propageerimine haridusasutustes	Ida-Viru Ettevõtluskeskus (IVEK)	Õppetöövälised üritused, ettevõtliku kooli konkurss ja toetus koolikoordinaatoritele
	AIIESEC Eesti	konverentsid, seminarid, õpitoad
	SENT	Junior Achievement'i ja TTÜ tegevuste toetamine (töövarjupäevad, tudengifirmad, ettevõtlusöö laagrid jne)
Kutseõppurite ettevõtlusteadlikkuse ja -aktiivsuse tõstmine	SA Innove	Sidustatud ja kolmel raskusastmel õpilase õppematerjali ja õpetaja juhendmaterjali väljatootamine kõigile kutseõppeasutustele
		Arvutisimulatsiooni "Pizzeria" väljatootamine
		Aripäevad kutseõppuritele (1 x aastas)
		Projektipõhised koolitused õpetajatele (valdavalt kutseõppeasutused)
Ettevõtluspedagoogika arendamine	Tartu Ülikooli ettevõtluskeskus	Magistriprogrammi väljatootamine ja rakendamine
		Loovtehnika kirjeldamine ja propageerimine
Ühiskonnas erinevate sihtgruppide ettevõtlikkusaktiivsuse ja EÕ kompetentsi tõstmine	Junior Chamber International (JCI)	Treeninginstituut - praktilise ettevõtluskogemusega noorte koolitamine koolitajaks
		JCI liikmete EÕ kompetentsi tõstmine
	Liikumine Kodukant	EÕ koolitused kohalikele kogukondadele
	Tartu Ärinõuandla	Konverentsid, seminarid, õpitoad
	MTÜ Õpilasest ettevõtjaks	Seminarid, töötoad, veebikeskkond - tegevus projektipõhine
	Pärnu konverentside noorte konverentsid	Noortekonverents "Lahe koolipäev", 1 x aastas
	Heateo Sihtasutus, Sinanoored programm	SINAs loovad koolinoored uudeid sotsiaalseid algatusi, teevad ühe kooliaasta jooksul teoks mõne suure idee. Tuge ideede edukaks teostamiseks pakuvad (sotsiaalsetest) ettevõtjatest tipptegijad. SINA-noored tegutsevad nii Tallinnas kui Viljandis.
EÕ alane õpetajakoolitus	Junior Achievement koostöös Majandusõpetajate Seltsiga	Seminarid 1 x aastas 100 osalejat, suvekool 1 x aastas 40 osalejat
	Innove	toimunud projektipõhised seminarid ja koolitused, valdavalt kutseõppeasutuste õpetajad

9.4 Ettevõtlusõppe Mõttekoja institutsionaalne ja isikuline koosseis

Aili Kõiv	SA Innove
Aimi Püüa	Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus
Andres Arrak	Mainori Kõrgkool
Andrus Oks	Eesti Arengufond
Anu Moosel	Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus
Einar Värä	Haridus- ja Teadusministeerium
Elbe Metsatalu	Majandusõpetajate Selts
Epp Rebane	Haridus- ja Teadusministeerium
Epp Vodja	Junior Achievement Arengufond
Henry Kattago	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Kaie Piiskop	Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus
Katri Raik	Tartu Ülikooli Narva Kolledž
Kristi Ruusamäe	SA Ida-Viru Ettevõtluskeskus
Kärt Maurus	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Lea Orro	SA Innove
Liina Joller	Junior Chamber International Estonia
Ursula Muddi	Junior Chamber International Estonia
Made Torokoff	Tartu Ülikooli Ettevõtluskeskus
Madli Kaju	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Mari Suurväli	Ühiskonnaõpetajate Selts
Mari-Liis Animägi	MTÜ Sild Ettevõtlike Noorte Tulevikku (SENT)
Mehis Pärn	Ettevõtluse Arendamise SA
Merike Elmik	Junior Achievement Arengufond
Siim Raie	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda
Sille Rossi	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Tiiu Randma	Eesti Kaubandus-Tööstuskoda
Tiit Elenurm	Estonian Business School
Toomas Tamsar	Pärnu Konverentsid
Urve Venesaar	Tallinna Tehnikaülikool

9.5 Ettevõtlusõppe edendamise kava koostamisel erinevates rühmatöodes osalenud ekspserdid

Airi Niilo	Tartu Ülikool haridusteaduskond
Aime Harjakas	Pärnumaa Kutsehariduskeskus
Aive Kupp	Järvamaa Kutsehariduskeskus
Anzori Barkalaja	TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia
Arne Piirimägi	TÜ Narva Kolledž
Diana Tandru	Lääne-Viru Rakenduskõrgkool
Edda Sõõru	Tartu Kutsehariduskeskus
Edward Kess	Tallinna 37. keskkool; Eesti Emakeeleõpetajate Selts
Eela Malk	Pärnumaa Kutsehariduskeskus
Elve Kukk	Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus (üldhariduse õpetajate programm)
Ena Drekhhan	Vana-Antsla Kutsekeskkool ja Gümnaasium
Endla Joosu	Põltsamaa Ametikool
Ene Saar	Tallinna Reaalkool
Ene Peterson	TTÜ Virumaa Kolledž (Eesti võõrkeeleõpetajate Liit)
Ene Kulderknup	Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus
Ene Kiivit	Valgamaa Kutseõppekeskus
Erna Gross	Pärnumaa Kutsehariduskeskus
Ester Altermann	Järvamaa Kutsehariduskeskus
Ester Raiend	Tallinna Majanduskool
Esti Viilup	Järvamaa Kutsehariduskeskus
Eva Vahtramäe	Lääne-Viru Rakenduskõrgkool
Eva Makienko	TLÜ Haapsalu Kolledž
Eve Tommula	Tallinna Lasteaed Kiikhobu
Eve Eisenschmidt	TLÜ Haapsalu Kolledž
Eve Kubi	Vana-Antsla Kutsekeskkool
Evelin Müüripeal	Lingatore OÜ
Evi Likas	Tallinna Majanduskool
Heli Freienthal	Lääne-Viru Rakenduskõrgkool

Heli Sakk-Häkkinen	Pärnumaa Kutsehariduskeskus	Marge Krauberg	TÜ Narva Kolledž
Helina Prints	Tallinna Majanduskool	Margit Kanter	TÜ ENTEDU projekt
Helis Teigar	Tartu Kutsehariduskeskus	Margus Pedaste	Tartu Ülikool
HelleLiblik	Tallinna Majanduskool	Maria Kurisoo	Tartu Ülikool
Heve Kirikal	Lääne-Viru Rakenduskõrgkool	Marie Ustav	Tallinna Majanduskool
Ille Kukk	Pärnumaa Kutsehariduskeskus	Marika Liivik	TÜ ENTEDU projekt
Ilona Sillak	Eralasteaed Naba	Marika Veisson	Tallinna Ülikool
Imbi Viisma	Tallinna Haridusamet (RÖK)	Mart Soobik	Tallinna 21. kool
Jane Mägi	Kuressaare Ametikool	Marve Koppel	Kuressaare Ametikool
Janne Kerdo	Tallinna Majanduskool	Merle Jung	Tallinna Üikool
Kaie Pärn	Pärnumaa Kutsehariduskeskus	Natali Happonen	Tartu Kutsehariduskeskuse Info- ja karjäärinõustamiskeskus
Kaja Kuuseoks	Saue Gümnaasium	Piret Koorep	Pärnumaa Kutsehariduskeskus
Kaja Sander	Luu Metsanduskool	Raili Kuusik	Lääne-Virumaa Rakenduskõrgkool
Kati Veski	OÜ Ardens	Reet Jänes	Järvamaa Kutsehariduskeskus
Kerda Spitz	TÜ Narva Kolledž	Rein Rebane	Rocca al Mare Kool
Kersti Riivits	Lääne-Viru Rakenduskõrgkool	Reti Randoja-Muts	Räpina Aianduskool
Kristi Teder	Eesti Käsitööõpetajate Selts	Ruth Koit	Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus
Kristiina Tropp	Tartu Ülikool haridusteaduskond	Sirje Alman	ÕKVA programm
Külli Shorin	Pärnumaa Kutsehariduskeskus	Sirje Aigro	Tallinna Pedagoogiline Seminar
Külliki Türi	Tallinna Teeninduskool	Sirje Mets	Pärnumaa Kutsehariduskeskus
Külliki Vaske	Tartu Kutsehariduskeskus	Taimi Schmidt	Tartu Kutsehariduskeskus
Laine Aluoja	Türi Gümnaasium	Tiia Murulaid	MTÜ Hea Algas
Lea Pöder	Põltsamaa Ametikool	Tiina Anspal	Lääne-Viru Rakenduskõrgkool
Liina Kink	Tartu Tamme Gümnaasium (Eesti Võõrkeeleõpetajate Liit)	Triin Pisuke	SA Archimedes (EDUKO)
Liivi Tyrbsal	MTÜ Hea Algas	Tuuli Laanemets	TÜ Eetikakeskus
Ljudmila Bõlova	Ida-Virumaa Kutsehariduskeskus	Tõnis Tiit	Pärnu Rääma Põhikool
Luule Õunmäe	Tallinna Tööstushariduskeskus	Tõnu Tammar	Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool
M. Põlluste	Pärnu Lasteaed Päikeseljänku	Urve Leemet	Kadrioru Saksa Gümnaasium
Maaja Mänd	Tallinna Pedagoogiline Seminar (EDUKO)	Vilja Saluveer	Viljandi Lasteaed Midrimaa
Maie Kotkas	Tallinna Majanduskool	Ülle Kikas	Haridus- ja Teadusministeerium
Malle Kasearu	Lääne-Viru Rakenduskõrgkool	Ülle Käär	HTM nõunik LTT haridus
Marelle Möll	Haapsalu Kutsehariduskeskus		Väike-Maarja Õppekeskus

9.6 Näide ettevõtlusõppe rakendamisest teistes riikides, Šotimaa haridusstrateegia lühitutvustus

„Determined to Succeed“

- *Enterprising teaching and learning*
- *Entrepreneurial learning*
- *Career education*

Ettevõtlik õpetamine ja õppimine

Strateegia „Otsusekindlalt edule“ ei tähenda, et ettevõtlusõpet käsitletakse eraldi seisva aina või tegevusena. See tähendab ettevõtlikku lähenemist õpetamisele ning kõigi noorte julgustamist õppima ja arenema vastavalt nende vajadustele. Ettevõtlik õpetamine ja õppimine tähendab, et noored saavad arendada enda ettevõtlikkust ja loovust kõigis õpitavates ainetes.

Paljud õpetajad lähenevad juba praegu õpetamisele ettevõtlikult, sidustades õpetatavat ainet igapäeva eluga ja kasutades aktiivõppe meetodeid.

Kogemused on näidanud, et mida rohkem noored saavad ise teha ja vastutust võtta, seda paremini mõistavad nad enda rolli koolis, oma kogukonnas ja majanduses. Kui noorte isetegemine on väärtustatud, muutub õppimine lõbusaks, kerkib enesehinnang ja paraneb edasijõudmine ja õpiedukus.

Kasutades ettevõtlikku lähenemist õpetamisel ja õppimisel, on võimalik muuta suhtumist, avastada varjatud ja kasutamata võimed ning aidata noortel areneda loovaks, innovatiivseks ja ettevõtlikuks – teisisõnu, efektiivseteks panustajateks, edukateks õppuriteks, vastutustundlikeks kodanikeks ja enesekindlateks inividiteks.

Õppeprotsessi kavandades võib sul tekkida küsimus, kas see on nüüd siis ettevõtlik õpetamine, õppimine ja hindamine. Proovi vastata allolevatele kontrollküsimustele:

- Kas ma julgustan õpilasi arendama „suudan/teen/teen nii hästi kui suudan“ hoiakut?
- Kas ma aitan õpilastel sidustada õpitavat päris elus toimuvaga ja töömaailmaga (koos ettevõtjatega, kui vähegi võimalik)?
- Kas mu õpilased oskavad peegeldada ettevõttes kogetut erinevate ainetel õppimisel ja oskuste arendamisel koolitunnis?

- Kas mu õpilased tajuvad iseseisva töö väärtust – on motiveeritud ja tunnustavad tagasisidet kui õpikogemust?
- Kas mu klassiruumi paigutus toetab, et õpilased saaksid olla loovad, paindlikud ja leidlikud?
- Kas ma luban õpilastel kasutada kujutlusvõimet, teadlikku lähenemist probleemide lahendamisele ja võtta kaalutletud riske?
- Kas ma lasen õpilastel võimaluse tekkimisel võtta initsiatiivi ja juhtida?
- Kas ma lasen õpilastel võtta vastutust ja hakkama saada tegevuse tagajärgedega?

Ettevõtlusõpe

Strateegia „Otsusekindlalt edule“ kontekstis tähendab ettevõtlusõpe õppimist tegevuse kaudu (learning by doing). Õpilafirma asutamisest ja ettevõtte reeglite järgi tegutsemisest võidavad igas eas lapsed ja noored. Ja see pole ainult ettevõtte asutamise õppimiseks. Õpilafirmas osalemine annab võimaluse kogeda õlg-õla tunnet ja arendada erinevaid oskusi. Näiteks seda, et juhiks olemine ei tähenda ainult teiste kamandamist. Noored (või lapsed) õpivad meeskonnatööd ja hea suhtlemisoskuse olulisust; oma ideede esitlemist nii paberil, suuliselt kui ka visuaalselt; toime tulema ebaõnnestumisega ja võtma ka sellest kogemusest positiivset õppetundi.

Need oskused on tulevikus väärtuslikud nii töötaja kui ettevõtjana tegutsedes ja toetavad kõikide ainetel õppimist koolis.

Õppeprotsessi kavandades võib sul tekkida küsimus, kas see on nüüd siis ettevõtlik õpetamine, õppimine ja hindamine. Proovi vastata allolevatele kontrollküsimustele:

- Kas ma julgustan õpilasi aktiivselt osalema kooli- ja kogukonna ettevõtmistes?

- Kas ma ainetundides julgustan õpilasi üksteist toetades vastu võtma väljakutseid, et oma originaalseid ideid ellu viia?
- Kas mu tegevused koolitunnis on üles ehitatud nii, et need aitavad kujundada ka arusaamist ettevõtluse võtmefunktsioonidest ja rollist ühiskonnas?
- Kas mu tegevused koolitunnis aitavad arendada planeerimis-, mõjutamis-, läbirääkimis-, otsuse tegemise- ja riskijuhtimise oskust ning meeskonnatööd?

Karjääriõpe

Karjääriõpe aitab lastel ja noortel sidustada koolistoimuvat tööeluga ning annab neile teadmisi, et teha teadlikke otsuseid haridus- ja elukutsevalikul. Karjääriõpe pole ainult intervjuu koollõpetajale.

Õigete valikute tegemise eelduseks on iseendast ja ümbritsevast maailmast adekvaatse pildi kujundamine alates varastest eluaastatest. Tähtsate tulevikuotsuste tegemine on lihtsam siis kui noored teavad oma tugevaid külgi, samuti seda, kus rohkem arenguruumi. Karjääriõpe aitab igas eagrupidis arendada enesekindlust ja märgata võimalusi.

Proovi vastata allolevatele kontrollküsimustele.

- Kas ma püüan tõsta õpilaste teadlikkust erinevatest eluetappidest ja elualadest?
- Kas ma julgustan õpilasi olema edasipüüdlikud ja seostama mineviku-, oleviku ja tuleviku kogemusi?
- Kas ma luban õpilastel olla enseteadlikud ja peegeldada nende endi tugevusi, arengu vajadusi, huvisid ja püüdlusi?
- Kas ma pakun õpilastele võimalust erinevate inimestega koos tegutsemiseks, nii kohalikul, riigi kui rahvusvahelisel tasandil?

9.7 Kasutatud kirjandus

- Eesti elanike ettevõtlikkus. (2004). Elanike küsitlusuuringu tulemused. Tallinn, Eesti Konjukturiinstituut.
- Eesti kutseharidussüsteemi arengukava 2009–2013
- Eesti Õpetajahariduse strateegia 2009–2013
- Entrepreneurship Survey of the EU (25 Member States), United States, Iceland and Norway. (2007, 2009). Analytical Report. Flash Eurobarometer European Commission.
- Ettevõtlik kool võrgustiku strateegia 2009-2025"
- Future skill needs in Europe. Focus on 2020. 2008, CEDEFOP.
- Garavan, T., O’Cinnéide, B. (1994). Entrepreneurship education and training programmes: a review and evaluation. Journal of European Industrial Training. Part I. Vol 18, No 8, 3-12. Part II, Vol 18, No 11, 13-21.
- Gibb, A. (2002). In pursuit of a new „enterprise“ and „entrepreneurship“ paradigm for learning: creative deconstruction, new values, new ways of doing things and new combinations of knowledge.
- Gibb, A. (2007) Creating the entrepreneurial University: do we need wholly different model of entrepreneurship. Handbook of research in Entrepreneurship Education.
- Gümnaasiumi riiklik õppekava
- Kadri Pedas, magistritöö „Ettevõtlusõppe arendamine kõrgkoolides üliõpilasfirma programmi rakendamise näitel“. 2009, TTÜ majandusteaduskond, juhendaja prof. Urve Venesaar
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava
- Kutseharidusstandard
- Kyrö, P. (2006). The continental and Anglo-American approaches to entrepreneurship education – differences and bridges. International Entrepreneurship Education: issues and newness by Allan Fayolle and Heinz Klandt, UK: Edward Elgar Publishing Limited, USA: Edward Elgar Publishing, Inc
- Kyrö, P. (2006). The continental and Anglo-American approaches to entrepreneurship education – differences and bridges. International Entrepreneurship Education: issues and newness by Allan Fayolle and Heinz Klandt.
- Põhikooli riiklik õppekava
- Üldharidussüsteemi arengukava 2007–2013

RÕÕMUS, LOOV JA JULGE LAPS

Allikas: Ettevõtlusõppe Mõttekoda. Ettevõtlusõppe edendamise kava. Ettevõtlikkuse ideaal lasteaias

Mõtleb loovalt

- Tunneb rõõmu mängust; tahab uurida, esitada küsimusi, avastada ja katsetada iseenda lähiümbruses
- Matkib mängudes erinevaid rolle; rakendab loovalt oma kogemusi, teadmisi ja muljeid ümbritsevast maailmast
- Suudab mängu käigus probleeme lahendada ja jõuda kaaslastega kokkuleppele
- Teab, et inimesed on erinevad; püüab mõista teiste inimeste tundeid ning arvestada neid oma käitumises ja vestluses

Algatab julgelt

- Kirjeldab enda häid omadusi ja oskusi; tegutseb iseseisvalt, uudses olukorras täiskasvanu juhiste järgi
- Julgeb unistada ning oma unistustest rääkida
- Algatab erinevaid mängu ja arendab tegevusi, selgitab oma arvamusi
- On väljakujunenud eakohased tööharjumused ja soov teha kõike hästi

Olen ettevõtlik!

Tegutseb arukalt

- Saab aru lihtsamatest seostest (N: põhjus-tagajärg), tajub esemeid, sündmusi ja nähtusi tervikuna, rühmitab neid erinevate tunnuste alusel
- Kasutab arutlevat dialoogi, saab kuuldust aru, tahab ja julgeb suhelda ning loob sõprussuhteid, osaleb ühistegevustes
- Kavandab ja korraldab oma igapäevategevusi, viib alustatud tegevused lõpuni, on võimeline keskenduma kuni pool tundi
- Kasutab mängudes erinevaid vahendeid heaperemehelikult ning tegevuse lõppedes koristab enda järel

Vastutab ja hoolib

- Hoolib teistest inimestest ja ümbritsevast keskkonnast, teeb vahet hea ja halva käitumise vahel, oskab erinevates olukordades sobivalt käituda ja muudab oma käitumist vastavalt tagasisidele
- Järgib kokkulepituid reegleid ja käitumisnorme, teab, mis võib olla tervele kasulik või kahjulik ja kuidas ohutult käituda, püüab osutada abi ja küsib vajadusel ka ise
- Tunneb rõõmu õnnestumistest ja tuleb toime pettumustega, suudab oma tundeid kirjeldada ning tugevaid emotsioone, nt. rõõmu ja viha, sobival viisil väljendada

RÕÕMUS, LOOV JA JULGE KOOLILAPS

Allikas: Ettevõtlusõppe Mõttekoda. Ettevõtlusõppe edendamise kava. Ettevõtlikkuse ideaal põhikooli 1. kooliastmel

Mõtleb loovalt

- Tunneb rõõmu mängust ja teadasaamisest; tahab uurida, esitada küsimusi, avastada ja katsetada enda kodukandis
- Täidab kodus ja koolis erinevaid eakohaseid rolle; mõtleb loovalt, oskab väljendada ja rakendada oma ideid
- Kasutab õpitut eakohaseid igapäevaelu probleemide lahendamises, vajadusel täiskasvanu toel
- Vaatleb ja kirjeldab ümbritsevat, märkab erinevusi ja sarnasusi; väärtustab ning austab iseennast ja teisi, kodu ja kodumaad

Algatab julgelt

- Mõistab oma õigust jääda iseendaks, selgitab endasse uskumise tähtsust ja toob näiteid, mille poolest igaüks eriline on
- Oskab ennast häälestada ülesande täitmisele, märgata takistusi ja nende ületamise võimalusi
- Avaldab arvamust kogu kohta, julgub oma idee elluviimiseks ise võimalusi valida ja erinevaid lahendusi katsetada
- Julgeb unistada ja seab endale eeskujusid

Olen ettevõtlik!

Tegutseb arukalt

- Kavandab ja korraldab oma igapäevategevusi; püüab jagada aega õppimise, huvitegevuse ja koduste kohustuste ning puhkamise vahel; viib alustatud tegevused lõpuni
- Kirjeldab oma huvisid ja tegevusi, mida talle meeldib teha, eristab soove ja vajadusi, tööd ja mängu ning hindab juhendamisel oma valikute tulemusi ja tagajärgi
- Tuleb toime oma aja, raha, teabe ja vahelike vahendite kavandamise ja kasutamise, mõistab nende väärtust ning seostab õpitut oma kogemusega
- Oskab algatada vestlust, suhelda viisakalt, sõbralikult ja teisi arvestavalt ning tegutseda üksi ja teistega koos

Vastutab ja hoolib

- Hoolib ja peab lugu perest, klassist ja koolist, väärtustab sõprust ja ümbritsevat keskkonda; teab oma õigusi ja kohustusi
- Järgib üldtunnustatud reegleid ja käitumisnorme; hoiab puhtust, korda ja tervist ning käitub enesele, teistele ja keskkonnale ohutult; teab, et vastutab oma sõnade ja tegude eest
- Mõistab, et alati ei saa võita ja oskab juhendamisel analüüsida ebaõnnestumise põhjusi ja vigadest õppida; oskab paluda vabandust ja anda andeks

ETTEVÖTLIK TEISMELINE

Allikas: Ettevõtlusõppe Mõttekoda. Ettevõtlusõppe edendamise kava. Ettevõtlikkuse ideaal põhikooli 2. kooliastmel

Mõtleb loovalt

- Tunneb rõõmu töö tegemisest ja teadmiste rakendamisest, huvitub erinevatest asjadest
- Täidab kodus, koolis ja kaaslaste seas erinevaid eakohaseid rolle; mõtleb loovalt ja kasutab erinevaid vahendeid ideede leidmiseks ja teostamiseks
- Kasutab õpitud ja leiab eakohastele igapäevaelu probleemidele erinevaid lahendusi
- Tunneb huvi ühiskonna ja maailma sündmuste vastu, märkab globaalseid seoseid ja tunnetab ennast maailma osana

Olen ettevõtlik!

Algatab julgelt

- Tunnetab oma võimeid, tahab neid rakendada ja edasi arendada
- On valmis võtma endale ülesandeid, saab hakkama takistuste kõrvaldamisega ning eesmärgistab oma tegevust
- Avaldab arvamust kogetu kohta, leiab idee elluviimiseks ise võimalused; kirjeldab, esitleb ja hindab oma ideid ja töid
 - Julgeb unistada ja otsib oma ideaale

Tegutseb arukalt

- Oskab eesmärgipäraselt jagada aega õppimise, huvitegevuse ja koduste kohustuste ning puhkamise vahel; teab tegureid, mis soodustavad või takistavad tegevusele keskendumist ning oskab nendega arvestada
- Kirjeldab ja analüüsib oma huvisid ja tegevusi, mida talle meeldib teha; eristab soove ja vajadusi, tööd ja mängu ning hindab iseseisvalt oma valikute tulemusi ja tagajärgi
- Oskab teha eesmärgipäraseid valikuid oma aja, raha, teabe ja vajalike vahendite kavandamisel ja kasutamisel, mõistab nende väärtust ning kasutab õpitud igapäevaelus

Vastutab ja hoolib

- Suhtleb viisakalt, sõbralikult ja teisi arvestavalt ning mõistab sõna jõudu; tegutseb nii üksi kui ka teistega koos
- Teab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, suhtub neisse eelarvamustevabalt ja lugupidavalt; teab oma õigusi ja kohustusi
- Teab ühiskonna reegleid ja norme ning mõistab nende vajalikkust; valikuid tehes arvestab keskkonnaga ning käitub tervislikult, enda ümber ning vastutab oma tegude eest ja täidab oma lubadusi
- Ebaõnnestumise korral oskab selles märgata positiivset ning tehtud vigadest õppida; teadvustab enda jaoks, et määramatutes ei sõltu kõik temast; julgeb küsida abi

ETTEVÖTLIK NOOR

Allikas: Ettevõtlusõppe Mõttekoda. Ettevõtlusõppe edendamise kava. Ettevõtlikkuse ideaal põhikooli 3. kooliastmel

Mõtleb loovalt

- Tunneb rõõmu (koos)töö tegemisest, on teadmishimuline ja huvitub maailma asjadest
- Tunneb ennast ühiskonna liikmena; mõtleb süsteemselt, loovalt ja kriitiliselt ning oskab leida võimalusi ideede teostamiseks
- Leiab igapäevaelu probleemidele erinevaid lahendusi, kirjeldab oma tegevuse tagajärgi ja annab neile hinnangu
- Tunneb huvi ühiskonna ja erinevate kultuuride vastu; teab, mis on üleilmastumine ja oskab kasutada avatud maailma võimalusi ja vältida ohte

Algatab julgelt

- Usub iseendasse ja oma võimetesse; tahab, oskab ja julgeb esitada ja kaitsta oma seisukohti
- Suhtub kohusetundlikult endale võetud ülesannetesse, organiseerib ühiste töid ja jagab tööülesandeid, tahab saavutada parimat tulemust
- Algatab, arendab ja rakendab ideid; oskab esineda ja arutleda erinevatel teemadel ning langetada valikuid
- Seab endale eesmärged ideaalide poole püüdlemiseks

Olen ettevõtlik!

Tegutseb arukalt

- Oskab püstitatud eesmärgi elluviimiseks kavandada tegevusi ja vahendeid, seada vahe-eesmärged ja prioriteete ning tegutseda nende nimel; kasutab sihipäraselt aega ja ressursse
- Mõistab enda vastutust oma elutee kujundamisel; kavandab karjäärivalikuid enda suutlikkust ja võimeid analüüsides ning valikute võimalusi teades ja tagajärgi prognoosides
- Teab ja oskab näha ressursside (tööjõud, aeg, teave) allikaid ja seoseid nende vahel ning oskab ressursse planeerida, mõistab nende väärtust
- Väljendub asjakohaselt ja selgelt, on omandanud funktsionaalse ja tehnoloogilise kirjaoskuse, oskab teisi kuulata; oskab hinnata ja väärtustada enda ja teiste panust ühistöös

Vastutab ja hoolib

- Teadvustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, suhtub neisse eelarvamustevabalt ja lugupidavalt; mõistab keskkondade erinevusi ja hindab nende võimalusi ja ohte; teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid
- Väärtustab tervislikku eluviisi, ühiskonna reegleid ja norme ning mõistab nende vajalikkust ja järgib neid igapäevaelus, valikuid tehes arvestab keskkonnaga enda ümber ja on seaduskuulekas
- Ebaõnnestumise korral hindab, analüüsib ja korrigeerib oma tegevusi, teab viise emotsioonidega toimetulekuks ja vajadusel julgeb küsida abi

ETTEVÕTLIK ELLUASTUJA

Allikas: Ettevõtlusõppe Mõttekoda. Ettevõtlusõppe edendamise kava. Ettevõtlikkuse ideaal gümnaasiumiastmel

Mõtleb loovalt

- Tunneb rõõmu õppimisest ja mõistab selle väärtust; huvitub iseenda, oma rahva, kogukonna ja maailma arengust
- Tunneb ennast nii ühiskonna liikmena kui ka maailmakodanikuna; mõtleb süsteemselt, loovalt ja kriitiliselt, oskab leida ja analüüsida asjakohast teavet ideede teostamiseks ning hinnata allika või käsitlemise usaldusväärsust
- Oskab määratleda, sõnastada ja lahendada probleeme ning teha järeldusi ja parandada eksimusi
- Mõistab inimühiskonna arengut ja tänapäeval toimuvaid muutusi ning olulisemate sündmuste põhjusi ja tagajärgi

Algatab julgelt

- Usub iseendasse ja oma võimetesse; tahab, oskab ja julgeb esitada ning kaitsta argumenteeritult oma seisukohti; analüüsib oma võimekust, tugevusi ja nõrkusi
- Täidab võetud kohustusi, parima ühise tulemuse saavutamise nimel on valmis võtma nii liidri kui järgija rolli
- Argumenteerib julgelt ja selgelt ning suudab esitada ja kaitsta oma seisukohti ja ideid nii isiklikus, avalikus kui ka ametlikus suhtluses ning teeb otsuseid ja eksperimenteerib
 - Omab enda tulevikuvisioni, kavandab tulevikku ja seab sellest tulevalt endale eesmärgi

Olen ettevõtlik!

Tegutseb arukalt

- Oskab püstitatud eesmärgi elluviimiseks kavandada ja prioritseerida tegevusi ning vahendeid, seada vahe-eesmärgi ning tegutseda tulemuslikult ning hinnata saavutatud taset ning vajadusel muuta tegevusi
- Vastutab oma valikute ja otsustuste eest, mõistab ajastu konteksti ja üksikisiku rolli nii kogukonna kui ka globaalsel tasandil ning oskab langetada põhjendatud karjäärivalikuid
- Analüüsib võimalusi ja valikuid ressurside kavandamisel ja kasutab ressursse otstarbekalt ning rakendab õpitut süsteemselt igapäevaelus
- Oskab luua ja hoida suhteid; valib väljendusvahendeid ja suhtluskanaleid lähtudes funktsionaalsetest, eetilistest ja esteetilisest kaalutlustest; algatab ja on avatud koostööle

Vastutab ja hoolib

- Mõistab inimeste, vaadete, olukordade ja keskkondade erinevusi ning suhtub lugupidavalt individuaalsustesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse, juhul kui need vaated pole inimsusevastased
- Käitub aktiivse ja ühiskonna reegleid ning norme järgiva kodanikuna; väärtustab perekonda ja kodumaad ning mõistab nende rolli inimese elus ning oma vastutust nende ees
- Ebaõnnestumise korral hindab, analüüsib ja korrigeerib oma tegevusi, arvestades oma võimeid ning võimalusi; oskab ette näha võimalikku edu ja ebaedu ning vajadusel leida abi

MÖTLEN LOOVALT • ALGATAN JULGELT TEGUTSEN ARUKALT • VASTUTAN JA HOOLIN

Olen
ettevõtlik!

Mõtleb loovalt

- On uudishimulik, avatud ja õpimuline
- Oskab leida uusi ideid/lahendusi
- Oskab probleeme loovalt lahendada ning tehtud vigadest õppida
- Oskab märgata ja kasutada globaalseid võimalusi

Algatab julgelt

- On motiveeritud ja iseseisev
- Julgeb mõelda suurelt ja ambitsioonikalt ning seada kõrgeid eesmärke
- Tahab saavutada parimat
- Julgeb otsustada ja katsetada

Tegutseb arukalt

- On sihikindel oma eesmärgini jõudmisel
- Oskab ennast ja ümbritsevat ning tehtud valikuga kaasnevaid tagajärgi adekvaatselt hinnata
- Oskab teadlikult kavandada ja kasutada ressursse
- Oskab luua suhteid ja teha koostööd

Vastutab ja hoolib

- Arvestab inimeste ja keskkonnaga enda ümber
- Tegutseb vastutustundlikult
- Tuleb toime ebaõnnestumise ja määramatusega

Europopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks